

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

SİVAS'TA OSMANLI DÖNEMİ TİCARET YAPILARI

**Hazırlayan
Fatma ETÇİ**

**Danışman
Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU**

Yüksek Lisans Tezi

Mayıs 2022, KAYSERİ

Fatma ETÇİ

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

2022

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

SİVAS'TA OSMANLI DÖNEMİ TİCARET YAPILARI

**Hazırlayan
Fatma ETÇİ**

**Danışman
Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU**

Yüksek Lisans Tezi

Mayıs 2022, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Fatma ETÇİ

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Sanat Tarihi

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Sivas'ta Osmanlı Dönemi Ticaret Yapıları

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 224 sayfalık kısmına ilişkin 08/06/2022 tarihinde *Turnitin* intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: **% 12'** dir.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 08/06/2022

Danışman: Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU

Öğrenci: Fatma ETÇİ

KILAVUZA UYGUNLUK

“Sivas’ta Osmanlı Dönemi Ticaret Yapıları” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Fatma ETÇİ

Danışman

Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU

Sanat Tarihi ABD Başkanı

Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU

ÖN SÖZ

Çağlar boyunca insanoğlunun toplumsal ilişkilerinin en başında ticaret gelmiştir. İdari ve siyasi olayların şekillenişine göre yön değiştiren ticari hayat, medeniyetlerin refah düzeylerini doğrudan etkilemiştir. Medeniyetleri kimi zaman en üst mertebelere taşıırken, kimi zamanda yaşanan ekonomik sıkıntılar neticesinde çöküşlerine sebep olmuştur. Bundan dolayı ticari ilişkiler; ulusların kaynaşmasında, kültürel ilişkilerdeki akışın sağlanmasında, devletlerin kalkınma hareketlerinde, medeniyetlerin yükselişinde önemli rol oynamıştır.

Tarihsel süreçte Sivas şehri, Anadolu'nun merkezinde kavşak görevini üstlenmiş, Selçuklular dönemi ile birlikte de parlayan bir yıldız olmuştur. Osmanlılar dönemin de önemli yol ağlarının üzerinde konumlanan Sivas, ticari bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Gözde olması sebebiyle elde etme isteği ile verilen mücadeleler Sivas'ı yıpratmıştır. Fakat güçlü ticaret ağları üzerinde bulunması nedeniyle ekonomik refahı ve ticari hayatı anlatılmaya değerdir.

“Sivas'ta Osmanlı Dönemi Ticaret Yapıları” adlı tez çalışması; Sivas'ın siyasi tarihinin ticari hayata etkileri göz önünde tutularak, şehre gelen ticaret yol ağlarının ticaret yapılarının kentteki şekillenişini nasıl etkilediği ele alınmıştır. Bununla birlikte il merkezinde yer alan Osmanlılar döneminde inşa edilen ticaret yapılarının tespit edilmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır.

Tez çalışması hazırlanırken, bilimsel bir veri oluştururken ilim dünyasına kazandıracığımız bilgi birikiminin sorumluluğunu omuzlarımızda hissettiren, bu sorumluluk bilincini oluştururken keyifli ve zevk alarak tez sürecini yöneten, öğrenme isteğini yüreğimize nakşeden, maddi ve manevi her an emeğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU 'ya teşekkürü bir borç bilirim. Tez kapsamında belge ve fotoğraflara erişimimde yardımcı olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sivas Belediyesi, Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ile Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü personeline müteşekkirim. Her an yanımda olan emeklerini esirgemeyen sevgili aileme, eşime ve oğluma sonsuz teşekkürler.

Fatma ETÇİ, Kayseri, 2022

SİVAS'TA OSMANLI DÖNEMİ TİCARET YAPILARI

Fatma ETÇİ

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2022

Danışman: Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU

ÖZET

Bu çalışmada, Sivas il merkezinde yer alan Osmanlı döneminde inşa edilmiş ticaret yapıları ele alınmaktadır. Selçuklular dönemiyle birlikte önemli bir ticaret merkezi haline gelen Sivas, sonraki dönemlerde de bu özelliğini devam ettirmeye çalışmıştır. Anadolu ticaret yol ağı üzerinde Orta kol olarak adlandırılan güzergahta yer alan Sivas, konumu itibari ile aslında diğer yol ağlarını da birbirine bağlamaktadır. Şehrin Tarihi İpek yolu ve Bağdat yolu üzerinde yer alması kentteki ticari hareketliliği de arttırmış gözükmektedir. Tarihi kaynaklar ışığında değerlendirildiğinde yukarıda bahsedilen ticari konumun şehrin fiziki yapısına yansıdığı anlaşılmaktadır. Özellikle Selçuklu döneminde şehirde inşa edilmiş olan, İzzeddin Keykavus Darüşşifası ve Gök Medrese vakfiyeleri incelendiğinde şehirde çok sayıda ticari yapının yer aldığı bilinmektedir. Aynı durum Osmanlı dönemi kaynaklarında da belirtilmekle beraber Osmanlılarında burada birçok ticari yapı inşa ettirdikleri anlaşılmaktadır. Ancak zaman içerisinde şehirde yer alan ticari anıtların birçoğunun yok edildiği, il merkezinde günümüze kadar ulaşan beş ticaret yapısının olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda bahsedilen günümüze ulaşmış Sivas'taki Osmanlı dönemi ticaret yapıları fotoğraflanmış, yeniden güncel çizimleri yapılmış, detaylı tanımları yapılarak bu çalışma kapsamında değerlendirilmişlerdir.

Bu tez çalışması; giriş, tarihte Sivas, Sivas'ta ticaret ve ticaret yolları, katalog ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sivas'ın genel siyasi tarihi ele alınmış, ikinci bölümde Sivas'ın ticari alt yapısına değinilmiş, üçüncü bölümde katalogda tespit edilen yapılar tanıtılmış, dördüncü bölümde de bu yapılar genel başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Han, Ticaret, Osmanlı

OTTOMAN PERIOD TRADE STRUCTURES IN SIVAS

Fatma ETÇİ

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, April 2022

Supervisor: Prof. Dr. Sultan Murat TOPÇU

ABSTRACT

This study discusses the commercial structures built during the Ottoman period in Sivas city centre. Sivas, which became an important trade centre with the Seljuk period, tried to maintain this peculiarity during the subsequent periods. Located on the route called the Orta Kol (Middle Branch) on the Anatolian trade road network, Sivas actually connects other road networks due to its location. The fact that the city is located on the Historical Silk Road and Baghdad Road seems to have increased the commercial activities?/mobility in the city. When considered in the light of historical sources, it is understood that the above-mentioned commercial status had an impact/affected the city's physical structure. When the İzzeddin Keykavus Hospital and Gök Madrasa Foundation, which were built in the city during the Seljuk period, are examined, it is observed that there are many commercial buildings in the city. Although the same condition is stated in the Ottoman period sources, it is understood that the Ottomans also had many commercial buildings built here. However, it has been determined that many of the commercial monuments in the city were destroyed over time and that there are five trade structures in the city centre that have survived to the present day.

The above-mentioned commercial structures of the Ottoman era in Sivas, which have survived to the present day, were photographed, their current drawings were made, and detailed descriptions were made and evaluated within the scope of this study.

This thesis work consists of an introduction, Sivas in history, trade and trade routes in Sivas, catalogue, and conclusion sections. In the first part/chapter, the general political history of Sivas was discussed; in the second part/chapter, the commercial infrastructure of Sivas was mentioned; in the third part/chapter, the structures identified in the catalogue were introduced, and in the fourth part/chapter these structures were evaluated under general headings.

Keywords: Sivas, Han, Commerce, Ottoman

İÇİNDEKİLER

SİVAS'TA OSMANLI DÖNEMİ TİCARET YAPILARI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHTE SİVAS

1.1. Tarihte Sivas	6
--------------------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

SİVAS'TA TİCARET VE TİCARET YOLLARI

2.1. Sivas'ta Ticaret ve Ticaret Yolları	18
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

3.1. Günümüze Ulaşamayan Hanlar	36
3.2. Günümüze Ulaşan Hanlar	38
3.2.1. Behram Paşa Hanı	38
3.2.2. Subaşı Hanı	78
3.2.3. Taşhan	108
3.2.4. Çorapçı Han.....	149
3.2.5. Eski Vakıf İşhanı	181

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME ve KARŞILAŞTIRMA

4.1. Plan Özellikleri	203
-----------------------------	-----

4.1.1. Avlulu Hanlar	203
4.1.2. Avlusuz Hanlar	205
4.2. Mekân Özellikleri	205
4.2.1. Mimari Mekanlar (Birimler)	206
4.2.2. Mekân Kapı ve Pencereleri	207
4.2.3. Avlu Geçidi	208
4.2.4. Avlu	209
4.3. Cephe Özellikleri	209
4.3.1. Giriş Kapıları	210
4.3.2. Pencereler	211
4.3.3. Cephe Süslemeleri	212
4.4. Yapı Elemanları	213
4.4.1. Taşıyıcı Elemanlar	213
4.4.1.1. Duvarlar	213
4.4.1.2. Sütunlar	214
4.4.1.3. Kemerler	215
4.4.1.4. Revaklar	216
4.4.1.5. Geçiş Elemanları	217
4.4.2. Döşemeler	217
4.4.3. Merdivenler	218
4.4.4. Çatı Örtü Sistemi	218
4.4.5. Saçaklar	219
4.5. Yapı Malzemesi ve Tekniği	219
4.6. Süsleme	220
SONUÇ	222
KAYNAKÇA	225

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Anabilim Dalı
BAP	: Bilimsel Araştırma Projeleri
Bkz	: bakınız
B.O.A.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ERÜ	: Erciyes Üniversitesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu
Yy	: Yüzyıl
V.D.	: Vakıflar Dergisi
V.G.M.A.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1:	Matrakçı Nasuh'un çizdiği Sivas minyatürü (1537-Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irâkeyn).....	15
Şekil 1.2:	Osmanlı Dönemi Rum Eyaleti haritası.....	16
Şekil 1.3:	Albert Gabriel'in çizmiş olduğu Sivas kenti restitüsyon planı	16
Şekil 1.4:	Sivas kenti gelişim yönleri ve eski-yeni kent dokusu	17
Şekil 2.1:	Osmanlı Döneminde Anadolu'nun Önemli Yollarını Gösteren Harita.....	30
Şekil 2.2:	Osmanlı Döneminde Anadolu'nun Önemli Ağlarını Gösteren Harita.....	31
Şekil 2.3:	Anadolu'daki Üç Doğal Yol Güzergahı	31
Şekil 2.4:	Sivas'a Gelen Yol Ağları	32
Şekil 2.5:	M.V. Berchem – H. Eldem'in 1906 tarihli Sivas Planı.....	32
Şekil 2.6:	1915 Yılına Ait Sivas Şehir Planı	33
Şekil 2.7:	19. Yüzyıl Başlarında Sivas'ta Behram Paşa Hanı Ve Yakın Çevresi.....	34
Şekil 2.8:	Sivas Çarşı ve Pazarları.....	34
Şekil 2.9:	Sivas Bedesten ve Çarşıları (Suk-î Sultani)	35
Şekil 3.1:	Behram Paşa Hanı Zemin Kat Planı.....	43
Şekil 3.2:	Behram Paşa Hanı Birinci Kat Planı	43
Şekil 3.3:	Behram Paşa Hanı Çatı Planı	44
Şekil 3.4:	Behram Paşa Hanı Bodrum Kat Planları.....	44
Şekil 3.5:	Behram Paşa Hanı A-A Kesiti	45
Şekil 3.6:	Behram Paşa Hanı B-B Kesiti	45
Şekil 3.7:	Behram Paşa Hanı C-C Kesiti	45
Şekil 3.8:	Behram Paşa Hanı D-D Kesiti	46
Şekil 3.9:	Behram Paşa Hanı E-E Kesiti	46
Şekil 3.10:	Behram Paşa Hanı F-F Kesiti	46
Şekil 3.11:	Behram Paşa Hanı G-G Kesiti	47
Şekil 3.12:	Behram Paşa Hanı H-H Kesiti	47
Şekil 3.13:	Behram Paşa Hanı Güneydoğu Görünüşü.....	47
Şekil 3.14:	Behram Paşa Hanı Kuzeydoğu Görünüşü	47
Şekil 3.15:	Behram Paşa Hanı Kuzeybatı Görünüşü	48
Şekil 3.16:	Behram Paşa Hanı Güneybatı Görünüşü.....	48
Şekil 3.17:	Subaşı Hanı Zemin Kat Planı	83

Şekil 3.18:	Subaşı Hanı Birinci Kat Planı	83
Şekil 3.19:	Subaşı Hanı Çatı Planı.....	84
Şekil 3.20:	Subaşı Hanı B-B Kesit	84
Şekil 3.21:	Subaşı Hanı A-A Kesiti.....	85
Şekil 3.22:	Subaşı Hanı Güneybatı Cephesi.....	85
Şekil 3.23:	Subaşı Hanı Kuzeybatı Cephesi	85
Şekil 3.24:	Subaşı Hanı Kuzeydoğu Cephesi	86
Şekil 3.25:	Subaşı Hanı Güneydoğu Cephesi.....	86
Şekil 3.26:	Taşhan Zemin Kat Planı	113
Şekil 3.27:	Taşhan Birinci Kat Planı	114
Şekil 3.28:	Taşhan Çatı Planı	114
Şekil 3.29:	Taşhan Bodrum Kat Planı	115
Şekil 3.30:	Taşhan A-A Kesiti.....	115
Şekil 3.31:	Taşhan B-B Kesiti	115
Şekil 3.32:	Taşhan C-C Kesiti	116
Şekil 3.33:	Taşhan D-D Kesiti.....	116
Şekil 3.34:	Taşhan E-E Kesiti.....	117
Şekil 3.35:	Taşhan Kuzey Cephesi	117
Şekil 3.36:	Taşhan Doğu Cephesi	117
Şekil 3.37:	Taşhan Güney Cephesi.....	118
Şekil 3.38:	Taşhan Batı Cephesi.....	118
Şekil 3.39:	Çorapçı Han Zemin Kat Planı	153
Şekil 3.40:	Çorapçı Han Birinci Kat Planı	153
Şekil 3.41:	Çorapçı Han Çatı Planı.....	154
Şekil 3.42:	Çorapçı Han A-A Kesiti.....	154
Şekil 3.43:	Çorapçı Han B-B Kesiti	155
Şekil 3.44:	Çorapçı Han C-C Kesiti	155
Şekil 3.45:	Çorapçı Han D-D Kesiti.....	156
Şekil 3.46:	Çorapçı Han Kuzey Cephesi	156
Şekil 3.47:	Çorapçı Han Batı Cephesi	157
Şekil 3.48:	Çorapçı Han Doğu Cephesi.....	157
Şekil 3.49:	Çorapçı Han Güney Cephesi	157

Şekil 3.50:	Vakıf İş Hanı Zemin Kat Planı.....	184
Şekil 3.51:	Vakıf İş Hanı Birinci Kat Planı.....	184
Şekil 3.52:	Vakıf İş Hanı İkinci Kat Planı.....	185
Şekil 3.53:	Vakıf İş Hanı Üçüncü Kat Planı.....	185
Şekil 3.54:	Vakıf İş Hanı Dördüncü Kat Planı.....	186
Şekil 3.55:	Vakıf İş Hanı Çatı Planı	186
Şekil 3.56:	Vakıf İş Hanı A-A Kesiti	187
Şekil 3.57:	Vakıf İş Hanı B-B Kesiti.....	187
Şekil 3.58:	Vakıf İş Hanı C-C Kesiti.....	188
Şekil 3.59:	Vakıf İş Hanı D-D Kesiti	188
Şekil 3.60:	Vakıf İş Hanı Kuzeybatı Cephesi.....	189
Şekil 3.61:	Vakıf İş Hanı Güneybatı Cephesi.....	189
Şekil 3.62:	Vakıf İş Hanı Güneydoğu Cephesi.....	190

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 3.1:	Behram Paşa Hanı Güney Doğu Cephesi	48
Fotoğraf 3.2:	Behram Paşa Hanı Giriş Kapısı	49
Fotoğraf 3.3:	Behram Paşa Hanı Güney Doğu Beden Duvarı.....	49
Fotoğraf 3.4:	Behram Paşa Hanı Kuzey Doğu Cephesi Beden Duvarı.....	50
Fotoğraf 3.5:	Behram Paşa Hanı Kuzey Batı Cephesi	50
Fotoğraf 3.6:	Behram Paşa Hanı Doğu Köşesi.....	51
Fotoğraf 3.7:	Behram Paşa Hanı Behram Paşa Hanı Ana Giriş Eyvanı.....	51
Fotoğraf 3.8:	Behram Paşa Hanı Avlunun Kuzey Batı Cephesinden Bir Görünüş....	52
Fotoğraf 3.9:	Behram Paşa Hanı Avluya Açılan Merdiven ve Develik Bölümüne Açılan Kapı.....	52
Fotoğraf 3.10:	Behram Paşa Hanı Avlunun İç Revakları.....	53
Fotoğraf 3.11:	Behram Paşa Hanı Ana Giriş Eyvanı	53
Fotoğraf 3.12:	Behram Paşa Hanı Revakların İç Bölümü.....	54
Fotoğraf 3.13:	Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Taşıyıcı Sütunları	54
Fotoğraf 3.14:	Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Tonozları	55
Fotoğraf 3.15:	Behram Paşa Hanı Onarım Kitabesi	55
Fotoğraf 3.16:	Behram Paşa Hanı Süsleme Detayı	56
Fotoğraf 3.17:	Behram Paşa Hanı Giriş Kapısının Köşelerindeki Süsleme Detayı	56
Fotoğraf 3.18:	Behram Paşa Hanı Oda Birimleri Kapı Açıklığı	57
Fotoğraf 3.19:	Behram Paşa Hanı Restorasyon Sonrası Han ve Hamam.....	57
Fotoğraf 3.20:	Behram Paşa Hanı Hanın Hamam İle İlişkisi	58
Fotoğraf 3.21:	Behram Paşa Hanı Güney Köşesi Ön ve Yan Cephesi.....	58
Fotoğraf 3.22:	Behram Paşa Hanı Ana Giriş Kapısı Süslemeleri	58
Fotoğraf 3.23:	Behram Paşa Hanı Giriş Kapısı	59
Fotoğraf 3.24:	Behram Paşa Hanı Giriş Kapısı Kemerleri.....	59
Fotoğraf 3.25:	Behram Paşa Hanı Giriş Kapısı Tonozu ve Detayları	60
Fotoğraf 3.26:	Behram Paşa Hanı Onarım Kitabesi	60
Fotoğraf 3.27:	Behram Paşa Hanı Doğu Köşesi Beden Duvarı	61
Fotoğraf 3.28:	Behram Paşa Hanı Kuzey Doğu Cephesi Beden Duvarı.....	61
Fotoğraf 3.29:	Behram Paşa Hanı Kuzey Doğu Cephesindeki Tali Kapı	61
Fotoğraf 3.30:	Behram Paşa Hanı Kuzey Doğu Cephesindeki Kemer Açıklığı	62

Fotoğraf 3.31: Behram Paşa Hanı Kuzey Köşesi	62
Fotoğraf 3.32: Behram Paşa Hanı Kuzey Batı Cephesi	62
Fotoğraf 3.33: Behram Paşa Hanı Hanın Arka Cephesinden Hamam ile İlişkisi	63
Fotoğraf 3.34: Behram Paşa Hanı İç Avlu Revakları.....	63
Fotoğraf 3.35: Behram Paşa Hanı Merdivenin İç Avludaki Yerleşimi	64
Fotoğraf 3.36: Behram Paşa Hanı İç Avlu Revakları.....	64
Fotoğraf 3.37: Behram Paşa Hanı Avluya İnen Merdiven ve Develik Bölümü Giriş Kapısı.....	65
Fotoğraf 3.38: Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Avluya Bakan Duvarı.....	65
Fotoğraf 3.39: Behram Paşa Hanı İç Avlu	65
Fotoğraf 3.40: Behram Paşa Hanı İç Avlu	66
Fotoğraf 3.41: Behram Paşa Hanı Ana Giriş-Avlu Geçidi.....	66
Fotoğraf 3.42: Behram Paşa Hanı Avlu Geçidinden Revaklı Bölüme Geçiş.....	66
Fotoğraf 3.43: Behram Paşa Hanı Revaklı Bölüme Geçişini Sağlayan Kapı.....	67
Fotoğraf 3.44: Behram Paşa Hanı Ana Eyvan.....	67
Fotoğraf 3.45: Behram Paşa Hanı Ana Eyvanın Sağında Yer Alan Merdiven	68
Fotoğraf 3.46: Behram Paşa Hanı Ana Eyvanın Solunda Yer Alan Merdiven	68
Fotoğraf 3.47: Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Sütunları	69
Fotoğraf 3.48: Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Tonozu.....	69
Fotoğraf 3.49: Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Tepe Pencereleeri	70
Fotoğraf 3.50: Behram Paşa Hanı Revakların İç Kısmı	70
Fotoğraf 3.51: Behram Paşa Hanı Revakların İç Kısmı	71
Fotoğraf 3.52: Behram Paşa Hanı Revakların İç Kısmı	71
Fotoğraf 3.53: Behram Paşa Hanı Revak Üst Örtüsü.....	72
Fotoğraf 3.54: Behram Paşa Hanı Revaklardan Avlunun Görünüşü	72
Fotoğraf 3.55: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri Kapı Ve Penceleri - Almaşık İç Duvar	73
Fotoğraf 3.56: Behram Paşa Hanı Revak Çapraz Tonozu.....	73
Fotoğraf 3.57: Behram Paşa Hanı Revaklı Tonozu - Korunan Zemin	74
Fotoğraf 3.58: Behram Paşa Hanı Revaklı Tonozu – Avluya Bakan Duvar Detayı	74
Fotoğraf 3.59: Behram Paşa Hanı Avluya Bakan İç Duvarlar	75
Fotoğraf 3.60: Behram Paşa Hanı Köşe Noktalarındaki Kapılar	75

Fotoğraf 3.61: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri Kapı Ve Pencereleri- Üst Örtü	75
Fotoğraf 3.62: Behram Paşa Hanı Ana Eyvanın Üst Katına Çıkan Merdiven	76
Fotoğraf 3.63: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri İç Duvarları.....	76
Fotoğraf 3.64: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri İç Duvarları.....	77
Fotoğraf 3.65: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri İç Pencere- Niş	77
Fotoğraf 3.66: Behram Paşa Hanı Restorasyon Sonrası İlave Edilen Asansör ve Merdiven.....	78
Fotoğraf 3.67: Subaşı Hanı Güney Batı Cephesi	86
Fotoğraf 3.68: Subaşı Hanı İç Avlu Üst Kat	87
Fotoğraf 3.69: Subaşı Hanı Üst Kat Oda Birimleri Kapı ve Pencereleri.....	87
Fotoğraf 3.70: Subaşı Hanı'nın 1981 Yılı Öncesi Onarımda Beden Duvarı Yapım Tekniği.....	88
Fotoğraf 3.71: Subaşı Hanı Develik Bölümü İçİ	88
Fotoğraf 3.72: Subaşı Hanı Develik Bölümü İçİ	89
Fotoğraf 3.73: Yapıya Ait Bitkisel Süsleme Detayı.....	89
Fotoğraf 3.74: Subaşı Hanı Yapıya Ait Bitkisel Süsleme Detayı	90
Fotoğraf 3.75: Subaşı Hanı 1984 Yılı Onarım Sonrası Genel Görünüş	90
Fotoğraf 3.76: Subaşı Hanı 1984 Yılı Onarım Sonrası Batı Köşesi.....	91
Fotoğraf 3.77: Subaşı Hanı 1984 Yılı Onarım Sonrası Develik Bölümü.....	91
Fotoğraf 3.78: Subaşı Hanı Ana Giriş Kapısı.....	92
Fotoğraf 3.79: Subaşı Hanı Güney Batı Cephesi.....	92
Fotoğraf 3.80: Subaşı Hanı Batı Köşesi	93
Fotoğraf 3.81: Subaşı Hanı Kuzey Köşesi	93
Fotoğraf 3.82: Subaşı Hanı Kuzey Doğu Cephesi.....	93
Fotoğraf 3.83: Subaşı Hanı Güney Doğu Cephesi Üst Kat.....	94
Fotoğraf 3.84: Subaşı Hanı Güney Doğu Cephesi Zemin Kat	94
Fotoğraf 3.85: Subaşı Hanı Subaşı Hanından Taşhan Ve Vakıf İş Hanını Gören Açı	94
Fotoğraf 3.86: Subaşı Hanı Subaşı Hanından Çorapçı Hanını Gören Açı	95
Fotoğraf 3.87: Subaşı Hanı Güneybatı Ana Giriş Kapısı Kemerİ	95
Fotoğraf 3.88: Subaşı Hanı Kuzeybatı Cephesindeki Tali Giriş Kapısı.....	96
Fotoğraf 3.89: Subaşı Hanı Avlu Geçidi 1	96

Fotoğraf 3.90: Subaşı Hanı Avlu Geçidi 2	97
Fotoğraf 3.91: Subaşı Hanı Avlu Revakları	97
Fotoğraf 3.92: Subaşı Hanı Avludaki Sütun Detayı	98
Fotoğraf 3.93: Subaşı Hanı Avlu Revakı	98
Fotoğraf 3.94: Subaşı Hanı Merdiven – Develik Bölümüne Geçiş	99
Fotoğraf 3.95: Subaşı Hanı Develik Bölümüne Avludan Geçiş Sağlayan Merdiven ..	99
Fotoğraf 3.96: Subaşı Hanı Develik Bölümü	100
Fotoğraf 3.97: Subaşı Hanı Develik Bölümü Üst Örtü	100
Fotoğraf 3.98: Subaşı Hanı Develik Bölümü Sütun	101
Fotoğraf 3.99: Subaşı Hanı Develik Bölümü İçi	101
Fotoğraf 3.100: Subaşı Hanı Avluda Yer Alan Çeşme	102
Fotoğraf 3. 101: Subaşı Hanı İç Avlu	102
Fotoğraf 3.102: Subaşı Hanı İç Avlu	103
Fotoğraf 3.103: Subaşı Hanı Üst Kat	103
Fotoğraf 3.104: Subaşı Hanı Üst Kat	104
Fotoğraf 3.105: Subaşı Hanı Üst Kat Birimlerin Dizilimleri	104
Fotoğraf 3. 106: Subaşı Hanı Üst Kat Revakları	104
Fotoğraf 3.107: Subaşı Hanı Üst Kat Revakı	105
Fotoğraf 3.108: Subaşı Hanı Üst Kat Sütun Detayı	105
Fotoğraf 3.109: Subaşı Hanı Üst Kat Kapı ve Pencere Detayları	106
Fotoğraf 3.110: Subaşı Hanı Zemin Kat Revakı	106
Fotoğraf 3.111: Subaşı Hanı Merdiven Çıkışı Üst Kat	107
Fotoğraf 3.112: Subaşı Hanı Üst Kattan Avlunun Görünüşü	107
Fotoğraf 3.113: Taşhan Kuzey Doğu Köşesinden Genel Görünüş	118
Fotoğraf 3.114: Taşhan Kuzey Cephesi	119
Fotoğraf 3.115: Taşhan Üst Kat Revakları	119
Fotoğraf 3.116: Taşhan Üst Kat Revakları	120
Fotoğraf 3.117: Taşhan Üst Kat Sütun Başlığı	120
Fotoğraf 3.118: Taşhan Zemin Kat Revakları	121
Fotoğraf 3.119: Taşhan Üst Kattan Avluya Bakış	121
Fotoğraf 3.120: Taşhan Restorasyon Sonrası Üst Kat Revakları	122
Fotoğraf 3.121: Taşhan Hanın Genel Görünüşü	122

Fotoğraf 3.122: Taşhan Kuzey Cephesi	123
Fotoğraf 3.123: Taşhan Kuzey ve Batı Cephesi	123
Fotoğraf 3.124: Taşhan Batı Cephesi	124
Fotoğraf 3.125: Taşhan Batı ve Güney Cephesi.....	124
Fotoğraf 3.126: Taşhan Güney Cephesi	125
Fotoğraf 3.127: Taşhan Güney Cephesinde Yer Alan Kemer İzleri	125
Fotoğraf 3.128: Taşhan Doğu Giriş Kapısı	126
Fotoğraf 3.129: Taşhan Doğu Cephesi Giriş Kapısı Kemer Detayı.....	126
Fotoğraf 3.130: Taşhan Lale Motifi Detayı.....	127
Fotoğraf 3.131: Taşhan Kapı Sütun Detayları.....	127
Fotoğraf 3.132: Taşhan Kuzey Giriş Kapısı.....	128
Fotoğraf 3.133: Taşhan Güney Giriş Kapısı	128
Fotoğraf 3.134: Taşhan Ters Lale Motifi	129
Fotoğraf 3.135: Taşhan Batı Cephesi Detayları	129
Fotoğraf 3.136: Taşhan Batı Cephesinde Yer Alan Yıldız Motifi	130
Fotoğraf 3.137: Taşhan Güney Cephesi Detayları	130
Fotoğraf 3.138: Taşhan Güney Cephesinde Yer Alan Yıldız Motifi	131
Fotoğraf 3.139: Taşhan Dükkân Giriş Kapıları.....	131
Fotoğraf 3.140: Taşhan Pencere Detayları	132
Fotoğraf 3.141: Taşhan Avludan Doğu Revakı.....	132
Fotoğraf 3.142: Taşhan Üst Kat Revakları.....	133
Fotoğraf 3.143: Taşhan Zemin Kat Revakları	133
Fotoğraf 3.144: Taşhan Üst Kat Revakları ve Üst Örtüleri.....	134
Fotoğraf 3.145: Taşhan Sütun Revak Düzeni.....	134
Fotoğraf 3.146: Taşhan Batı Cephesi Ana Eyvanı	135
Fotoğraf 3.147: Taşhan Zemin Kat Sütunu	135
Fotoğraf 3.148: Taşhan Zemin Kat Eyvanları.....	136
Fotoğraf 3.149: Taşhan Üst Kat Sütun Başlığı.....	136
Fotoğraf 3.150: Taşhan Üst Kat Sütun Başlığı.....	137
Fotoğraf 3.151: Taşhan Kat Arası Silme.....	137
Fotoğraf 3.152: Taşhan Avluda Yer Alan Çeşme	138
Fotoğraf 3.153: Taşhan Çeşmenin Üst Görünüşü	138

Fotoğraf 3.154: Taşhan Çeşmenin Yan Görünüşü	139
Fotoğraf 3.155: Taşhan Doğu Cephesinde Yer Alan Merdiven.....	139
Fotoğraf 3.156: Taşhan Doğu Cephesinde Yer Alan Merdiven.....	140
Fotoğraf 3.157: Taşhan Doğu Cephesinde Yer Alan Merdivenin Çıkışı	140
Fotoğraf 3.158: Taşhan Doğu Cephesinde Yer Alan Merdivenin Üst Örtüsü	141
Fotoğraf 3.159: Taşhan Batı Cephesindeki Merdiven.....	141
Fotoğraf 3.160: Taşhan Batı Cephesi Merdiven Çıkışı.....	142
Fotoğraf 3.161: Taşhan Batı Cephesi Merdiven Üstündeki Oda	142
Fotoğraf 3.162: Taşhan Merdiven Çıkış Holü.....	143
Fotoğraf 3.163: Taşhan Merdiven Çıkış Holü Üst Örtüsü	143
Fotoğraf 3.164: Taşhan Üst Kat Revakların İç Kısmı.....	144
Fotoğraf 3.165: Taşhan Ana Eyvan.....	144
Fotoğraf 3.166: Taşhan Ana Eyvan Üst Örtüsü	145
Fotoğraf 3.167: Taşhan Giriş Holü Nişleri.....	145
Fotoğraf 3.168: Taşhan Avlu Nişleri.....	146
Fotoğraf 3.169: Taşhan Güney Cephesindeki Giriş Kapısı.....	146
Fotoğraf 3.170: Taşhan Kuzey Cephesindeki Giriş Kapısı	147
Fotoğraf 3.171: Taşhan Dükkân Kepenkleri	147
Fotoğraf 3.172: Taşhan Dükkân Tepe Pencereleri	148
Fotoğraf 3.173: Taşhan Üst Kat Dükkân Birimleri İç Mekân.....	148
Fotoğraf 3.174: Taşhan Üst Kat Dükkân Birimleri İç Mekân.....	149
Fotoğraf 3.175: Çorapçı Hanı Kuzey cephesi	158
Fotoğraf 3.176: Çorapçı Hanı Kuş bakışı genel görünüş	158
Fotoğraf 3.177: Çorapçı Hanı Hana ait kapılar	159
Fotoğraf 3.178: Çorapçı Hanı Üst kat sütun detayları.....	159
Fotoğraf 3.179: Çorapçı Hanı İç avlu.....	160
Fotoğraf 3.180: Çorapçı Hanı Üst kat revakları	160
Fotoğraf 3.181: Çorapçı Hanı Kuzeybatı köşesi	161
Fotoğraf 3.182: Çorapçı Hanı Batı cephesi	161
Fotoğraf 3.183: Çorapçı Hanı Batı cephesi üst kat çıkmaları	162
Fotoğraf 3.184: Çorapçı Hanı Batı cephesi üst kat çıkmaları diğer açıdan.....	162
Fotoğraf 3.185: Çorapçı Hanı Güney cephesi	163

Fotoğraf 3.186: Çorapçı Hanı Doğu cephesi	163
Fotoğraf 3.187: Çorapçı Hanı Ana giriş kapısı	164
Fotoğraf 3.188: Çorapçı Hanı Tali giriş kapısı.....	164
Fotoğraf 3.189: Çorapçı Hanı Avlu geçidi ana giriş kapısından	165
Fotoğraf 3.190: Çorapçı Hanı Avlu geçidi tali giriş kapısından	165
Fotoğraf 3.191: Çorapçı Hanı Ana girişin sol tarafı.....	166
Fotoğraf 3.192: Çorapçı Hanı Ana girişin sağ tarafı	166
Fotoğraf 3.193: Çorapçı Hanı Ana girişten tali kapıya doğru olan kademelenme	166
Fotoğraf 3.194: Çorapçı Hanı Tali kapıya çıkan geçiş holü.....	167
Fotoğraf 3.195: Çorapçı Hanı Tali kapıdan avluya geçiş.....	167
Fotoğraf 3.196: Çorapçı Hanı Tali kapı	167
Fotoğraf 3.197: Çorapçı Hanı İç avlu.....	168
Fotoğraf 3.198: Çorapçı Hanı İç avlu.....	168
Fotoğraf 3. 199: Çorapçı Hanı Çatı detayı	169
Fotoğraf 3.200: Çorapçı Hanı Merdivenin bulunduğu alan	169
Fotoğraf 3.201: Çorapçı Hanı Merdiven çıkışı.....	170
Fotoğraf 3.202: Çorapçı Hanı Merdiven	170
Fotoğraf 3.203: Çorapçı Hanı Merdiven detayı	171
Fotoğraf 3.204: Çorapçı Hanı Merdivenden üst kata çıkış	171
Fotoğraf 3.205: Çorapçı Hanı Üst kattan avluya bakış	172
Fotoğraf 3.206: Çorapçı Hanı Üst kat revakları	172
Fotoğraf 3.207: Çorapçı Hanı Üst kat kapı ve pencere dizilimleri.....	173
Fotoğraf 3.208: Çorapçı Hanı Üst kattan avlunun farklı açıdan görünüşü.....	173
Fotoğraf 3.209: Çorapçı Hanı Zemin kat konsolları	174
Fotoğraf 3.210: Çorapçı Hanı Zemin kat konsol detayları.....	174
Fotoğraf 3. 211: Çorapçı Hanı Zemin kat konsolların dizilimleri.....	174
Fotoğraf 3.212: Çorapçı Hanı Üst kat oda dizilimleri.....	175
Fotoğraf 3.213: Çorapçı Hanı Üst kat odalarının kapı ve pencereleri.....	175
Fotoğraf 3.214: Çorapçı Hanı Üst kat sütun dizilimleri	176
Fotoğraf 3. 215: Çorapçı Hanı Üst kat sütun detayı	176
Fotoğraf 3.216: Çorapçı Hanı Üst kat revaklarının dışında kalan alan	177

Fotoğraf 3.217: Çorapçı Hanı Üst Kat Revaklarının Dışında Kalan Alandan Avlunun Görünüşü	177
Fotoğraf 3.218: Çorapçı Hanı Üst kat oda birimleri.....	178
Fotoğraf 3.219: Çorapçı Hanı Üst kat oda birimleri.....	178
Fotoğraf 3.220: Çorapçı Hanı Üst kat oda birimleri ve üst örtü detayı.....	179
Fotoğraf 3.221: Çorapçı Hanı Üst kat oda birimleri ve üst örtü detayı.....	179
Fotoğraf 3.222: Çorapçı Hanı Üst kat oda birimleri ve üst örtü detayı.....	180
Fotoğraf 3.223: Çorapçı Hanı Üst kat penceresinden Subaşı Hanın görünüşü	180
Fotoğraf 3.224: Çorapçı Hanı Çorapçı handan Subaşı Hanın görünüşü	181
Fotoğraf 3.225: Vakıf İş Hanı üst kat ilave edilmeden öncesine ait	190
Fotoğraf 3.226: Vakıf İş Hanı üst kat ilave edildikten sonrasına ait	191
Fotoğraf 3.227: Vakıf İş Hanı ve Paşa Cami'nin caddeden görüntüsü	191
Fotoğraf 3.228: Vakıf İş Hanı ve Paşa Cami'nin ilişkisi.....	192
Fotoğraf 3.229: Vakıf İş Hanı ve Paşa Cami'nin ilişkisi.....	192
Fotoğraf 3.230: Taşhan, Paşa Cami ve Vakıf İş Hanı'nın üçlü ilişkisi	192
Fotoğraf 3.231: Vakıf İş Hanı'ndan Taşhan'ın görünüşü	193
Fotoğraf 3.232: Vakıf İş Hanı Güney batı köşesinden bir görünüş.....	193
Fotoğraf 3.233: Vakıf İş Hanı Güney doğu köşesinden bir görünüş.....	193
Fotoğraf 3.234: Vakıf İş Hanı Güney cephesi.....	194
Fotoğraf 3.235: Vakıf İş Hanı Batı cephesi ve bitişik nizamdaki bina ile olan ilişkisi	194
Fotoğraf 3.236: Vakıf İş Hanı Batı cephesi.....	195
Fotoğraf 3.237: Vakıf İş Hanı'na bitişik nizamdaki 1838 tarihli Şeyh Çoban Çeşmesi.....	195
Fotoğraf 3.238: Vakıf İş Hanı Dükkân birimleri girişleri	196
Fotoğraf 3.239: Vakıf İş Hanı Dükkân birimleri pencere ve kapı açıklıkları	196
Fotoğraf 3.240: Vakıf İş Hanı Doğu cephesi pencere ve kapı açıklıkları	197
Fotoğraf 3.241: Vakıf İş Hanı Doğu cephesindeki kemerli açıklıklar	197
Fotoğraf 3.242: Vakıf İş Hanı Doğu cephesindeki kemerli açıklıklar	198
Fotoğraf 3.243: Vakıf İş Hanı Güney batı cephesindeki açısız kırılma	198
Fotoğraf 3.244: Vakıf İş Hanı Güney batı cephesi konsolları.....	199
Fotoğraf 3.245: Vakıf İş Hanı Güney batı cephesi konsolları.....	199
Fotoğraf 3.246: Vakıf İş Hanı Güney batı cephesi konsol detayı	200

Fotoğraf 3.247: Vakıf İş Hanı Üst kat penceresi	200
Fotoğraf 3.248: Vakıf İş Hanı Üst kat pencere pervaz detayı	201

GİRİŞ

Anadolu coğrafyası yüzyıllar boyunca birçok farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı şehirlerinde farklı işlevlere hizmet etmek amacıyla çok sayıda mimari yapı inşa edilmiştir. Özellikle ibadet, ticaret, eğitim ve kamu yapıları şehrin işleyişine, kültürüne, ekonomik oluşumuna yön veren, fiziki görünümüne katkı sağlayan ve gelişimini etkileyen önemli yapılardır. Mimari yapıların arasında şehirlerin sosyo-ekonomik gelişim sürecini etkileyen en önemli yapılar ticaret yapılarıdır. Bununla birlikte, Osmanlı döneminde Anadolu hem stratejik hem de coğrafi konumu nedeniyle önemli ticaret merkezlerinden biri haline gelmiştir. Osmanlı döneminde Anadolu'nun ticaret merkezleri haline gelen Bursa, İstanbul, Kayseri, Sivas, Gaziantep, Urfa, Çorum, Tokat, İzmir, Antalya, Trabzon gibi birçok kentte ticaret yapıları inşa edilmiştir. Anadolu'da Osmanlı İmparatorluğu döneminde ticaret yolları üzerindeki menzil kervansaraylarının yanı sıra şehir içlerinde de hanların yapıldığı bilinmektedir.¹ Bu nedenle bu araştırmada hem Sivas'ın stratejik konumunun önemi hem de Osmanlı dönemi ticaret yapılarının önemi nedeniyle, "Sivas'ta Osmanlı Dönemi Ticaret Yapıları" başlığı ile bu konu ele alınmıştır.

Tezin konusu, Sivas'ta Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan ticaret yapılarıdır. Bu ticaret yapıları sadece şehrin ticari gelişimini değil, aynı zamanda şehrin sosyal yönünün de gelişiminin önünü açmıştır. Şehir içi hanı, bedesten, arasta ve dükkân gibi mimari kuruluşlar kentin ticari dokusunu oluşturmaktadır. Ticaret yapılarının arasında var olan menzil kervansaraylarını şehir içi hanları ile olan ilişkisinden kısaca bahsedilecek, fakat bu yapılar şehrin dışında yer alması nedeniyle araştırmamızda

---

¹ Osmanlı Han ve Kervansarayları için; bkz. F. Akozan, "Türk Han ve Kervansarayları", içinde Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, sayı I, (İstanbul, İ.G.S.A. Türk Sanat Tarihi Enstitüsü Yayını, 1963), bkz. İ. İlter, *Tarihi Türk Hanları*, (İstanbul: KGM matbaası, 1969), bkz. Bozkurt Ersoy, *Osmanlı Şehir-içi Hanları, Plan Tasarımı ile Cephe ve Malzeme Özellikleri*, (İzmir, Sanat Tarihi Dergisi, 1994, sayı VII), 75-97.

detaylı olarak yer verilmeyecektir.² Ayrıca hamamlarda da belirli bir ücret karşılığı alınan hizmet olması ve hamamlardan elde edilen gelirler vakıflar tarafından kullanılması nedeniyle ticaret yapısı olarak değerlendirmek mümkündür.³ Fakat hamamları işlevleri ve mekânsal kurguları bakımından su yapıları kapsamında değerlendirmek daha doğru olacağından konumuz dahilinde yer almamaktadır.

Tezin amacı, Sivas'ın tarihsel süreçteki ticaret anlayışı ve bu anlayış çerçevesinde inşa edilmiş çeşitli ticaret yapılarının Sivas il merkezi ölçeğinde ele alınarak tanıtılmasıdır. Bu ticaret yapılarının Türk mimarisi içindeki önemini ortaya koymak, bunun yanı sıra, giderek yok olan bu yapıların yeniden Türk Sosyal yaşamına kazandırılmasını sağlamaktadır. Sivas şehrinin il merkezi sınırları içerisinde yazılı kaynaklarda yer alan günümüze kadar ulaşamayan Osmanlı dönemi hanları tespit edilmiş olup, günümüze kadar ulaşan şehir içi ticaret yapıları tespit edilerek plan, cephe ve mimari özellikleri detaylı şekilde dönem yapıları içerisindeki önemi ve yeri tezde ortaya konulmuştur.

Osmanlı dönemi ticaret yapıları Türk şehirlerinin fiziki ve ticari gelişiminde önemli rol üstlenmesine rağmen, dini ve sosyal yapılar kadar gösterişli ve abidevi değildir. Belki de bu nedenle, araştırmacılar tarafından, bugüne dek söz konusu yapılar yeterince ele alınıp, tanıtılmamıştır. Bu çalışmada, tespit edilen yapılar tanıtılarak gelecek nesillere bilimsel aktarımı sağlanmıştır.

“Sivas'ta Osmanlı Dönemi Ticaret Yapıları” adlı çalışma genel olarak üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada Sivas ve Osmanlı döneminde ticari alt yapısını konu alan çalışmalar, arşiv belgeleri, vesikalar toplanmıştır. Bu bilgiler ışığında, Sivas Kültür Envanteri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv verileri ile kıyaslanarak Osmanlı döneminde inşa edilmiş, günümüze ulaşan ve ulaşamayan hanlar tespit edilmiştir.

İkinci aşamada saha çalışması yapılarak, günümüze ulaştıkları tespit edilen yapılar yerlerinde incelenmiştir. Arazi çalışmasında tespit edilen yapıların ayrıntılı tanımlarını yapabilmek için Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sivas Kültür Varlıklarını ve

---

² Sivas Kervansarayları detaylı bilgi için bkz. Sultan Murat Topçu, “Sivas Kangal-Alacahan Kervansarayı (Bir Tarihlendirme Denemesi)”, ZfWT c. 8, sayı 2 (2016), 123-141, bkz. Hakkı Acun, “Sivas-Kangal Alacahan Menzilhanı”, içinde 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler, c.V, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1994), 2369-2389.

³ Sivas Hamamları için bkz.; Sultan Murat Topçu, *Sivas İli ve İlçelerindeki Türk Devri Hamamları*, (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2017).

Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Sivas Belediyesi arşivleri taranarak çizim, fotoğraf ve yapıya ait belgelerin nüshası alınmıştır. Ayrıca arşivlerden elde edilen fotoğraflar ve çizimler ile arazi çalışması yapılırken yapılara ait genel ve detaylı fotoğrafları çekilerek günümüzdeki halihazırda var olan durumları incelenmiştir.

Üçüncü aşamada ise kaynak taraması ve saha çalışmasından elde edilen veriler değerlendirilerek tezin yazımına başlanmıştır.

Konuyla İlgili Kaynaklar:

Tarihi kaynaklar haricinde günümüzde yapılmış çalışmalarda Sivas ve Osmanlı dönemi ticareti ile ilgili yayınlar taranmıştır. Osmanlı dönemi şehir içi han oluşumunu ve tipolojisini anlatan Bozkurt Ersoy'un "Osmanlı Şehir İçi Hanlarının İşlevleri"⁴ ve "Osmanlı Şehir-İçi Hanları: Plan Tasarımı ile Cephe ve Malzeme Özellikleri"⁵, "Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler"⁶ kitabı incelenerek Anadolu coğrafyasında varlığı bilinen hanlar ile kıyaslanmıştır.

Dönemin Anadolu yol ağını anlatan F. Taeschner'in "Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı"⁷ ve kervansarayların şekillenmesiyle oluşan yol güzergahlarına da değinen Cengiz Bektaş'ın "Selçuklu Kervansarayları"⁸ yayınları sayesinde Sivas'a gelen önemli ticaret yolları tespit edilmiştir.

Sivas'ı ele alan yayınlar; şehrin tarihsel sürecini sosyal ve kültürel bakış açısıyla ele alırken önemli eserleri ve kitabeleri konu edinen İ.H. Uzunçarşılı ile R.N. Edgüer'in "Sivas Şehri"⁹ kitabı, şehrin monografik olarak inceleyen M. Ahmet Mahiroğulları'nın "İlk Çağlardan Günümüze Sivas İli"¹⁰, seyahatnameler antolojisi niteliğinde olan Adnan Mahiroğulları'nın "Seyyahların Gözüyle Sivas"¹¹ kitabı, 1600'lü yılların Sivas'ından bir kesit anlatan N. Yücel Mutlu'nun "Evliya Çelebi

⁴ Bozkurt ERSOY, "Osmanlı Dönemi Şehir içi Hanlarının İşlevleri", 11. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, EJOS, IV (sayı:16, 2001), 1-3.

⁵ Bozkurt ERSOY, "Osmanlı Şehir-İçi Hanları: Plan Tasarımı ile Cephe ve Malzeme Özellikleri", Sanat Tarihi Dergisi, (c.7, s.7, 1994)

⁶ *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, ilaveli 2. Baskı, (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983)

⁷ Fransız Taeschner, Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı, çev.: Nilüfer Epçeli,(İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2010)

⁸ Cengiz Bektaş, Selçuklu Kervansarayları, (İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları,1999)

⁹ İ.H.Uzunçarşılı ve R.N.Edgüer, *Sivas Şehri*, Haz. Recep Toparlı, (Ankara: TTK Basımevi, 2014)

¹⁰ M.Ahmet Memduhoğulları, *İlk Çağlardan Günümüze Sivas İli*, (Sivas: Kitap matbaacılık, 2003)

¹¹ Adnan Mahiroğulları, *Seyyahların Gözüyle Sivas*, (Sivas: Esform Ofset, 2016)

Seyahatnamesi'nde Sivas ve İlçeleri"¹² kitabı, Ömer Demirel'in İslam Ansiklopedisi Sivas bölümü¹³ ile şehrin ticari hayat hakkında bilgi veren dört eseri "Osmanlı Döneminde Sivas Şehri-Makaleler"¹⁴, "Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü"¹⁵, "Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı"¹⁶ ve "II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim- Tüketim İlişkileri"¹⁷ kitapları, Vakıflar genel müdürlüğü, Başkanlık Osmanlı ve Başkanlık Cumhuriyet arşivlerini günümüz Türkçesi ile açıklayan Salih Şahin'in "Tanzimattan Cumhuriyete Sivas Raporları"¹⁸ ve "Mekan ve İnsanıyla Sivas"¹⁹ kitapları, özellikle tezimizin konusu olan Osmanlı döneminin Sivas şehrinin özellikleri en özet haliyle anlatan Serpil Sönmez Yılmaz'ın "Osmanlı Klasik Çağında Sivas"²⁰ kitabı, Sivas'ta var olan tarihi nitelikteki yapıları genel olarak gruplandırıp ele alan Hakkı Acun'un "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerin Listesi ve Turistik Değerleri"²¹ ve Hikmet Denizli'nin "Sivas Tarihi ve Anıtları"²² gibi farklı bakış açıları ile Sivas'ın tarihi ve ticari hayatını hakkında yayınlardan elde edilen veriler tez kapsamında ele alınmıştır.

Buna karşılık, Sivas'ın ticari hayatını farklı bakış açıları ile ele alan yayınlar olmasına rağmen ticaret yapılarının tamamının oluşum süreçlerini ve mimari özelliklerini toplu ve detaylı şekilde anlatan bir yayın olmaması nedeniyle konu özgünlüğünü korumaktadır. Sivas'ı konu alan yayınlarda genel bilgilerin anlatılırken içerisinde ticari hayatı kısaca değinilmiş kaynaklardır. Ayrıca literatür taraması yapılırken kaynaklarda Anadolu Selçuklu dönemi ticari hayatı daha çok anlatılırken, Osmanlı dönemi ticari hayatını anlatan yayınlar daha sınırlı kalmıştır. Bu nedenle döneme ait yayınlarındaki kısıtlılık neticesinde konu, belli bir çerçevede dahilinde ele

¹² N. Yücel Mutlu, *Evlilya Çelebi Seyahatnamesi'nde Sivas ve İlçeleri*, (Ankara: Buruciye Yayınları, 2010)

¹³ Ömer Demirel, "Sivas", erişim tarihi: 18.06.2021, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sivas>

¹⁴ Ömer Demirel, *Osmanlı Döneminde Sivas Şehri-Makaleler*, (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser, 2006)

¹⁵ Ömer Demirel, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, (Ankara: TTK Basımevi, 2000)

¹⁶ Ömer Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*, (Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Yayınları, 1998)

¹⁷ Ömer Demirel, *II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim- Tüketim İlişkileri*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989)

¹⁸ Salih Şahin, *Tanzimattan Cumhuriyete Sivas Raporları*, (Sivas: Sivas Belediyesi Yayınları, 2021)

¹⁹ Salih Şahin, *Mekan ve İnsanıyla Sivas*, (İstanbul: Buruciye Yayınları, 2013)

²⁰ Serpil Sönmez Yılmaz, *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011)

²¹ Hakkı Acun, *Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerin Listesi ve Turistik Değerleri*, Vakıflar Dergisi, 1988, Sayı 20, 183-220.

²² Hikmet Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, (Sivas: Özbelsan A.Ş. Kültür Hizmeti, 1995)

alınabilmiştir. Osmanlı dönemi ticari hayatı inceleyen yukarıda bahsi geçen Demirel'in yayınlarından dönemin esnaf teşkilatlanmasının nasıl geliştiğini, sayısını ve oluşumunu ele alınmaktadır. Sultan Murat Topçu'nun "Sivas Kangal-Alacahan Kervansarayı (Bir Tarihendirme Değerlendirmesi)"²³ makalesi bir menzil kervansarayını anlatmakta olup, Sivas il merkezi sınırlarındaki ticaret yapılarını konu edinmemiştir. Hayriye Nisa Semiz'in "Sivas Behram Paşa Hanı Restorasyon Projesi"²⁴ yüksek lisans tezi Sivas'taki tek bir hanın restorasyonunu ele alması nedeniyle tez için önem arz etmekte fakat dönemindeki diğer yapıları anlatmamaktadır.

Bununla birlikte Sivas Şehir ve Kültür dergisi olan Hayat Ağacı dergisinin makaleleri, dijital ortamda erişim sağlanan Ulusal Tez Merkezi²⁵, Academia²⁶, Dergi Park²⁷'ta yayınlanan makaleler tez konusu kapsamında değerlendirilerek yararlanılmıştır.

Tez konusu kapsamında incelenen yayınların dışında, şehir içi hanlarını lokal sınırlara indirgeyerek inceleyen benzer konu ve yöntemler konusunda yardımcı olan Müge Satı'nın "Muğla Ticaret Yapıları"²⁸, Filiz Gürboğa'nın "Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları"²⁹, Zeynep Şahan'ın "Uşak Ulubey'de Geç Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Dükkanları"³⁰ adlı yüksek lisans tezleri incelenmiştir.

---

²³ Topçu, "Sivas Kangal-Alacahan".

²⁴ Hayriye Nisa Semiz, "Sivas Behram Paşa Hanı Restorasyon Projesi", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi,2007)

²⁵ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

²⁶ <https://www.academia.edu/>

²⁷ <https://dergipark.org.tr/>

²⁸ Müge Satı, "Muğla Ticaret Yapıları", (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2013)

²⁹ Filiz Gürboğa, "Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları", (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi,1999)

³⁰ Zeynep Şahan, "Uşak Ulubey'de Geç Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Dükkanları", (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2018)

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHTE SİVAS

1.1. Tarihte Sivas

Anadolu'nun eski coğrafi isimlerinden Kapadokya bölgesinde Kaskhai mintikasında³¹ yer alan Sivas ilk yazılı kaynaklara göre M.Ö. 1600-800 yılları arasında Hititliler tarafından bölgede faaliyetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ardından M.Ö.800-700 Frigler dönemi, M.Ö. 700-540 Anadolu'ya Türk kökenli Kimmer ve İskit akınları, M.Ö. 550 Persler dönemi, M.Ö. 333 Kapadokya dönemi, M.S. 17 Romalılar dönemi ve 395 Bizanslılar dönemi olmak üzere birçok farklı medeniyet bu topraklar üzerinde uzun yıllar hüküm sürmüşlerdir. Orta çağın önemli şehir ve kalelerinden olan Sivas, Anadolu coğrafyasının Kapadokya eyaletinin merkezinde “Sebastia” adıyla biliniyordu.³² Sivas, orta çağda jeopolitik bir bölgede yer aldığı bilinmektedir. Bu nedenle Anadolu'nun parlayan yıldızı ve odak noktası olan şehir, birçok medeniyete ev sahipliği yaparken, bir yandan da tarihi süreçte siyasi olaylarla mücadele etmiştir. Özellikle Türklerin Anadolu coğrafyasına göç etmeye başlamasıyla birçok akınlar olmuş, Bizanslılar ile Sasanilerin uzun yıllar süren savaşları bölgeyi de etkilemiştir. Bizans'ın sınır kenti haline gelen Sivas, hudut müdafaasını daha fazla sürdürmemiş, akınlara ve saldırılara karşı yenik düşmüştür.

1071 tarihinde Selçukî hükümdarı Alp Arslan ile Bizans İmparatoru Diogenes Romanos arasında geçen, Anadolu coğrafyasının kaderini değiştiren Malazgirt Muharebesi ile birlikte Türkler tarafından Kapadokya şehirleri birer birer ele geçirilmiştir.³³ XI. Yüzyılın ortalarında Anadolu içlerine kadar ulaşan Türk akıncıları

³¹ Uzunçarşılılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*, 11.

³² Enver Konukçu, “Moğol Noyanları Kayılar ve Sivas”, içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2006),52.

³³ Uzunçarşılılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*, 18.

1059 şehri ele geçirmiş olsalar da geri vermek zorunda kalmışlardır. 1080 yılında Bizans İmparatoru öldürülmüş ve şehir yeniden Bizanslıların olmuştur. Anadolu'nun Türkleşmesiyle birlikte yarı göçebe yaşayan Türkler yavaş yavaş yerleşik hayata geçmiş, Bizans sınırlarını zorlayarak Sivas yöresini tehdide başlamışlardı. Türk akıncıları küçük yerleşim birimlerini almış fakat Sivas'ı elde edememişlerdi. Danişment Gazi, imparatorun ölümünden beş yıl sonra Sivas'ı kuşatmıştır. Malazgirt Muharebesinin Anadolu'daki ve yöredeki etkilerine daha fazla dayanamayarak şehir 1085 yılında Danişment Gazi öncülüğünde Türklerin hakimiyetine girmiştir. Sivas ve Kayseri çevresini zapt edilmiştir. Sivas'ı başkent yapıp, batıdaki Selçuklu gücünün ilk adımlarını atılarak Danişment Beyliğini kurdular. İlerleyen yıllarda Tokat, Amasya, Çorum, Çankırı, Malatya ve Kastamonu fethedilerek Danişment Beyliğinin sınırlarını genişleterek beyliğe dahil olmuşlardır.³⁴ Beyliğin kurucusu Danişment Gazi'nin 1105'te vefatından sonra oğlu Melik Gazi hükümdar olduğunda, Danişment Beyliğini Bizanslılar ve Haçlılar ile yapılan savaşlarda başarılı olması nedeni ile Anadolu'daki en büyük güç haline gelmiştir. Melik Gazi'nin 1134'te vefatından sonra oğlu Melik Muhammed babasının yerine geçerek Bizanslılarla savaşmaya devam etmiştir. Melik Muhammed'in 1142'de vefatından sonra taht kavgaları çıkmıştır. Devlet, Sivas ve Malatya kolu olmak üzere ikiye bölünerek Anadolu üzerindeki hakimiyeti azalmıştır. Sivas kolunun başına Nizameddin Yağıbasan geçmiş, bu dönemde ve ölümünden sonra beylik tam bir kargaşa dönemi yaşamıştır.³⁵ Yağıbasan'ın yeğeni Zünun tahta geçse de II. Kılıçaslan tarafından 1175'te Danişmentlilerin Sivas kolu dağılmıştır.³⁶

Danişmentlilerin son dönemlerindeki siyasi karmaşadan yararlanan Selçuklu Hükümdarı Kılıç Arslan 1172 tarihinde harekete geçerek, yaşanan birkaç olaydan sonra³⁷ Sivas topraklarını 1175 yılında Anadolu Selçukluların himayesine almıştır. II.

³⁴ Mahiroğulları, *İlk Çağlardan Günümüze Sivas İli*, 17-18.

³⁵ Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*, 3.

³⁶ Danişment Devleti konusunda geniş bilgi için bkz.: Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, (İstanbul: 1984, 2. Basım), 112-142., İlhan Erdem, *Doğu Anadolu Devletleri-Danişmentliler*, (Ankara: Türkler, 2002), C. IV, 92 vd., Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, (İstanbul:1985), 253-259., Hüseyin Kayhan, "Danişmentli-Bizans İlişkileri", içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2006),97-107., Muharrem Kesik, "Danişmentliler Zamanında Sivas (1071-1175)", içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2006), 108-120.

³⁷ Bu dönem olayları için bkz.: İlhan Erdem, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İlişkilerinde Sivas", içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2006),70.

Kılıç Arslan tarafından fethedilen topraklar on bir oğlu arasında paylaştırılmış, Sivas ve Aksaray yöresini Kutbettin Melikşah'a verilmiştir. Erzincan hükümdarı ile anlaşan Kutbettin Melikşah bütün ülkenin sorumluluğunu kendine vermeyen babasına karşına alarak Konya üzerine yürüdü ve babasını esir düşürdü. Kardeşlerine bütün toprakların babası tarafından ona verildiğini ilan etse de kardeşleri bu duruma inanmayıp kendi topraklarını korumaya çalıştılar. Ardından Kutbettin'in ölümünden sonra kardeşler arası devam eden mücadeleler ve taht kavgaları azalmış, Sivas'ı kısa süreliğine yöneten Rükneddin Süleyman Şah tarafından Konya'nın alması sonucu Selçuklu Devletinin himayesinde idari birlik sağlanmıştır.³⁸

I. Gıyaseddin Keyhüsrev daha çok güney kıyılarına önem vererek Venediklilerin liman ticaretinin odağı olan Antalya'yı zapt etmiştir.³⁹ Böylelikle Selçuklularda denize açılma politikasını başlatmış oldu. Bu olayın yansımaları ilerleyen süreçlerde Anadolu'yu olumlu yönde etkilemiştir. Kuzey Suriye ve Doğu Anadolu'dan gelen tehlikelere karşı mücadele verirken, savaşta galip geldikten sonra şehit düşmüştür.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vefatından sonra 1210 yılında I. İzzeddin Keykavus tahta geçmiştir.⁴⁰ Bu döneme kadar yaşanmış olan siyasi ve askeri olayların başarıyla kazanılması sonucu Keykavus döneminde Sivas yöresi en parlak dönemini yaşamıştır. Hükümdarın Konya'dan daha çok Sivas'ta ikamet etmesiyle⁴¹ birlikte doğrudan şehre dair imar sorunları tespit ederek imar faaliyetlerinin başlamasına neden olmuştur. Döneme damgasını vuran, günümüzde halen ayakta olan, 1217 yılında I. İzzeddin Keykavus döneminde Sivas'ta tıp okulu olarak imar edilen "Darü'ş-Şifa", Anadolu ve Avrupa'nın önemli tıp merkezlerinden biri olmuştur. Daha sonra 1219 yılında tahta Keykavus'un kardeşi I. Alâeddin Keykubad geçmiştir. Keykavus'un imar faaliyetleri ile başlayan yenilenme dönemi, I. Alâeddin Keykubad'ın hükümdar olması ile yükselme dönemine geçiş yapılmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti siyasi, idari ve askeri anlamdaki yükselişini ve en görkemli dönemini I. Alâeddin Keykubad hükümdarlığında

³⁸ Uzunçarşılı ve Edgür, *Sivas Şehri*,76-77.

³⁹ Abdurrahim Tufantoz, "Selçuklular Çağında Sivas'ın Stratejik ve Ekonomik Önemi", içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2006),147-148.

⁴⁰ İbn Bibi, *El-Evamirü'l Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie (Selçuk Nâme)*, Çev. M. Öztürk, (Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), 15.

⁴¹ İbn Bibi, *Selçuk Nâme*,139.

yaşamıştır.⁴² Ekonomik anlamda güçlenen Selçuklu devletinin hakimiyeti altındaki Sivas şehri için önemli yatırımlar yapılmıştır. Kardeşi gibi imar faaliyetlerini devam ettiren Keykubad, Sivas Kalesi ve surlarını Moğol tehlikesinden korumak amaçlı tamir ettirmiştir.⁴³ Sivas 1219-1236 yılları arasında en parlak ve görkemli dönemini yaşamıştır. Sivas'ın ticari kaderini değiştiren açılımlar yaparak uluslararası önemli ticaret merkezleri olan Alaiye ve Suğdak'ı alarak, Bağdat ticaretinin önemli aksında bulunan Erzincan ve Erzurum yöresini de ele geçirmiştir. İktisadi gücü artırmak için Venedik-Ceneviz tüccarları ile Kıbrıs Krallığı gibi komşu devletler ile yapılan anlaşmaların sonucu Sivas uluslararası ticarete önemli bir görev üstlenmiştir.⁴⁴

Selçuklu Sultanlarının payitaht olarak kullandıkları şehir siyasi yönden önemli bir güce sahipti. Ne yazık ki Selçukluların gözdesi olan Sivas şehri Moğol istilalarına karşı önlem alınmasına rağmen, saldırılardan kurtulamamıştır.⁴⁵ II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında 1243 yılında Zara ve Suşehri arasında yapılan Köseadağ Savaşı, özellikle Selçukluların askeri üssü sayılan Sivas'ı olumsuz yönde etkilemekle kalmamış, Selçuklular için çöküş döneminin başlangıcı olmuştur.⁴⁶ Moğolların şehre verdikleri tahribatlar ve yağmalamalarından sonra savaş sonrası ödenen ağır vergiler Selçukluları iktisadi anlamda yormuş⁴⁷ ve şehre dair mimari yatırımlar yapılmasına engel olmuştur.

Sivas'ta imar yönünden gelişmeler belli bir süre duraklama yaşasa da yeniden başlatılmıştır. 1271 yılında III. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından -günümüzde halen varlığını koruyan- Buruciye, Çifte Minare ve Gök Medrese yaptırılmıştır. Dönemin üniversitesi niteliğinde olan medreselerin varlığı eğitime verilen önemin birer göstergeleridir. Ayrıca bu yapıların mimari özellikleri incelendiğinde Selçukluların sanata verdikleri önemi de fazlasıyla görülmektedir. Bu dönemde ekonomik anlamda olan gelişmeler Sivas'ın uluslararası yolların kesişim merkezinde olmasına sebebiyle tüccarlar tarafından cazibe merkezi haline gelmiştir. Anadolu'nun önemli yol

⁴² İbn Bibi, *Selçuk Nâme*,154-299.

⁴³ Uzunçarşılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*,27-31.

⁴⁴ İlhan Erdem,“Türkiye Selçuklu-İlhanlı ilişkilerinde Sivas”,74.

⁴⁵ Moğollar hakkında detaylı bilgi için bkz.: B. Spuler, *İran Moğolları*, çev. C. Köprülü (Ankara:1957), Manghol-un Niuça Tobç, *Moğolların Gizli Tarihi*, çev.Ahmet Temir, (Ankara TTK Yayınları,1995), Robert MARSHALL,*Doğudan Yükselen Güç Moğollar*, çev. Füsün Doruker, (İstanbul: Gençlik Yay. 1996).

⁴⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, (İstanbul: Neşriyat Yurdu, 1971),431-437.

⁴⁷ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I*, (Ankara: Barış Kitapevi,1999),79.

güzergâhlarının üzerinde bulunan Sivas, 13. ve 14. yüzyıllarda Selçuklu ticari faaliyetlerinin en yoğun yaşandığı pazaryerlerinden biriydi.⁴⁸

Sivas'ın gelişmesinde önemli rol oynayan Selçuklular dönemi en parlak günlerini geride bırakmıştır. Köseadağ Savaşı ile sekteye uğramış, daha sonra Sivas'a dair önemli gelişmeler olsa da kardeşler arası devam eden taht mücadeleleri ve Moğol istilalarına daha fazla dayanamayarak askeri ve siyasi birlikleri kaybolmuştur.⁴⁹

Selçukluların siyasi hayatlarının tamamen son bulmasının ardından Sivas, İlhanlılar tarafından tayin edilen valiler şehri idari anlamda yönetmeye başlamışlardır. IV. Kılıç Arslan'ın itibaren 1284 yılına kadar şehrin ilk valisi Şemseddin Muhammed Cüveyni'dir. Çifte Minare Medresesinin yapımcısı olan Cüveyni, Selçuklular döneminde önemli görevlerde yer almıştır. İlhanlılar zamanında başvekil görevini alarak idari konumu taçlandırılmıştır.⁵⁰ Bölge yaşanan dönemin siyasi olaylarından etkilenilse de, ticari hayatın hareketliliğinin devam etmesi sebebiyle İlhanlılar Sivas'ı merkez olarak belirlediler.⁵¹ XIV. yüzyıl Ebu'l Fidâ ve Kazvinî gibi yazarların eserlerinde bahsi geçen Sivas yöresi, Emir Çoban Noyan'ın oğlu Demirtaş⁵² döneminin yansımalarından biri olarak "Memâlik-i Rûm" diyarı olarak biliniyordu.⁵³ İlhanlı hakimiyetinin sonlarına doğru, Demirtaş'ın kayınbiraderi ve Memâlik-i Rûm valisi olan Eretna'yı vekil tayin ederek Mısır'a gitmişti. Moğol valilerinin idari karmaşasından faydalanarak 1343'te Karanbük'te Moğol ordusuna karşı üstünlük sağlayarak kendini sultan ilan etmiştir. Bunun sonucunda kendi adını taşıyan Eretna Devletini kurmuştur.⁵⁴ Kendisine vekaleten bırakılan Sivas şehrini, başkent yaparak Orta Anadolu coğrafyasında bağımsızlığını ilan etmiştir.⁵⁵ 1352 yılında Eretna'nın ölümü ile birlikte yerine küçük yaşta olan oğlu Mehmed geçmiştir. Yaşının küçük olması nedeniyle güçsüz olan

⁴⁸ Yılmaz, *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*, 14.

⁴⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, 624-625.

⁵⁰ Münir Atalar ve Sibel Kavaklı, "Sivas'ın İlk Valilerinden Şemseddin Muhammed Cüveyni", 201.

⁵¹ Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*, 5.

⁵² Demirtaş dönemi ile ilgili bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Emir Çoban Saldoz ve Demirtaş", *Belleten*, (c. XXXI, sayı 124, 1967), 601-646.

⁵³ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, (Sakarya, 2005), 91.

⁵⁴ Eretna Devleti detaylı bilgi için bkz.: Ahmet Tevhid, "Beni Ertena", *TOEM*, (V/25, 1330), 13-14, İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 155-156, Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırma Dergisi*, (Ankara: 1970, Sayı I), 93-94, Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut, cilt 1-2, (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2000), Kemal Göde, *Sultan Alaeddin Eretna*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1990).

⁵⁵ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, 8. Basım, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013), 263.

Mehmed, yönetimi vezir Ali Şah'a bırakmasıyla birlikte menfi duyguları ön plana çıkarmıştır. Devleti elde etmek isteyen vezir amacına tam olarak ulaşmasa da iç karışıklıkların başlamasına sebep olmuştur. Devlet adamları arasında yaşanan Eretna Devletini paylaşma çabaları bir yanda devam ederken, diğer yandan da Moğol ve Türkmenlerin ayaklanmaları dış tehdidi oluşturmuştur. Eretna Devletinde yaşanan olayları fırsata dönüştürmek isteyen Karamanoğulları Alaeddin Bey Moğolların desteği ile Kayseri'yi zapt etmişlerdir. Mehmed Bey'in oğlu Ali Bey zamanında bölünmeye başlayan beylik, Kayseri'nin alınması ile birlikte Sivas'a kaçmıştır.⁵⁶ Eretna Veziri Kadı Burhaneddin'in himayesine sığınarak esir olmaktan kurtulmuştur. Bu durumdan istifade eden Kadı Burhaneddin birçok kişiyle mücadele verdikten sonra 1381 yılında kendi bağımsızlığını ilan etmiştir.⁵⁷

Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti⁵⁸ hükümdar olduğunda Mısır Memlûklüleri Divriği ele geçirme çabaları neticesinde Memlûklüler ile arasına mesafe girmiştir. Memlûklüler Divriği ele geçirmekle yetinmeyip Sivas üzerine de yürümüşler fakat başarılı olamamışlardır. Kadı Burhaneddin Ahmed dönemine genel olarak baktığımızda Sivas'ın sınır komşuları ile mücadelelerle geçmiştir. Tokat, Amasya, Erzincan ve Karamanoğulları devleti gibi ileri gelen yöneticiler Kadı Burhaneddin Ahmed Devletini rahat bırakmamışlardır.⁵⁹ Kadı Burhaneddin Ahmed hükümdarlığı boyunca güçlü kuvvetlerden olan Osmanoğulları, Karamanoğulları beylikleri ve Mısır devleti ile karşı karşıya gelmekten çekinmemiştir.⁶⁰ Selçuklu döneminden sonra Anadolu'da toprak bütünlüğü sağlanamayarak bağımsızlığını ilan eden beylikler arasında bu coğrafya taksim edilmiş, dönemin siyasi ve askeri çekişmeli sürecinden Sivas yöresi de etkilenmiştir. Bunun yanı sıra Timur tehlikesinin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte Kadı Burhaneddin Ahmed, Osmanlı Sultanı, Memluk Sultanı ve Altın Ordu Hanı ile güç birliği yapsalar da saldırılar devam etti. Sonunda Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti ittifak kurarak Amasya'ya kadar gelmiş olan Yıldırım Beyazıd'ın oğlu Emir Sultan'a

⁵⁶ Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*,264.

⁵⁷ Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri*, 6.

⁵⁸ Kadı Burhaneddin Devleti detaylı bilgi için bkz.: Aziz bin Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezm u Rezm*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980). Bkz. Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmet ve Devleti*, (Ankara: Sevinç Matbaası,1983). Bkz. İ.H.Uzunçarşılı ve R.N.Edgüer, *Sivas Şehri*, Haz. Recep Toparlı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu,2014).

⁵⁹ Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri*, 6-7.

⁶⁰ Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*,268-269.

Sivas'ı verdiler. Osmanoğulları bölgede üstünlük kurarak Sivas, Kayseri, Konya, Niksar'ı devlet topraklarına dahil etmiştir.⁶¹

Osmanlı topraklarına dahil olan Sivas, Yıldırım Beyazıd'ın oğlu Emir Sultan'a bir olay vuku bulmadan teslim edilse de dış tehdit olan Timur'u göz ardı edilemezdi. Yıldırım Beyazıd'ın İstanbul kuşatmasından yararlanan Timur Sivas'ı 18 gün boyunca ele geçirmiştir. Timur ve ordusu öncelikle Alaeddin Keykubad zamanından Moğol istilasına karşı güçlendirilen Kaleyi hedef alarak saldırıya başlamışlardı. Kalenin zayıf noktası doğu tarafındaki hendek kazılmamış bölümden mancınık ve arrade ile taarruza geçmişlerdir.⁶² Timur ordusuna karşı mücadele eden Malkoçoğlu Mustafa Bey saldırılara daha fazla dayanamayarak daha fazla kan dökülmemesi için şehri 1400 yılında Timur'a teslim etmiş, maalesef Timur verdiği sözde durmayarak şehri yakıp yıkmakla kalmamış ayrıca masum halkın üzerine kılıcını savurmuş ve birçok kişiyi katlederek Osmanlı ordusunu diri diri toprağa gömdürmüştür.⁶³ Böylesine üzücü bir olaydan sonra Sivas, güçlü Osmanlı topraklarına dahil olsa da Timur felaketinin etkisini uzun süre üzerinden atamamıştır.1402 yılında Ankara Savaşı sonrası Osmanlı duraklama dönemi yaşamıştır. Sivas'ı Timur elinden alan Mezid Bey bağımsızlığını ilan etse de Osmanlı kuvvetleri ile mücadele etmiş. Sonuçta Çelebi Mehmed'in iyimser yaklaşımının ardından Sivas'a vali olarak atanmış. Ardından imar faaliyetlerine başlamıştır.⁶⁴ Sivas beylerbeyliğine farklı yöneticiler tayin edilmiş idari yaşanan olaylar neticesinde 1414'te tekrardan Mezid Bey Sivas'ı ele geçirmiştir. XV. Yüzyılın ortalarına kadar icmal defterlerinde Sivas Paşa Sancağı olarak kullanılıyordu.⁶⁵ Osmanlı şehzadeleri tarafından yönetilen şehir XV. yüzyılın sonlarında Akkoyunlular ile mücadele etmiş, Karamanoğullarının yaşadığı bölgeyi ile Sivas ve çevresini saldırarak harap etmiştir. Sivas üzerine yeniden saldırılara geçip, yağmalamaya başlamıştır. İsfendiyar topraklarını kazandıktan sonra, Trabzon Rum İmparatorluğu ile mücadelelere başlayan Fatih Sultan Mehmet Han'ın sefer sırasındaki bu boşluğundan yararlanıp Sivas'ı yağmalayan Akkoyunlular, Timur kadar olmasa da bölge üzerinde kalıcı hasarlar bırakmışlardır. Bu durumdan rahatsız olan Fatih Sultan, vilayetlere Subaşılıarı atadıktan sonra, Sivas üzerine yönelerek 1473 yılında Otlukbeli Savaşı'nda galip

⁶¹ Uzunçarşılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*,136-137.

⁶² Uzunçarşılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*,145.

⁶³ Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri*, 7.

⁶⁴ Uzunçarşılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*,147-152.

⁶⁵ Yılmaz, *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*,19.

gelmiştir.⁶⁶ XVI. Yüzyıl şehzadeler arasındaki rekabet ortamı Sivas'ı etkileyerek iç karışıklıklara ve isyanlara sebep olmuştur. Sadece askeri, idari, siyasi olayların karışıklıkları ile kalınmayarak dini olaylardan biri olan Safevî propagandası, Yavuz Sultan Selim'in Sivas'a gelerek askeri bir üss kurmasına sebep olmuştur. 1514 yılında Safevî propagandası amacına ulaşamayarak askeri bir olaya dönüşmüş, Yavuz Selim'in ordusunun galip geldiği Çaldıran Zaferi ile sonuçlanmıştır. Aynı dönemde bu yörede bazı isyanlarda olmuştur.⁶⁷ Sivas, Kanuni Sultan döneminde Anadolu'dan vazgeçmeyen sınır komşularından İran'ın yaptığı seferlerde, İrakeyn ve Nahcivan seferlerinde de yine orduların karargâh kurdukları, dinlendikleri bir şehir merkezi olmuştur. XVII. Yüzyılda daha sık görülen isyanlardan Osmanlı'yı en çok etkileyen Celali İsyânları Sivas'ı da etkilemiştir. İsyânın önde gelen liderlerinden Kızıroğlu Mustafa Bey, Sivas ve çevresinden haraç keserek, soygunlar yapmışlardır.⁶⁸ Ardından diğer elebaşı Deli Hasan yaklaşık 30.000 kişilik askeri ile şehri yağmalamışlardır. Bu isyanlardan sonra XVII.- XVIII. Yüzyıllarda şehir kendini bir daha toparlayamamış, Osmanlının çöküş dönemine geçmesiyle birlikte Sivas'ta eski gücünü kaybetmeye başlamıştır. XVI. yy. tahrir defterlerinde bölgenin adı "Vilayet-i Rum-ı Kadim" ve "Vilayet-i Rum-ı Hadis" gibi isimler ile anılıyordu. Sivas XVI. yüzyılda Rum Vilayetlerindendi.⁶⁹ Şehir önemli yol akslarının bulunduğu Kuzey, Kuzey batı ve Doğu yönlerindeki boşluklara doğru 1700'lü yılların başına kadar daha çok gelişme göstermiştir. Döneme ait demografik gelişmeler hakkındaki bilgileri XVII. Yüzyıldakileri Hurufat defterlerinden ve XVIII. yüzyıldakileri Şer'i Mahkeme Sicilleri kayıtlarından sınırlı bilgiler ışığında çıkarım sağlanmaktadır.

XIX. Yüzyılda yaşanan Kırım Savaşı ve Osmanlı-Rus savaşları sonrası Sivas şehrine göçler başlamıştır. Bu yüzyılın ortalarına doğru Sivas hanlarının varlığıyla ticarete yeniden başlayan canlanma birçok meslek grubuna hitap etmiştir. II. Mahmud döneminde yaşanan reform hareketleri ile şehirde birçok gelişme olmuştur. Ardından gelen Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte modern hayata geçiş sürecindeki yenilikler

---

⁶⁶ Selahaddin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, (Ankara: TTK Yayınları, 2014), 280.

⁶⁷ Döneme ait olaylar için bkz.: Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Birlik ve Düzen Kavgası "Celali İsyânları"*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1995), 14-15 ve 118-119.

⁶⁸ Akdağ, *Türk Halkının Birlik ve Düzen Kavgası "Celali İsyânları"*, 317.

⁶⁹ Ahmet Şimşirgil, "Osmanlı Taşra Teşkilatında Rum Beylerbeyi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı V'den Ayrı basım, 1990), 289.

Sivas şehri için de uygulanmıştır. XIX. yüzyılın ortalarına kadar idari işleyiş birkaç ekleme ile sürdürülmüştür. 1867 yılından sonra Amasya ve Tokat'ın bağlı olduğu vilayet olarak ilan edilmiştir.⁷⁰ Sivas Vilayeti, 1926 yılında dokuz kazanın bağlı olduğu bir şehir olarak kalmış sınırlarını günümüze kadar korumuştur.⁷¹ XX. Yüzyılın başlarına kadar devam eden gelişme süreci I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla son bulmuştur. Doğu cephesinin Osmanlı askerleri için toplanma merkezi haline gelmiştir.⁷² Osmanlı Devleti'nin çöküşü ile birlikte Anadolu'da asırlardır hüküm sürmüş olan Türkler, Kurtuluş Mücadelesinde de gereken özveride bulunarak Cumhuriyeti ilan etmişlerdir. İstiklal mücadelesinin sürecini başlatan Mustafa Kemal Atatürk, güvenilir şehir olarak belirlediği Sivas şehrinde kongre düzenlemiştir. Tarihin dönem noktalarından biri olan bu mücadeleye yine Sivas ev sahipliği yapmıştır. Kurtuluş Savaşı sonrası Anadolu yeniden Türklerin olmuştur.

Sonuç olarak Hititlilerden Bizans'a kadar olan süreçte birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış olan Sivas şehri, jeopolitik konumu nedeniyle Türklerin Anadolu'ya göç etmesi ile birlikte Danişmentliler tarafından başkent olarak ilan edilmiştir. Anadolu Selçuklular devrinde ikinci merkez olan Sivas, gelişimini zirvelerini yaşayarak askeri, siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda önemli merkezlerden biri haline gelmiştir. XIII -XIV. yüzyıllara damgasını vuran Sivas'ta yapılan gelişmeler sonraki dönemlerde hükümdarlar tarafından tercih edilme sebebi olmuştur. Moğol saldırıları ile Köseadağ Savaşı sonrası Sivas tarihi için zor bir sürece girmiş, Selçuklular döneminin çöküşüne doğru ilerlemiştir. İlhanlılar döneminde ticari merkez olma özelliğini korumuştur. Eretna Devleti döneminde başkent Kayseri'den daha çok tercih edilen bir merkez olmuştur. Kadı Burhaneddin Ahmet döneminde Sivas devletin merkezi olma özelliğini korumuş fakat siyasi olaylar neticesinde çalkantılı bir dönem olmuştur. Anadolu'ya yaklaşan Timur saldırılarına karşı Osmanlı ile ittifak yaparak Sivas'ı Yıldırım Beyazıd'ın şehzadesine teslim etmek zorunda kalmıştır. Sivas'ın tarihinde gelişimine sekte vuran Timur saldırısı sonrası Selçuklu dönemindeki kazandığı mertebeye hemen ulaşamamıştır. Osmanlı idaresinde Paşa Sancağı konumunda olan Sivas Şehri, yeni gelişmeler yaşanmış, imar faaliyetleri artmış, ekonomik anlamda yeniden yükselişe

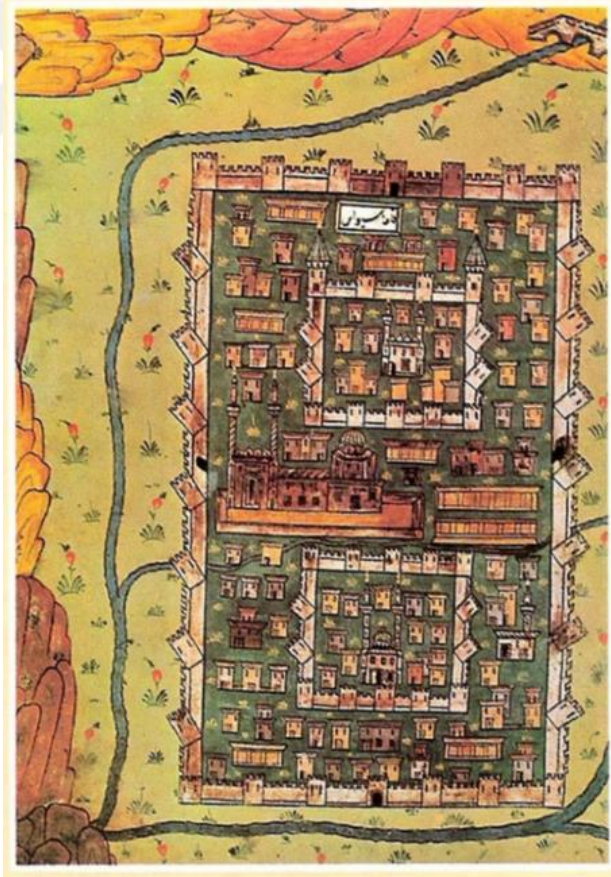
⁷⁰ Yılmaz, *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*,19.

⁷¹ Uzunçarşılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*,153.

⁷² Ahmet Turan Alkan, "Birinci Dünya Harbinde Sivastlı Bir Zabitan Hatıra Defterinden", *Revak Dergisi*, (Sivas:1996), 10.

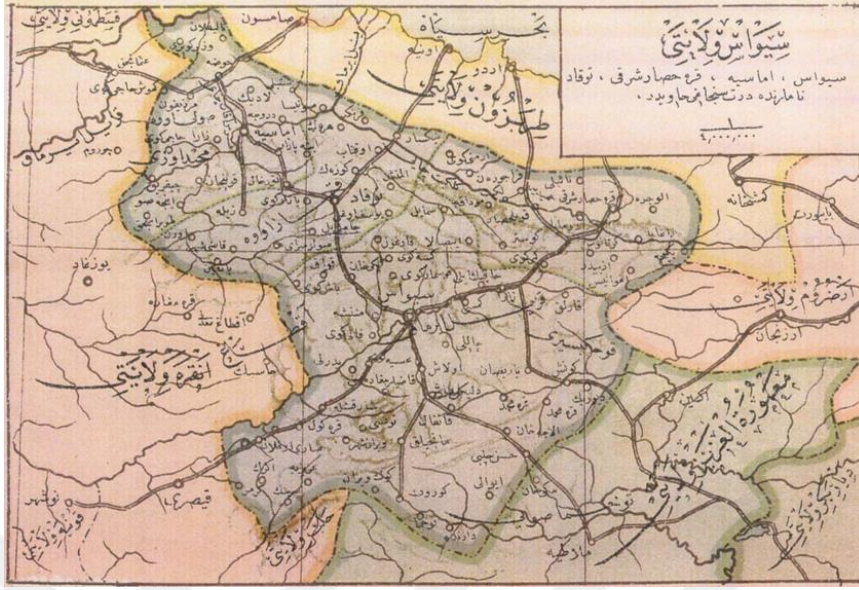
geçmiştir. Ardından taht mücadeleleri, isyanlar baş gösterse de II. Mahmut'un reform hareketi ile birlikte şehir yeniden canlanmaya başlamış. Tanzimat Fermanı ile birlikte şehirde eğitimsel, ticari boyutta ilerlemeler yaşanmıştır. I. Dünya savaşında jeopolitik yerini koruyarak doğu cephesinin askeri üssü olmuştur. Kurtuluş Savaşında ayrı öneme sahip olan Sivas şehri, asırlardır birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kimi zaman eğitimin, ekonominin ve kültürel oluşumların merkezi olmuş kimi zaman da toprakları elde etme ve taht mücadelelerinin olduğu, isyanların yaşandığı, askeri üssün kurulduğu bir merkez olmuştur. Tarih süreçte yaşanan bu iniş ve çıkışlar Sivas'ı zorlamış, fakat toprakları üzerinde hüküm süren medeniyetler için en önemli, gözde ve merkez şehir olma özelliğini kaybetmemiştir.

Şekil 1.1: Matrakçı Nasuh'un çizdiği Sivas minyatürü (1537-Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i 'Irâkeyn)⁷³

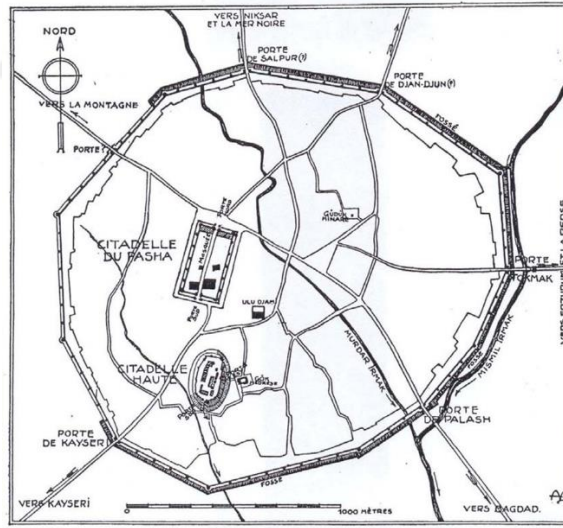

⁷³ Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, (Ankara: TTK Basımevi, 2000)

Şekil 1.2: Osmanlı Dönemi Rum Eyaleti haritası ⁷⁴

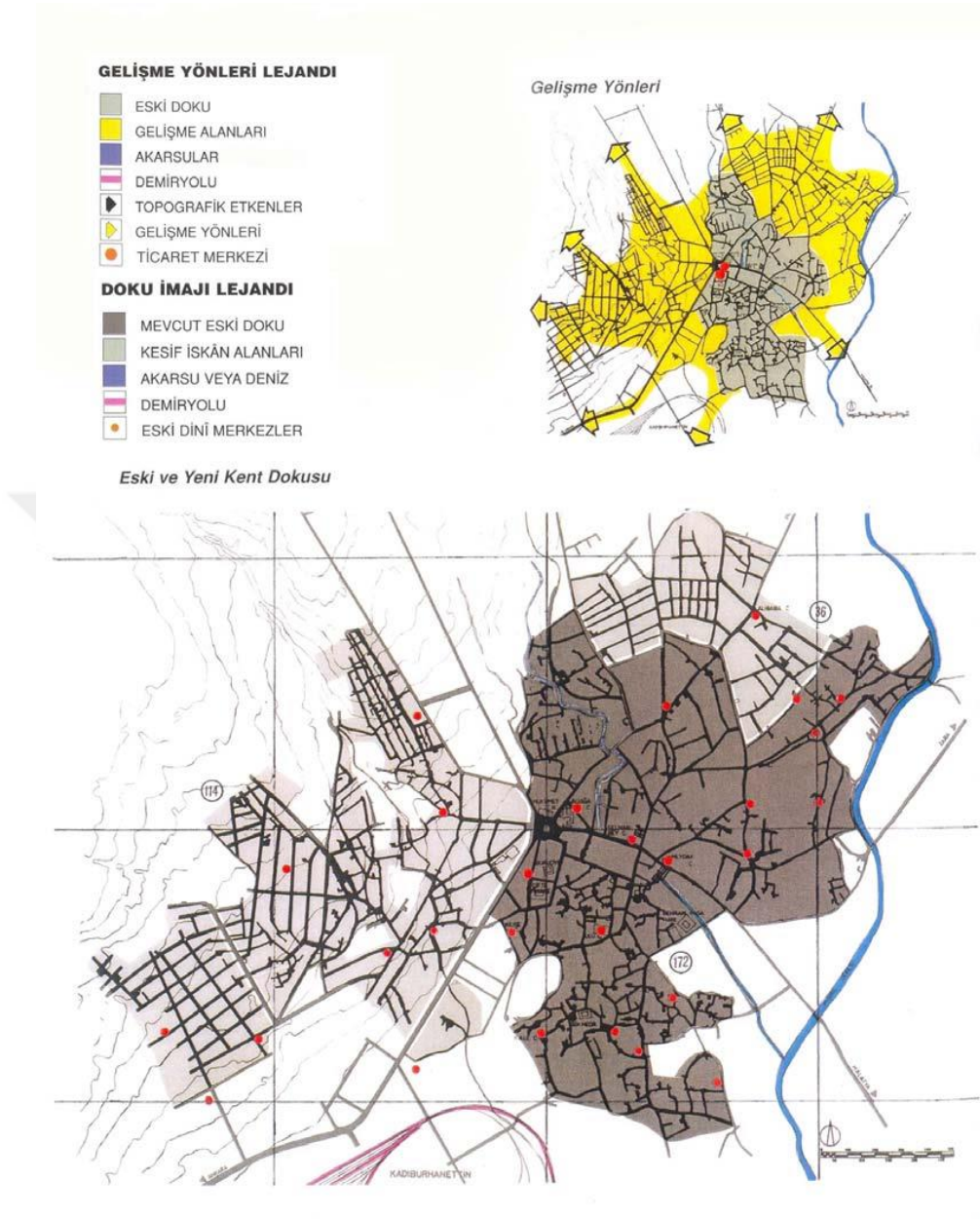
Şekil 1.3: Albert Gabriel'in çizmiş olduğu Sivas kenti restitüsyon planı ⁷⁵

⁷⁴ H. Nisa Semiz, "Sivas Behram Paşa Hanı Restorasyon Projesi", (Yüksek Lisans Tezi, İTÜ,2007),135.

⁷⁵ A.Gabriel, Monumens Turces d'Anatolie (Anadolu Türk Anıtları), Paris, 1931-1934. III. Cilt

Şekil 1.4: Sivas kenti gelişim yönleri ve eski-yeni kent dokusu⁷⁶

⁷⁶ Kemal Ahmet Aru, *Türk Kenti*, (İstanbul: YEM Yayınları,1998).

İKİNCİ BÖLÜM

SİVAS'TA TİCARET VE TİCARET YOLLARI

2.1. Sivas'ta Ticaret ve Ticaret Yolları

Sivas şehri, İç Anadolu bölgesinin yukarı Kızılırmak bölümünde Meraküm platosu üzerinde deniz seviyesinden 1275 metre yükseklikte yer almaktadır. Karadeniz bölgesinde Giresun, Ordu ve Tokat, Doğu Anadolu bölgesinde Malatya ve Erzincan, İç Anadolu bölgesinde ise Yozgat ve Kayseri ile sınır komşusudur.⁷⁷ Şehrin platosunun sınırlarını oluşturan Meraküm dağlarından gelen akarsular batı ve doğuya ayrılarak şehri ikiye böler ve Kızılırmak'ta birleşirler. Dağlarla çevrili olan Sivas şehri Murdar Irmak ve Kale Irmak ile Mısmıl Irmak arasında kalan bölgede yer almaktadır.⁷⁸ Sivas ilinin temel fiziki coğrafi özelliklerinin bir sonucu olarak, şehre gelen yolların Batı-doğu ve Güney-Kuzey doğrultusunda şekillendiği tespit edilmiştir. Anadolu topraklarındaki yol ağını anlatan farklı kaynaklar bulunması⁷⁹ ile birlikte, tezin konusu kapsamında yer alan Sivas bölgesine ait ticaret yollarından bahsedilecektir. Osmanlı döneminde Anadolu'daki yol ağlarına bakıldığında kervan yolları ile ordu yollarının ayrıldığını fakat ticari kervan yolunun ön planda olduğu bilinmektedir.⁸⁰ Coğrafi etmenler ve yol ağlarının gelişim süreci şehrin ticari yapılarının konumlanmasında belirleyici önemli unsurlardan biri olduğu tespit edilmiştir.

Sivas üzerinden geçen ticaret yollarından biri, İstanbul'dan gelen ve hac yoluyla birleşen, Konya Ereğli-Niğde-Kayseri-Sivas-Erzurum hattından geçen diyagonal yolun

⁷⁷ Mahiroğulları, *İlk Çağlardan Günümüze Sivas İli*,6.

⁷⁸ Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri*, 17.

⁷⁹ Yol ağları hakkında detaylı bilgi için bkz.: W. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, çev. Mihri Bektaş, (İstanbul:1960). F. Taasher, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, çev. Nilüfer Epçeli, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010). Ahmet Rıza Bekin, *İpek Yolu*, (Ankara:1981). Rıza Bozkurt, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*, (Ankara:1966).

⁸⁰ F. Taasher, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, çev. Nilüfer Epçeli, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010), 43-44.

daha çok tercih edildiği bilinmektedir.⁸¹ İstanbul'dan doğuya daha kısa mesafede uzanan, Bizans döneminde kullanılan Kral yolu yerine, bu güzergah tercih edilmeye başlanmıştır. Kral yolu ile birleştirilen bu yeni aksın tercih edilmesinin sebebi, Selçuklular döneminde Konya'nın başkent olmasıdır. Selçukluların büyük şehirlerinden olan Sivas'da, bu yeni yolun üzerinde bulunmaktaydı. Ayrıca Selçuklu kervansaraylarının bu yeni hat üzerinde olması, ordular sefere çıktığında su ikmaline daha kolay olanak sağlaması ve Selçuklular ile birlikte Sivas'ın daha önemli bir merkez olmaya başlamasıyla alakalıdır. Osmanlılar döneminde de Batı-doğu aksını birbirine bağlayan bu önemli ticaret yol ağının batı tarafındaki kolu, Antalya limanlarından başlayarak Burdur, Isparta, Konya, Aksaray, Kayseri gibi önemli merkezlerden sonra Sivas'a ulaşmaktadır. Bununla birlikte Sivas'ta güney-kuzey yönünden gelen aksla genişerek, Erzurum üzerinden Tebriz'e bağlanıyordu.⁸² Bu aks üzerinde Kayseri-Sivas arasındaki yolda yirmi dört kervansarayın bulunduğu bilinmekteydi.⁸³ Ayrıca Fatih Sultan Mehmet ve IV. Murat zamanında da bu yol ordu seferleri ve ticaret amaçlı aktif bir şekilde kullanılmıştır.⁸⁴

Diğer yol ağı, İstanbul'dan doğuya geçişteki büyük Kuzey kervan yolunun bel kemiğini oluşturan Amasya-Tokat-Sivas hattıdır. Kırım üzerinden gelen yabancı tüccarların Samsun limanlarından geçtikten sonra Kuzey kervan yolunu oluşturan bu hat üzerinden Sivas'a erişim sağlamaktadırlar. Sivas'a ulaşan bu yol ikiye ayrılarak bir yandan Erzincan-Erzurum'a geçiş sağlarken, diğer yandan Malatya'ya geçiş sağlamaktadır. Hem Hacı Kalfa hem de Evliya Çelebi tarafından kullanıldığı bilinen yolun önemi oldukça fazladır.⁸⁵ Kuzey kervan yolunun uzantısı olan güneydoğu yönünde şekillenen Sivas-Malatya-Diyarbakır-Musul-Bağdat hattı Anadolu topraklarından güney doğuya doğru uzanan önemli bir kervan yoludur. Bu iki hat sayesinde kuzey limanlarına ulaşan yabancı tüccarlar Sivas üzerinden Tebriz'e ve Bağdat'a geçiş sağlayabiliyorlardı.⁸⁶ Diğer yol ağı ile dik açılarla kesişen, Güney-Kuzey aksındaki ticaret yolu Sinop limanlarından başlayarak, Tokat üzerinden Sivas'a ulaşım

---

⁸¹ Taesher, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, c.I, 218.

⁸² Mutlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Sivas ve İlçeleri*,61.

⁸³ Faruk Sümer, *Yabanlı Pazarı-Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı,1985),4.

⁸⁴ Taesher, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, c.I, 219 vd.

⁸⁵ Taesher, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, c.I, 250 vd.

⁸⁶ Mutlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Sivas ve İlçeleri*,64-73.

sağladıktan sonra, Malatya yolu üzerinden ayrıca Halep'e ulaşım sağlanmaktaydı.⁸⁷ Halep üzerinden de hac yoluna erişilmektedir. Bunların dışında, dönemin çağdaş yol güzergahlarından Ankara-Kalecik-Sivas hattı, Tokat-Sivas arasındaki yoldan Zile üzerinden geçilerek Ankara'ya bağlanmaktadır.⁸⁸

Bir diğer yol ağı, Yavuz Sultan Selim'in İran seferinde esnasında kullandığı Sivas-Ulaş-Deliklitaş-Kangal-Elmaghair-Darende-Elbistan Ovası-Elbistan şehrine ulaşan yol ağıdır.⁸⁹ Bu yol ağı Malatya yolundan ayrılarak, hac yoluna kol atmaktadır. Elbistan- Maraş- Halep'e bağlanan yol⁹⁰ güzergahından Evliya Çelebi hac yolcuğunu anlatmaktadır.⁹¹ Bu yol güzergahında menzil kervansaraylarından biri olan Alaca Han ile birlikte dönemin bayındırlık hizmetlerin biri olan köprülerin inşa edildiği bilinmektedir.⁹²

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde, Gök Medresenin vakfiyesinde, Bezm u Rezm'de, Matrakçı Nasuh'un minyatüründe ve Gabriel'in planında farklı sayılarda ve isimlerde bahsi geçen⁹³, surlarla çevrili olan Sivas şehrine giriş yapılan noktalarda kapıların varlığı bilinmektedir. Yol güzergâhlarının geldikleri noktalara göre konumlandıklarını ve isimlerini de yol ağına göre şekillenmiştir. Sivas'ı çevreleyen surların kapı isimleri; Kayseri yolu üzerinde Bâb-1 Kayseri, Anadolu'dan doğuya geçiş sağlayan Malatya yoluna giden Bâb-1 Palas (Bağdat) ve Bâb-1 Tokmak (Erzurum), Kuzey kervan yoluna açılan Bâb-1 Şalpur (Tokat) ve Bâb-1 Cancun şeklindedir.⁹⁴ Anadolu yol ağının bir parçası olan Sivas'a gelen yolların istikametinde kapıların bulunduğu, şehrin merkezine doğru ilerlerken ticari yapıların akslar üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Türklerin Anadolu'yu fethinden önceki Bizans dönemi Sivas şehrinin ticari alt yapısı hakkında çok fazla bilgi bilinmemektedir. Bunun nedeni Bizans döneminde verilen mücadeleler ile birlikte şehrin neredeyse tamamının tahrip olmasının bir neticesi

⁸⁷ Sümer, *Yabanlu Pazarı-Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, 4.

⁸⁸ Taesher, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, c.1, 277.

⁸⁹ Taesher, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, c. II, 34 vd.

⁹⁰ Mutlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Sivas ve İlçeleri*,74-80.

⁹¹ Taesher, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, c. II, 37.

⁹² Sultan Murat Topçu, "Halil Rifat Paşa'nın Sivas-Hasan Çelebi Yol Güzergâhı Üzerindeki Bayındırlık Faaliyetleri", *Akdeniz Sanat Dergisi*, C. 13, Sayı: 23 Özel Ek Sayı, 774.

⁹³ *Osman Turan ve Şerafeddin Yezdi'den naklen 5 kapısının, Gök Medrese Vakfiyesinde 5 kapısının, Bezm u Rezm'de 5 kapısının, Evliya Çelebi'ye göre 7 kapısının, A. Gabriel'in planına göre 7 kapısının, Matrakçı Nasuh'un minyatürüne göre 4 kapısının olduğu bilinmektedir.*

⁹⁴ Ömer Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri*, (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser No:2, 2006),38.

olarak Türklerin bölgeye gelmesiyle şehir yeniden inşa edilmiştir.⁹⁵ Sadece bölgenin özellikleri hakkında Kızılırmak'ın hududunda güzel atlar ülkesi anlamına gelen "Kapadokya" bölgesinde yer aldığı, nüfusunun çok ve güzel bir şehir olduğu bilinmektedir. Ayrıca Sivas konumu itibariyle Kapadokya eyaletinin Doğu-Batı ile Kuzey-Güney akslarının kesişim noktasında kozmopolit bir kent olduğu, Türkler Anadolu'ya göçmeden önceki ticari geçmişi ve derinliği sebebiyle zenginliğinin var olduğu bilinmektedir.⁹⁶

Anadolu topraklarında gelen Türkler yerleşik düzene geçmeye başlamışlardır. Sivas yöresinde hüküm süren Danişment Beyliği hükümdarlar arasındaki taht ve toprak mücadeleleri gibi iç olaylar ile, Bizanslılar ile olan Haçlı seferleri ve hudut mücadeleleri gibi dış olaylar sebebiyle mimari alanda önemli gelişmeler olmamıştır.⁹⁷ Bu dönem kaynaklarına bakıldığında⁹⁸ Sivas ticari faaliyetlerinden daha çok siyasi olaylarla ve yerleşik düzene geçmekle uğraşmaktadır. Bunların sonrasında oluşan huzurlu ortam Anadolu Selçuklu Devletini olumlu yönde etkileyerek önemli gelişmeler olmasına olanak sağlamıştır.

Selçuklu hükümdarları bir ülkenin ekonomik refahı için, ticaret hayatının ne kadar önemli olduğunu bilicindedir. Bu nedenle Anadolu'yu ve Sivas yöresini etkileyen önemli ekonomik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Anadolu'da ve uluslararası mecrada ticari anlaşmaların yapılması ticaret hayatının aktif olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Anadolu'da imar faaliyetleri arttırılmış, bu dönemde çokça han ve kervansaray inşa edilmiştir.⁹⁹ Ayrıca bu döneme ait belge değeri yüksek olan Selçuklu Veziri Sahib Ata Fahrü'd Din Ali ve Sultan I. İzzeddin Keykâvus adına yazılmış iki önemli vakfiye dönemin yapılan imar faaliyetlerine ışık tutmaktadır. Sultan I. İzzeddin

⁹⁵ Osman Turan, "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri", içinde *Selçuklular ve İslamiyet*, (İstanbul, Nakışlar Yayınevi, 3.baskı,1980),199.

⁹⁶ Uzunçarşılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*,19-22. ve Memduhoğulları, *İlk Çağlardan Günümüze Sivas İli*, 14-17.

⁹⁷ Turan, "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri", 201.

⁹⁸ Danişmentliler konusunda geniş bilgi içinbkz.: Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, (İstanbul: 1984, 2. Basım), 112-142, İlhan Erdem, *Doğu Anadolu Devletleri-Danişmentliler*, (Ankara: Türkler, 2002), C. IV, 92 vd., Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, (İstanbul:1985), 253-259, Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları,2002), Hüseyin Kayhan, "Danişmentli-Bizans İlişkileri", içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2006),97-107, Muharrem Kesik, "Danişmedliler Zamanında Sivas (1071-1175)", içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2006), 108-120.

⁹⁹ Osman Turan, "Selçuk Kervansarayları", *Selçuklular ve İslamiyet*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları,1993), 93-116.

Keykâvus'un dönemin önemli tıp merkezlerinden biri olarak inşa edilen, işlevi kadar mimarisinin de ön planda olduğu özellikle ince taş oymacılığı ile sanatsal değeri yüksek Sivas Dârüşşifâ'sının (dârü's-sıhha) vakfiyesinde¹⁰⁰; Bezzazlar, Terziler, Kavaflar çarşısında 78 dükkân, 1 hayvan pazarı, bir cami ve bir mescit bulunduğu bilinmektedir.¹⁰¹ Sahib Ata Fahrü'd Din Ali¹⁰² vakfiyesine göre: "H. 679 (1280 M.) da Sivas'da 9 medrese, 6 han, 1 sultan hânkâhı, 1 Dâr-ı Ziyafet, 5 mescid, 1 zaviye, 1 çifte hamam, 4 çeşme, 5 şehir kapısı, 2 pazar, 12 çarşı, 1 kürkçü dükkanı, 1 tabgâh (?), 1 yağhane (Ma'sara), 10 mahalle, 37 köy ismi, 1 nahiyeye, 1 mezra adı, 3 nehir, 38 vakıf" adı olduğunu öğrenilmektedir.¹⁰³ Vakfiyede adı geçen hanlar; Kâmilü'd-dîn Mansur Hanı, Sahib Ata'nın Büyük Hanı (Selçûkiyye Medresesi yanında, nehre yakın bir yerde), Semmânî Hanı, Necme'd-dîn Candar Hanı, Eski Han, Nizâmü'd-dîn Hanı; kurulan pazarlar, Buğday Pazarı ve Koyun Pazarı; adı geçen çarşılar; Bakkallar Çarşısı, Kassarlar Çarşısı, Attarlar Çarşısı, Şevakîn Çarşısı, Çırpıcılar Çarşısı, Aşçılar Çarşısı, Demirciler Çarşısı, Hartin (?) Çarşısı, Sultan Çarşısı, Haremeyn Çarşısı, Bıçakçılar Çarşısı, Akgallar (?) Çarşısı olduğu bilinmekle birlikte, "Subaşı Mahallesi ve Subaşı Medresesi" vakfiye de belirtilmiştir.¹⁰⁴ Bu vakfiyelerden tespit edilen döneme ait ticaret yapılarının isimlerine bakıldığında, içerisinde satılan ürünle anılan isimler, şahıs isimleri ve mekanları kullanan meslek gruplarının isimlerini aldıklarını söylenebilir. Bunun bir sonucu olarak Selçuklular döneminde aynı mesleklere sahip kişilerin bir arada olduğu düşünülmektedir. Osmanlılar döneminde hukuksal tabanlı esnaf teşkilatlanmasının temelleri, Selçuklular dönemindeki bu birliktelik neticesinde olmuştur.

Bu dönemde Sivas, Anadolu'nun doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde yer alan ticaret akslarının gözbebeği konumundadır. Hem bu önemli ticaret yollarının üzerinde konumlanması hem de inşa edilmiş kervansarayların ve hanların varlığı bölgede önemli panayırların kurulmasına sebep olmuştur. Sivas yöresine gelen tüccarların buluşma merkezleri olan panayırlardan en önemlisi "Yabanlu Pazarı" idi. Kayseri-Sivas

¹⁰⁰ M. Cevdet, "Sivas Darüşşifası Vakfiyesi ve Tercümesi", *Vakıflar Dergisi*, (sayı I, 1938), s. 35-38.

¹⁰¹ Ali Haydar Bayat, *Anadolu Selçuklu Hastane vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Darüşşifası Vakfiyesi*, (Ankara: Türk Kültürü, c. XXIX, sayı:333, 1991), 12-13.

¹⁰² *Sahib Ata Fahrü'd Din Ali, Sivas'da imar çalışmaları yapmak isteyen, Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyelerinin müellifi, Selçuklu'nun karışık dönemlerinin en ünlü vezirlerindedir.*

¹⁰³ Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, (sayı:13,1981), 21-69.

¹⁰⁴ Bayram ve Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", 35.

arasındaki yol ağı üzerinde Pazar Ören yakınlarında kurulduğu bilinen Yabanlu Pazarı, milletlerarası büyük bir fuar niteliği taşımaktadır. Bu pazara Venedik, Ceneviz, Napoli, Piza, Bizans, Rus Kıpçak gibi farklı milletlere mensup tüccarlar gelmektedir.¹⁰⁵ Başka ülkelere ait kişilere ait pazar anlamı taşıyan isminin neden Yabanlu Pazarı olarak nitelendirildiğini daha iyi anlaşılmaktadır. Kış mevsiminin çıkışı baharın başlamasıyla kurulan pazarda kölelerin, güzel at ve katırların, dokuma kumaş ve halıların, deri, atlas ve sakallât kumaşlarından yapılmış elbiselerin ve özel kürklerin satışının yapıldığı bilinmektedir.¹⁰⁶

Kervan yollarından bazıları limanlardan gelen tüccarlar tarafından kullanılmaktaydı. Karadeniz sahillerinden Ladik-Amasya-Turhal-Tokat-Sivas'a erişim sağlanırken, Akdeniz sahillerinden Burdur-Isparta-Konya-Aksaray-Kayseri-Sivas'a ulaşan tüccarlar, Sivas'ta konaklayıp, kurulan pazarlara katıldıktan sonra buradan Bağdat'a ve Tebriz'e geçiş sağlamaktaydılar.

Bu dönemde kara yolu ile kervanlarla yapılan ticaretin dışında deniz ticaretine ilk atılım sağlanmıştır. İstanbul'u 1204'te Latinler tarafından zaptı ile birlikte Anadolu coğrafyasındaki Selçukluların denize açılma politikası gerçekleşmiştir. Denize ulaşım sağlayan yol ağlarının kollarından biri olan, Sivas üzerinden geçerek Karadeniz kıyısındaki Samsun limanlarına ulaştırdıktan sonra buradan deniz yolu ile Kırım'a erişim sağlanıyordu. İznik ve Trabzon'da iki ayrı Rum devleti kurulurken, İstanbul kıyısından Karadeniz kıyılarına geçen ticarete aşırı artışın sonucunda Anadolu'da etkilenmiş, 1205 yılında Samsun limanları kapanması sonucu Kıpçak, Rus ve Rumlarla ticaret yapan Suriye, Irak, Musul'dan gelen tüccarlar Anadolu üzerinden Karadeniz limanlarına ulaşamayınca Sivas'ta bir müddet bekleseler de limanlar açılmadığı için ellerindeki malları kâr amacı gütmeyen Sivas halkına satmışlardır.¹⁰⁷ Fakat bu dönemde Sivas, kuzey ve güney cihetinden gelen kavimler nedeniyle şehirde bir yığılma olmuş ve I. Keyhüsrev bu zorunluluklar sebebi ile Antalya üzerine sefere çıkması kaçınılmaz olmuştur. Kuzey-güney doğrultusundaki ticari yol yeniden açılarak Antalya limanlarındaki kervanlar Konya ve Kayseri üzerinden Sivas'a ulaşarak, Erzincan-Erzurum bağlantısı üzerinden Tebriz'e geçişleri sağlanmıştır. İlhanlılar döneminde

¹⁰⁵ Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri-I Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*, (Ankara: TTK Yayınları, 2020),186.

¹⁰⁶ Sümer, *Yabanlu Pazarı-Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, 11 vd.

¹⁰⁷ İbn Bibi, *Selçuk Nâme*, 41 vd.

Bağdat'ın değerinin ve öneminin Tebriz'e geçmesi ile bu yolun önemini artırmıştır.¹⁰⁸ Bu yol güzergahı üzerinde Sivas'ın da bulunması bölgeyi olumlu yönde etkileyerek ticaretin artmasına neden olmuştur. Selçuklular ve İlhanlılar dönemindeki gelişmelerle birlikte Sivas, Tebriz ile kıyaslanabilir duruma gelmiştir.¹⁰⁹

XIII. Yüzyıla damgasını vuran Sivas, kavşak konumunda olmasının bir sonucu olarak tüccarlar için duraklama, dinlenme ve ticari alışveriş yapılan yer olmasının yanı sıra yerleşik düzene dahil olma imkanı da sağlamıştır. Bu durumu en iyi açıklayan örneklerden biri, Cenevizli tüccarların bölgede bir konsolosluk kurmaları, bir diğeri ise Sahibiye Medresesi Vakfiyesinde adı geçen Yahudi Mahallesi ile Medrese-i Bulgarî'dir. Farklı kavimlerle yapılan ticaret sonucu bölgede yerleşik hayata geçen Cenevizlilerin, Yahudilerin ve Türk Bulgarlarının varlığını göstermektedir.¹¹⁰ Bu durum aynı zamanda bölgedeki uluslararası ticaretin güvenli ortamda gerçekleştiğini ve Sivas'ın tüm dünyaya açılan bir merkez olduğunun bir göstergesidir. Kırım üzerinden Karadeniz limanlarından geçerek Sivas'a ulaşan Cenevizliler bölgedeki ticari etkileşim ile gerçekleşen nüfus artışlarının bir gerekçesi olarak konsolosluk açma fikrine ulaşmışlardır. 1276 yılında Sivas'ta Cenevizlilere ait konsolosluk açılmıştır. Dönemin ünlü yabancı seyyahlarından Marco Polo Akdeniz limanından yola çıkarak Sivas'ta bulmuş ve ardından Erzincan'a geçiş yapmıştır. Ünlü seyyaha göre Anadolu'nun büyük şehirleri arasında yer alan Sivas'ta halkın çoğunluğunun Türk diğerlerinin ise Ermeni ve Rum halkı olduğunu belirtmiş. Türklerin tarım ve hayvancılıkla uğraştıklarını, Ermeni ve Rum halkının ise ticaret ve zanaat ile ilgilendiğini güzel halı, ipek ve müslin kumaş dokuduklarını seyahatnamesinde anlatmıştır.¹¹¹ Dış ticarete kervanlarla taşınan, üretilen ve satılan malların dışında, Avrupa'nın ve Doğu'nun hammadde ihtiyacı Anadolu coğrafyasından temin ediliyordu. Sivas yöresinde lacivert taş, demir, gümüş gibi kıymetli madenlerin olduğu ve tuz, şap ocaklarının bulunduğu bilinmektedir. Avrupa'nın şap ihtiyacı Anadolu'dan, Halep'in şap ihtiyacı Sivas'tan karşılanıyordu.¹¹² 1277 yılında Anadolu yaşanan taht mücadeleleri, hudut savaşları gibi birçok siyasi olayı geride bırakılarak Sivas istikrarına geri kavuşmuş 13. yüzyılın gözde merkezlerinden

¹⁰⁸ Turan, "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri",202.

¹⁰⁹ Mustafa Keskin, "Fetih Öncesinde ve Sonrasında Sivas", içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak (Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2006), 47.

¹¹⁰ Turan, "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri",203.

¹¹¹ Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri-I Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*,199.

¹¹² Yılmaz, *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*,14-15.

biri haline gelmiştir. Bu dönemde bahsi geçen olaylar Selçuklu hükümdarlarının izlediği politikalar sayesinde yabancı ülkeler ile yapılan ticaret antlaşmalarının bir sonucudur. Ayrıca bu dönemde değerli altın sikkelerin bastırılması da bölgenin ticaretinin ne kadar iyi bir konuma geldiğinin göstergesidir.

Selçuklu devletinin çöküşü ile birlikte başlayan Beylikler döneminde Anadolu'da yaşanan çalkantılar Sivas'a da yansımış gözükmektedir. Bu dönem kaynaklarına bakıldığında Sivas ticari faaliyetlerinden daha çok siyasi kargaşalıklarla anılmaktadır. Selçuklular döneminden süregelen ticaret anlayışının popülerliği azalmış olsa da Beylikler döneminde de stratejik konumu nedeniyle Sivas yöresinde ticaretin devam ettiğini görülmektedir. Bu dönemde ticari hayata dair dikkat çeken olaylara değinilecektir.

İlhanlılar döneminde Emir Çoban Noyan'ın oğlu Demirtaş'ın zamanında Anadolu'da güvenli ortam sağlanması ile birlikte ticari hayat devam etmesine rağmen, Mısır ve Anadolu arasında bulunan Ermeniler, bölgenin ticari akışına engel oluyorlardı. Bu durumdan rahatsız olan iki ülke, güç birliği sağladı. Ermenilerin yaşadığı ve İlhanlıların Akdeniz'deki limanı olan Ayas'ı Mısır Hükümdarı himayesine aldı.¹¹³ Orta Asya'dan gelen Sivas'tan da geçerek Akdeniz kıyılarına ulaştıran tarihi İpek yolu, güvenliğin sağlanmasıyla yeniden hareketlilik kazanmıştır.

Eretnalılar döneminden günümüze kadar ulaşan Eretna Bey'in erken yaşta kaybettiği oğlu Şeyh Hasan adına yaptırılmış olan Güdük Minare, Eretna Bey tarafından mimari gelişmeler adına yapılmış günümüze ulaşan tek örnektir. 15 yıl hüküm süren Eretna Bey tarafından Sivas'ta mimari anlamda çok gelişme olmamasına karşılık, Moğol valileri ve Eretnalılar zamanında birçok yapı inşa edilmiş fakat günümüze kadar ayakta kalmayı başaramamışlardır.¹¹⁴ Sivas'ın Dönemin özelliklerini en iyi anlatan eser Arap seyyah İbn Batuta'nın siyasi, ekonomik ve sosyal hayata dair gözlemleridir. Seyahatname'de bahsedilenlere göre, Sivas XIV. yüzyılın başlarında kültür ve ticaretin parlayan yıldızı olmuştur. Diğer şehirlere göre ekonomik refahı üst seviyelerde 700.000 dinar civarındaydı.¹¹⁵ Şehrin yapılarının güzel, çarşılarının yoğun ve sokaklarının geniş

¹¹³ Uzunçarşılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*,88.

¹¹⁴ Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*,126.

¹¹⁵ Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 117.

olduğu dile getirirken Ahi Bıçakçı Ahmet tarafından karşılanarak sultanın sarayında gerçekleşen ve Sivas'ta yaşadığı olayları anlatmaktadır.¹¹⁶

Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti zamanında siyasi olaylarda yaşanan çekişmenin Sivas yöresindeki ticari hayata da yansıdığını görmekteyiz. Şam'a Burhaneddin tarafından gönderilen malları iade etmemesi sebebiyle bir Mısır tüccarının malına el koymuştur. Hatta Mısır tüccarının Sivas'tan Şam'a geçmesine izin vermeyerek iki ülke arasında çekişme meydana gelmiştir.¹¹⁷ Ayrıca bu yaşanan olay bizlere bu dönemde de Sivas üzerinden Şam'a geçildiğini kanıtlamaktadır. Bunun yanı sıra Kadı Burhaneddin Ahmed'in çok nadir bulunan üç sikkesinin olduğu ve ikisinin Sivas'ta bastırıldığı bilinmektedir.¹¹⁸

Osmanlılar döneminde, Selçukluların XIII.-XIV. yüzyıllar arasında yaşanan ticari yükseliş dönemi kadar olmasa da XVI.-XVII. yüzyıllar arasında başlamış olan imar faaliyetleri ile kent yeniden şekillenmiştir. XVIII. yüzyılda duraklama yaşansa da XIX. yüzyılın ortalarından itibaren farklı sivil mimari örnekleri dikkat çekmektedir. Sivas'ın ticari hayatının tarihçesinin köklü olması neticesinde, Osmanlıların himayesine girdikleri ilk yıllarda belirli bir düzeyde devam etmiş fakat belirli bir durağanlık yaşanmıştır. Timur saldırısının olumsuz etkilerini Sivas'ın gelişimini kötü yönde etkilemiştir. Selçuklular döneminden beri süregelen ticaret anlayışı, Osmanlıların yükseliş döneminde yeniden canlılık kazandırmıştır. Paşa kalesinin doğusundaki Gök Medrese Vakfiyesinde bahsedilen Çarşı Kapısı, Murdar Irmağın paralelinde Malatya'ya doğru devam eden yol güzergahı ile başlangıç noktası Paşa Kalesinin doğu kapısından son noktası Palas Kapısı olan yol güzergahında yer alan Uzun Çarşı Caddesini oluştururken Sivas çarşı bölgesi bu iki önemli yolun bulunduğu bölgede yer almaktadır.¹¹⁹ XV. yüzyılda Paşa Kalesi, Yukarı Kale ve Murdar Irmağın sınırlarını oluşturduğu bölge, kentin merkezini meydana getirirken, ticari bölge özelliği taşıdığını da aşıkardır.¹²⁰ Bu dönem arşiv belgeleri incelendiğinde, Paşa Sancağı olan şehrin fiziki görünüşünü etkileyen iskan faaliyetleri ile birlikte mahalleler oluşturulmuştur.¹²¹ Şehrin kapılarının konumlandığı akslar üzerinde konumlanan merkeze doğru gelindikçe

¹¹⁶ Mahiroğulları, *Seyyahların Gözüyle Sivas*,15-17.

¹¹⁷ Uzunçarşılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*,121-122.

¹¹⁸ Uzunçarşılı ve Edgüer, *Sivas Şehri*,135.

¹¹⁹ Yılmaz, *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*, 34.

¹²⁰ Yılmaz, *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*, 52.

¹²¹ Şahin, *Mekan ve İnsanıyla Sivas*,43 vd.

yoğunlaşan bedesten, hanlar, çarşılar ve pazarlar ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekanlar olmuştur. Bunların dışında debbağhaneler, tahmishaneler, boyahaneler, değirmenler ve mumhaneler dönemin sanayi birimlerini oluşturan hammaddelerin işlenerek üretime ve satışa hazır hale getiren yapılardır. Bu yapıların işlevsel fonksiyonları ön planda olup, ticari hayata katkı sağlamaktadırlar. Selçuklular döneminde Sultan Çarşısı olarak bilinen ticari bölge, Osmanlıların son dönemlerinde artık “Suk-i Sultan” olarak anılmaktadır. Bu ticari bölge de 24 çarşı,4 Pazar,14 han,2 debbağhane,3 mumhane,5 boyahane,82 değirmenin varlığı bilinmektedir.¹²²

Osmanlı döneminde kullanılmaya devam Selçuklu izleri taşıyan avlulu hanların 12 adet han şeklinde var olduğunu Osman Turan’ın kitabında bilgi edinilmektedir.¹²³. Gök Medrese Vakfiyesinde¹²⁴ adı geçen 6 hanın bu döneme aktarıldığı düşünülebilir. 17. Yüzyıl önemli seyyahlarından Evliya çelebiye göre 1000 civarı dükkan ve 18 Han,¹²⁵ 19. yüzyılda 13 hanın varlığı bilinmektedir.¹²⁶ Ömer Demirel’in Osmanlı dönemindeki arşiv belgelerini kullanarak isimleri tespit edilen döneme ait hanlar şunlardır: Bedesten, Subaşı, Behram Paşa Hanı, Kapan Han, Sarraçhane Hanı, Semerciler Çarşısı, Paşa Hanı, Bekirçavuşoğlu Hanı, Basmacılar Hanı, Şeyh Hanı, Altınoğlu Hanı, Hızıroğlu Hanı, Küçük Han, Nalbantlar Hanı, Taşhan ve ayrıca Hoca Sarı Şeyh vakfiye kaydına göre Mabed-i Latif Zaviyesi, Mevlevi dükkanı, Hasan Paşa tarafından yaptırılan han ve bedesten, Odabaşı Çarşısı, Penbeciler Çarşısı, Mahkeme Çarşısı, Uzun Çarşı Caddesi şeklinde tespit edilmiştir.¹²⁷ Bu hanlardan Lala Sinan Paşa’nın yaptırdığı Subaşı Hanı ile ünlü beylerbeyi Behram Paşa’nın yaptırdığı Behram Paşa hanı ve 19.yüzyıldan Taşhan günümüze ulaşan hanlardandır.

Osmanlı’nın Tanzimat Fermanı ile birlikte Batılaşma faaliyetlerinin hız kazanmasıyla II. Mahmud dönemindeki gelişmeler Sivas’ı da etkilemiştir. Bu dönem ticaret faaliyetleri incelendiğinde Selçuklular döneminde süregelen Osmanlı dönemine aktarılan Sivas’taki ticari bölgenin şekillenışı hakkında yorum yapma imkânı

¹²² Demirel, “19. Yüzyıl Osmanlı Şehir Ekonomisi Sivas Örneği”, 106.

¹²³ Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*,196-215.

¹²⁴ Bayram ve Karabacak, “Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri”, 31-69.

¹²⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*, haz. S. Ali Kahraman ve Yücel Dağlı,3.cilt 2. Kitap (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006), 195-199.

¹²⁶ Demirel, “Osmanlı Dönemi Sivas Şehrinde Sur, Saray, Mahalleler ve Sosyo-Kültürel Eserler”, 60 vd.

¹²⁷ Demirel, “Osmanlı Dönemi Sivas Şehrinde Sur, Saray, Mahalleler ve Sosyo-Kültürel Eserler”, 37-66.

sağlamaktadır. Selçuklu mimarisinde Ulu Cami'nin konumlanması şehrin ticaretini şekillenmesinde önemli bir faktördür. Sivas yol ağlarının geldiği noktalarda düğüm noktasını oluşturan Kayseri Kapısının karşında konumlanan Ulu Cami ticari bölgenin Mahkeme çarşısı olarak bilinen önemli akslardan birini oluşturmaktadır. Diğer önemli aks ise Murdar Irmak boyunca devam eden şehri ikiye bölen, Palas Kapısı ve Şapur Kapısı arasında yer alan Uzun Çarşı olarak adlandırılan bölgedir. Ulu Cami'nin yakınlarında var olan bedesten Murdar Irmak üzerinde kurulmuştur. Bedestenin çevresinde gelişim gösteren, fiziki sınırları tanımlanan ticari bölge önemi Osmanlılar döneminde de koruyarak devam ettirmiştir. Öncelikle 48 dükkândan meydana gelen Bâzâristan (Bedesten) ve batı cephesinde yer alan 21 dükkândan meydana gelen küçük bezzazlar çarşısı Sinan Paşa vakfiyesinde bahsi geçmektedir.¹²⁸ Özellikle Osmanlı dönemi şehrinin ticari yapılarının önemli bir parçası olan bedestene Sivas'ta da rastlanılmaktadır. Ulu Cami yakınlarında, Murdar Irmağın üzerinde konumlanan Bedesten'in dahilinde, bezzazlar, terziler, kuyumcular, çizmeciler, nalçeciler ve kasapların olduğu bilinmektedir.¹²⁹ Bedesten'in batı ve kuzeybatısı doğrultusunda tuzcular, penbeciler, içinde Sinan Paşa vakfına ait olan Subaşı hanının sokağa açılan dükkanlarında penbe dükkanı olduğu, tuzculara, haffaflara ve bıçakçılara doğru açılan üç kapısının olduğu bilinmektedir. Subaşı Hanı'nın batısında Kapan Han, Bıçakçılar Çarşısı, ırmağın sağında Sarraçhane Hanı sıralı şekilde yer alırken, Kapan hanın batısında Bekirçavuşoğlu Hanı ve Hasan Paşa hanı yer almaktadır.¹³⁰ Ticari bölgenin şekillenmesini etkileyen bedestenin, kuzey batı köşesinde Uzun Çarşı, Paşa Cami ve Nalbantlar Çarşısı, Nalbantlar Çarşının batısında da Semerciler Çarşısı ve Hanı, bedestenin güneyinde Basmacılar Hanı ve Şeyh hanı vardır. Bunların dışında yine bedestenin çevresinde yer alan hayvan ticareti yapılan Sipahi Pazarı ve bu pazarın hemen alt kısmında iki debbağhane yer almaktadır.¹³¹ Osmanlı şehirlerinin ticari hayatının fiziki özelliklerinin bir sonucu olarak Meydan Hamamı, Meydan Cami, bunlara yakın bölgede yer alan pazarların kurulduğu Meydan imar faaliyetlerinin özünü oluşturmaktadır. Meydan caminin arka kısmında Buğday pazarı, kuzey-doğu aksında Attarlar, hurdacılar, Soğancılar çarşıları sıralanmış şekilde dizili ve Attarların

¹²⁸ Ramazan Şeşen, “*Sinan Paşanın Arapça Vakfiyesinin Tercümesi*, (VD. X ,1976),338.

¹²⁹ Demirel, “19.yüzyıl Osmanlı Şehir Ekonomisi (Sivas Örneği)”,104.

¹³⁰ Demirel, “19.yüzyıl Osmanlı Şehir Ekonomisi (Sivas Örneği)”,105.

¹³¹ Demirel, “19.yüzyıl Osmanlı Şehir Ekonomisi (Sivas Örneği)”,106.

doğusunda Bakırcılar ve Temürcüler yer almaktadır.¹³² Bunların dışında ticari hayatın bir parçası olan fakat mimari anlamda inşa edilmiş yapıya ihtiyaç duymayan Saman pazarı, At pazarı, Koyun pazarı ve Balık pazarı gibi belirli bölgelerde kurulan pazarlarında varlığı bilinmektedir.¹³³

II. Mahmud döneminde Selçuklularda temelleri atılan ortak meslek gruplarının kolonileşmeleri bu devirde resmiyet kazanmıştır. Benzer faaliyetlerde bulunan esnaflar yukarıda bahsedilen şekilde birbiriyle ilişki kuracak şekilde yan yana sıralanmışlardı. Bir varsayım örneği olarak, Sipahi pazarından at alan bir tüccar yan yana olan Nalbantlar çarşına ve Semerciler çarşına kolaylıkla ulaşabilmektedir. Zaten ticari hayatın içerisinde var olan bu gruplandırma gedik sisteminin bir neticesi olarak da ortaya çıkmıştır. Hukuksal anlamda mesleklerini devam ettirebilmeleri aynı zamanda ticari hayatın kaçınılmaz bir parçası olan kefillik ve taahhütlük gibi işlemlerin iç kontrolünü sağlamak amacıyla gedik sistemi kurulmuştur.¹³⁴ Osmanlı döneminde 1835 tarihli bir belgede 25 gediğin, Zaralızade Mehmed Paşa'nın Haremeyn Vakıflarında 164 dükkân gediğinin varlığı bilinmektedir.¹³⁵ Gedik sisteminin bir sonucu olarak Şer'i Mahkeme Sicilleri, tereke defterleri kayıtlarına göre, II. Mahmud döneminde yapılan esnaf teşkilatlanmasında %80'i üretim sektöründe, %20'si ise mal alım-satım sektöründe faaliyet göstermekteydi. Üretim sektörünün %34'ünü hizmet sektörü, %46'sını mal üretimi oluşturmaktaydı.¹³⁶ Ömer Demirel'in Esnaf teşkilatlanması üzerinde yapmış olduğu bu oranlama ve meslek grupları isimleri sayesinde, Sivas'ta Osmanlı döneminde hangi sektörlerde ticaret yapıldığına dair fikir vermektedir. Hizmet sektöründe çalışan meslek gruplarının isimleri: *İnşaat Sektöründe*; dülger, neccar, çıkrıkçı, madenci, camcı, çahgen, kirecci, işçi, nakkaş, elekçi, kalıpcı, kerpiçci, baltacı, kafesci, amele, bina amelesi, hızarıcı, *Nakliyeciler*; hamal, arabacı, merkepci, deveci, kayakçı, *Nalbant Sınıfı*; merkep, katır, deve, öküz, camuz arabası ve bunların ikmal ile tamiri, *Sağlık ve Temizlik*; hekim, berber, tellak, hamamcı şeklindedir. Mal Üretim Sektöründe çalışan meslek gruplarının isimleri: *Gıda*; buğday, arpa, mercimek, nohut, fiğ, lahana, sarımsak, soğan üreticileri, *Dokuma*; pamuklu, yünlü ve ipekli kumaş üreticileri ve bu gruba ait 80 adet penbeci dükkânı, 52 adet bezzaz, 6 adet basmacı, 99

¹³² Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*, 54.

¹³³ Demirel, *II. Mahmut Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim-Tüketim İlişkileri*, 26-32.

¹³⁴ Demirel, *II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim- Tüketim İlişkileri*, 65-75.

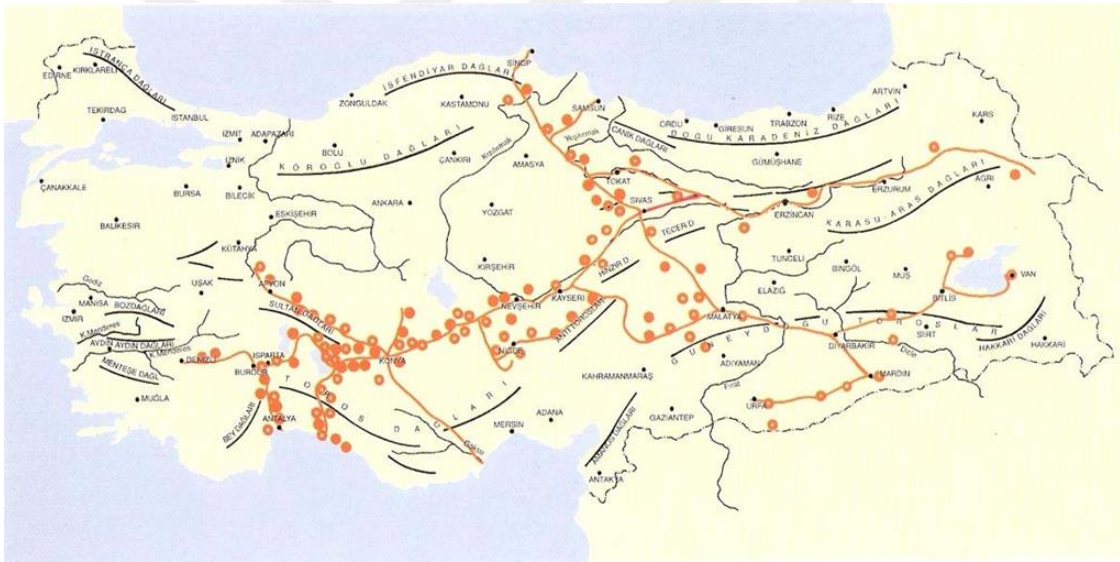
¹³⁵ Demirel, "19. Yüzyıl Osmanlı Şehir Ekonomisi (Sivas Örneği)", 111.

¹³⁶ Demirel, *II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim- Tüketim İlişkileri*, 33-44.

adet terzi, 8 adet çıkırcı, 5 adet boyahane, 46 adet çorapçı lüleci dükkanının varlığı bilinmekte, *Deri*; haffayan, dikiciyan, sarraç, semerci, göncü, debbağ, *Madencilik*; kazancılar, kılıççılar, bıçakçılar, çilingirler şeklinde gruplanarak sıralanmıştır.¹³⁷ Demirel yaptığı araştırma sonucunda 1808-1839 yıllarında 153 meslek grubunun varlığını ve bu meslek gruplarına ait dükkan sayılarını tespit etmiştir.¹³⁸

19. yüzyıl ortalarından sonra Osmanlının çöküş dönemi ile birlikte savaş ortamının bir getirisi olarak ticaret geri planda kalmıştır. I. Dünya savaşının etkilerinden sonra, Anadolu toprakları ticari hayattan daha çok toprak bütünlüğün korumak amacıyla verilen mücadeleler nedeni ile siyasi ve askeri olaylar ile anılmaktadır.

Şekil 2.1: Osmanlı Döneminde Anadolu'nun Önemli Yollarını Gösteren Harita¹³⁹

¹³⁷ Demirel, “19. Yüzyıl Osmanlı Şehir Ekonomisi Sivas Örneği” 112-115.

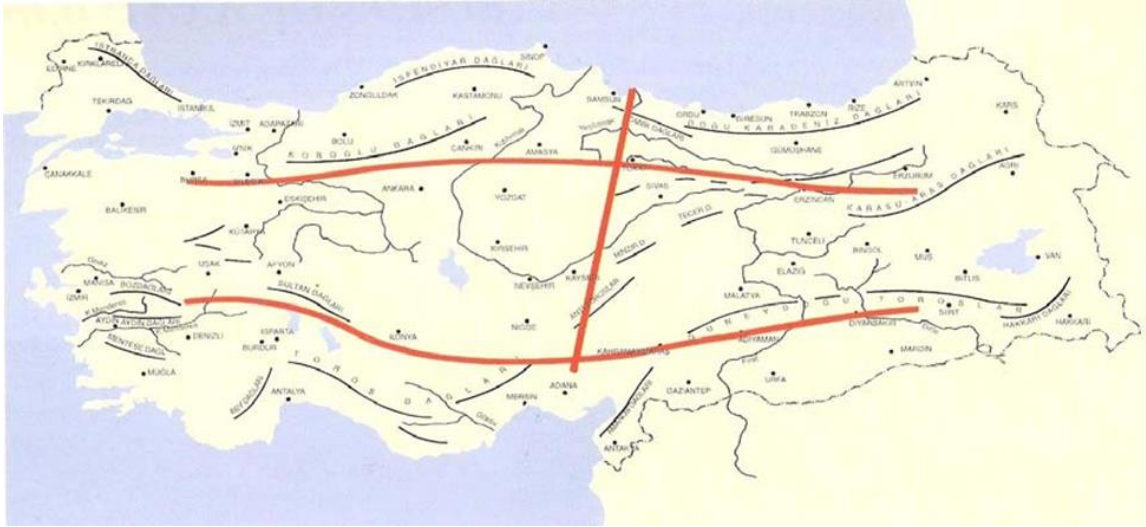
¹³⁸ Demirel, *II. Mahmut Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim-Tüketim İlişkileri*, 153 vd.

¹³⁹ Cengiz Bektaş, *Selçuklu Kervansarayları*, (İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 1999), 37-46.

Şekil 2.2: Osmanlı Döneminde Anadolu'nun Önemli Ağlarını Gösteren Harita¹⁴⁰

Şekil 2.3: Anadolu'daki Üç Doğal Yol Güzergahı¹⁴¹

140 Bektaş, *Selçuklu Kervansarayları*, 37-46.

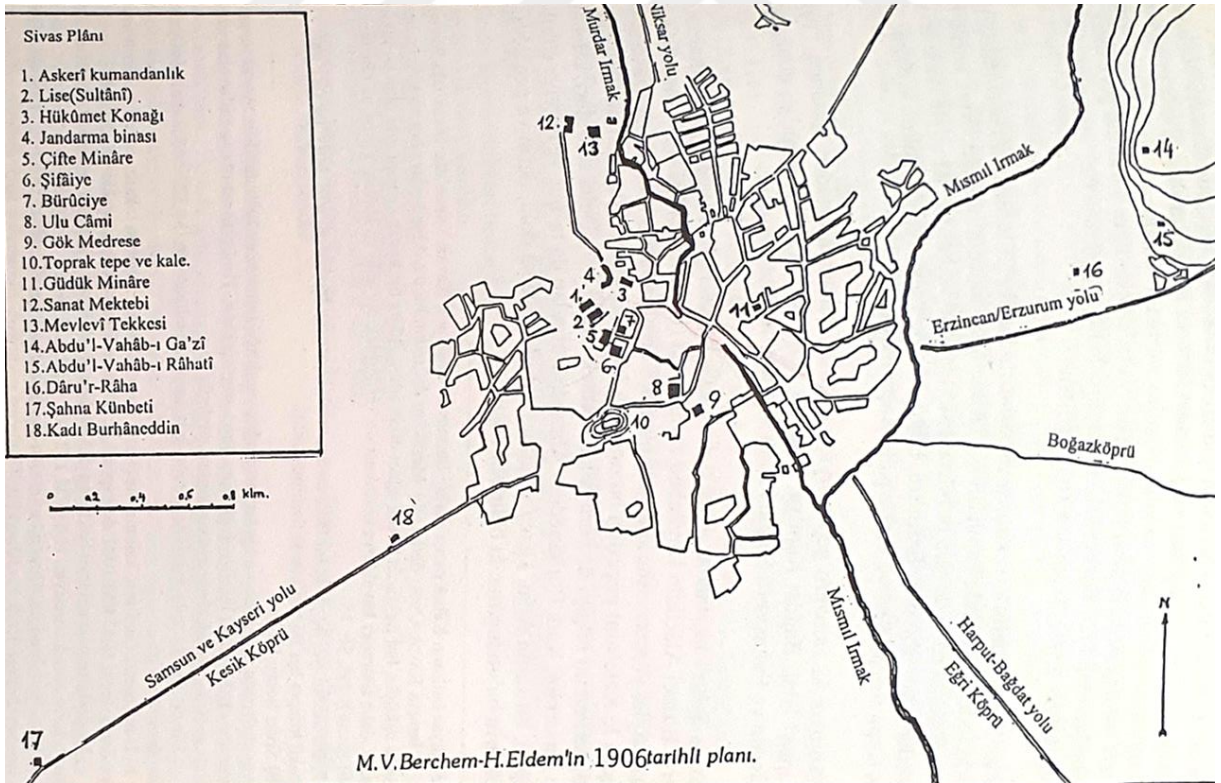
141 Bektaş, *Selçuklu Kervansarayları*, 37-46.

Şekil 2.4: Sivas'a Gelen Yol Ağları

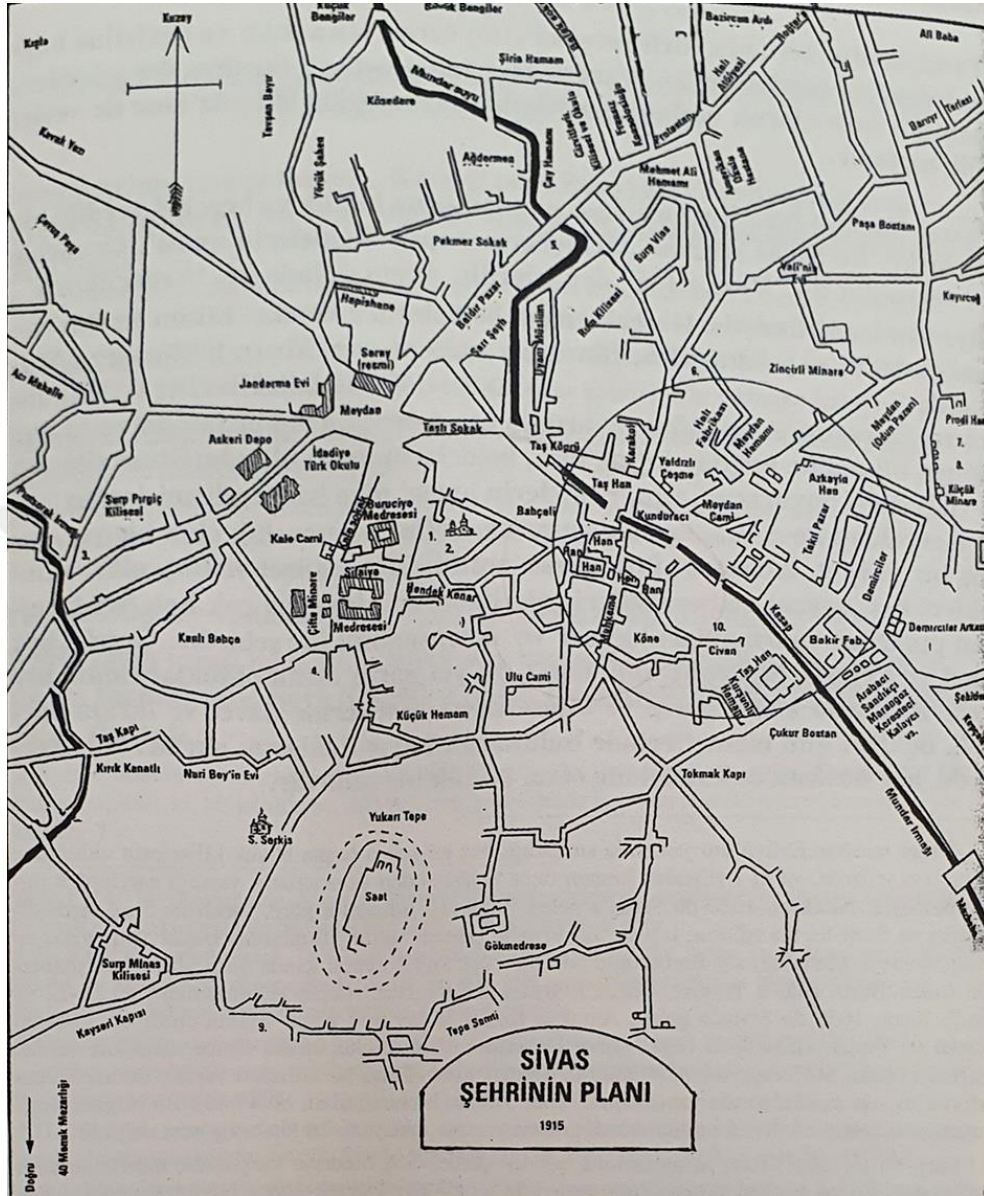
Kaynak: Etçi, (2020).

Şekil 2.5: M.V. Berchem – H. Eldem'in 1906 tarihli Sivas Planı¹⁴²

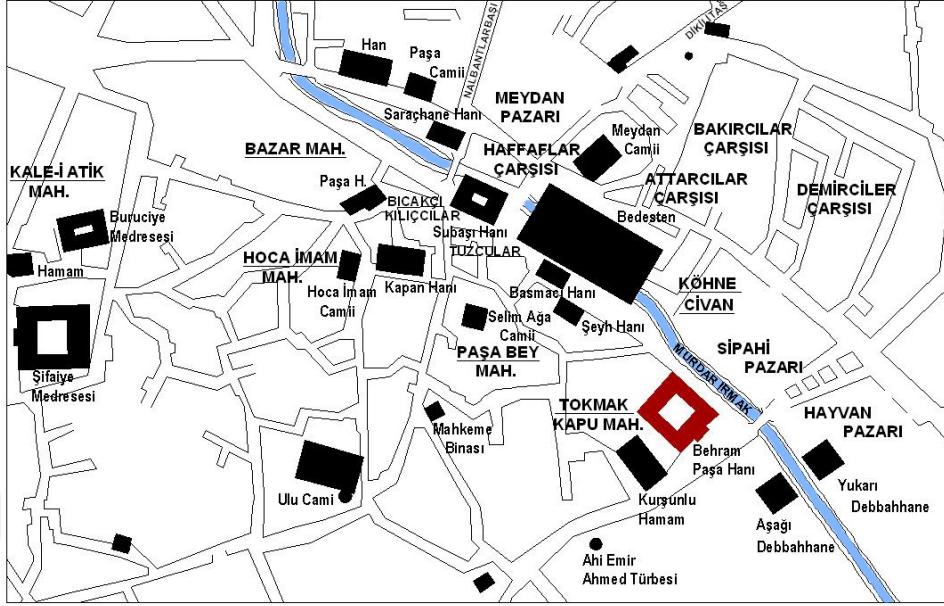
¹⁴² Mutlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Sivas ve İlçeleri*, 87.

Şekil 2.6: 1915 Yılına Ait Sivas Şehir Planı¹⁴³

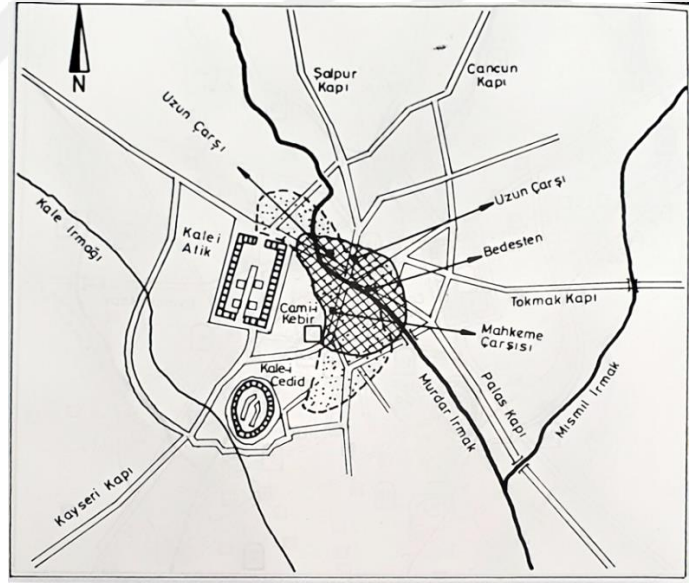

¹⁴³ Mutlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Sivas ve İlçeleri*, 117.

Şekil 2.7: 19. Yüzyıl Başlarında Sivas'ta Behram Paşa Hanı Ve Yakın Çevresi¹⁴⁴

Şekil 2.8: Sivas Çarşısı ve Pazarları¹⁴⁵

¹⁴⁴ C.M. Hersek, 'Behram Paşa Hanı (Sivas)', *Dokuzuncu Milletler Arası Türk Sanatları Kongresi Bildiriler*, II. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü ve İstanbul Edebiyat Fakültesi, (Ankara: Milli Kütüphane Basımevi, 1995). 273-286.

¹⁴⁵ Demirel, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Ekler Plan X.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

3.1. Günümüze Ulaşamayan Hanlar

Selçuklular döneminde süregelen ticari hayat Osmanlılar dönemine aktarılmıştır. Selçuklular dönemi ticaret yapılarına dair; Sivas Dârüşşifâ'sının (dârü's-sihha) vakfiyesinde 78 dükkân, 1 hayvan pazarı¹⁴⁷ ve Sahib Ata Fahrü'd Din Ali Sivas Gökmedrese Vakfiyesinden 6 han, 2 pazar,12 çarşı,1 kürkçü dükkânı,1 tabgâh,1 yağhane olduğunu bilgilerine ulaşılmaktadır.¹⁴⁸ Vakfiyede adı geçen hanlar; Kâmilü'd-dîn Mansur Hanı, Sahib Ata'nın Büyük Hanı (Selçûkiyye Medresesi yanında, nehre yakın bir yerde), Semmânî Hanı, Necme'd-dîn Candar Hanı, Eski Han, Nizâmü'd-dîn Hanı; kurulan pazarlar, Buğday Pazarı ve Koyun Pazarı; adı geçen çarşılar; Bakkallar Çarşısı, Kassarlar Çarşısı, Attarlar Çarşısı, Şevakîn Çarşısı, Çırpıcılar Çarşısı, Aşçılar Çarşısı, Demirciler Çarşısı, Hartin Çarşısı, Sultan Çarşısı, Haremeyn Çarşısı, Bıçakçılar Çarşısı, Akgallar Çarşısı'dır.¹⁴⁹ Bu dönemdeki kaynaklarına bakıldığında 24 hanın var olduğu bilinmektedir.¹⁵⁰

16.yüzyıla ait Sinan Paşa tarafından yaptırıldığı bilinen Bedesten'in 48 dükkândan meydana geldiğini ve 21 dükkânın batı cephesine bitişik nizamda sıralandığı bilinmektedir.¹⁵¹ Ayrıca bu vakfiyede eski ve yeni çarşı olarak belirtilen, büyük

¹⁴⁷ M. Cevdet, "Sivas Darüşşifası Vakfiyesi ve Tercümesi", V.D., I (1938), s. 35-38. Ali Haydar Bayat, *Anadolu Selçuklu Hastane vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Darüşşifası Vakfiyesi*,12-13.

¹⁴⁸ Bayram ve Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri.", 21-69.

¹⁴⁹ Bayram ve Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri.", 35.

¹⁵⁰ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I*, (Ankara: Barış Kitabevi,1999),27-28.

¹⁵¹ Demirel, *II. Mahmut Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim-Tüketim İlişkileri*,31.

bezzazlar çarşısında otuz bir, yeni çarşıda yirmi sekiz tahmini su başı hanının güneyinde yirmi altı dükkân ve ayrıca dört debbağhanenin varlığı da bilinmektedir.¹⁵²

Osmanlı döneminde ünlü Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde 18 hanın varlığı bilinmektedir. Seyahatnamesinde ismi geçen hanlar; Kapan Han, Müstesib Hanı, Hasan Paşa Hanı, Saraçhane içinde 50 ocaklı Behram Paşa Hanı, Kaşıkçızade Hanı, Şeyh Efendi Hanı, Nalbantlar Hanı, İbrahim Efendi Hanı, Taşhan bunların içerisinde en meşhur olanlarıdır.¹⁵³ Ayrıca Ulu cami yakınlarında bedesten ve 1000 adet dükkânın yanı sıra, seyahatnamede bahsi geçen Sipahi Pazarı, debbağhane, haffafhane, kuyumcuların varlığından söz edilmektedir.¹⁵⁴

Hanların dışında Tahrir defterleri ve Şer'iyye Sicillerden tespit edilen meslek erbaplarının bir araya gelerek oluşturdukları 40 farklı isimde çarşı olduğu bilinmektedir.¹⁵⁵ Bu çarşıların isimleri; Attarlar Çarşısı, Aşçılar Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı, Bakkallar Çarşısı, Bezzazlar Çarşısı, Bıçakçılar Çarşısı, Börekçiler Çarşısı, Çilingirler Çarşısı, Çizmeciler Çarşısı, Eski Çarşı, Haffaflar Çarşısı, Haremeyn Çarşısı, Hurdacılar Çarşısı, Kassaplar Çarşısı, Kazgancılar Çarşısı, Kılıççılar Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Küçük Çarşı, Kürkçüler Çarşısı, Kassaslar Çarşısı, Mahkeme Çarşısı, Mercan Çarşısı, Marangoz Çarşısı, Nalbantlar Çarşısı, Nalçeciler Çarşısı, Penbeciler Çarşısı, Paçacılar Çarşısı, Göncüler Çarşısı, Sarraçlar Çarşısı, Sultan Çarşısı, Soğancılar Çarşısı, Semerciler Çarşısı, Temürcüler Çarşısı, Terziler Çarşısı, Tüzüncüler Çarşısı, Tuzcular Çarşısı, Uzun Çarşı, Yeni Çarşı, İplikçiler Çarşısı, Üsküfçüler Çarşısıdır.¹⁵⁶ Bu çarşılarla kendi meslek isimlerini verdikleri bilinmekle birlikte, 153 meslek erbabının Sivas'ta varlıkları bilinen dükkanları kullanmışlardır.¹⁵⁷

Osmanlı dönemi vakıf sisteminde belirtilen; Zaralızade Mehmet Paşa vakfiyesinde yüz elli iki dükkânı, Lala Sinan Paşa vakfiyesinde, yüz altmış dükkan, iki han ve bir değirmen, Hasan Paşa vakfiyesinde, yetmiş altı dükkan, üç değirmen ve bir hamam, Behram Paşanın oğlu Mustafa Paşa vakfiyesinde, han, hamam ve dükkan,

¹⁵² Şeşen, *Sinan Paşanın Arapça Vakfiyesinin Tercümesi*,339.

¹⁵³ Mutlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Sivas ve İlçeleri*, 21.

¹⁵⁴ Mutlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Sivas ve İlçeleri*,111.

¹⁵⁵ Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*,51.

¹⁵⁶ Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*,156.

¹⁵⁷ Demirel, *II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim- Tüketim İlişkileri*,153.

Mahmut Paşa vakfiyesinde; yirmi beş dükkan ve iki hamam vakfedildiği bilinmektedir.¹⁵⁸

Osmanlılar dönemindeki Sivas ticaret yapılarının günümüze kadar ulaşamamasının farklı sebepleri vardır. Bunlar, yapılar çoğunlukla ahşap, kerpiç gibi yıpranan malzemelerden meydana gelmiş olması, yangınlar seller gibi doğal afetlerin tahribinin yeniden yapılandırılmaması, Timur istilasını gibi siyasi sebepler neticesinde gerçekleşen harap duruma getirilmesi, Vakıf malı olup müellifinin kalmaması, Cumhuriyet dönemi sonrasında yapılan yol genişletme çalışmaları ve imar faaliyetleri gibi birçok nedenden etkilenmişlerdir.

3.2. Günümüze Ulaşan Hanlar

3.2.1. Behram Paşa Hanı

Sivas merkezinde Paşabey Mahallesi, Ahi Emir Caddesi üzerinde yer almaktadır.¹⁵⁹ Han, şehre Palas kapısından girilince Murdar Irmağın doğusunda Bağdat'tan gelen yol üzerinde konumlanmıştır. Hanın yapım kitabesi günümüze kadar ulaşmamış, fakat vakfiyesinden edinilen bilgiye göre 1576 yılında Behram Paşa tarafından, Kurşunlu Hamamla birlikte yaptırıldığı kaydedilmektedir.¹⁶⁰ Behram Paşa, Enderun'da yetişmiş, kültürlü, iyi huylu, bilgili devlet adamıdır. Sarayın teveccühünü kazanmış, Diyarbakır Beylerbeyliği görevini yürütmüştür. 1550 yılında Bağdat Beylerbeyliğinden sonra Sivas Beylerbeyi olmuştur.¹⁶¹ En son Rumeli Beylerbeyliği görevini yerine getirmiş, görevi sırasında vefat etmiştir. Oğlu Mustafa Bey Sivas Ali Ağa Camii'ni yaptırmıştır.¹⁶² Banisi Sivas Valisi Behram Paşa'nın ismi hana ve hamama verilmiştir. Kemer üzerinde Padişahın Askeri süvari kışlasına dönüştürüldüğüne dair, dört satırlık kitabe yer almaktadır. Kitabe üzerinde ise eliptik biçimli tuğra bulunmaktadır.

Kitabe şöyledir:

“Muhkemdür binası lütfunla eyleyüm ta'limi

Oldı süvari askerine kışla-i humayun

¹⁵⁸ Demirel, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, 93-94.

¹⁵⁹ Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, VI. Bölüm, Behram Paşa Hanı.

¹⁶⁰ Topçu, *Sivas İli ve İlçelerindeki Türk Devri Hamamları*, 41-48.

¹⁶¹ Demirel, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, 93.

¹⁶² Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, VI. Bölüm, Behram Paşa Hanı.

Tarih-i mücedded illa ya bu 1316 (1898-1899)

Ketebehu Seyyid Mahmud Hamdi

El-Arif be-Nişancı zade”

Han 08.07.1977 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü kararı ile tescillenmiştir.¹⁶³ Osmanlı dönemi şehir içi hanlarından olan Behram Paşa Hanı farklı zamanlarda farklı amaçlara yönelik kullanılmıştır. Arşiv belgelerinden edinilen bilgilere göre; 1806-1960 yılında kışla, 1964'te hayvan hastanesi ve ecza deposu, 1970-1978'te Vakıf Öğrenci Yurdu 1978- 1981 yılları arasında onarımı yapılmış, 1981- 1985 şahsa kiralanmış, 1987- 2008 mermer atölyesi kullanılmıştır. 2008 yılında yeniden onarımına karar verilerek 2018 yılında butik otele çevrilmiştir. 58 odadan oluşan Butik Otel içerisinde kafeterya, restoran, sauna, spor salonu, mescit, 58 normal oda ve 1 adet kral dairesinden oluşan hizmet vermeye başlamıştır.¹⁶⁴

Kargir düzgün kesme taştan inşa edilmiş olan yapı, simetrik planlı, açık avlulu, revaklı, iki katlı, 49.00 m x 49.00 m. ölçülerinde kare bir plan şeması göstermektedir. Han, 8.15 m yüksekliğindedir. İç avlusu, 26.00 m x 26.00 m boyutlarındadır. Özgün işlevi han olan yapı, günümüzde butik otel olarak kullanılmaktadır.¹⁶⁵

Günümüzde yapının çevresine bakıldığında batı yönünde, yaklaşık 30 m. uzaklıkta Behram Paşa'nın yaptırdığı kurşunlu hamamı, güneyinde Kongre Lisesi ve Öğretmenevi vardır. Güneydoğu cephesi Ahi Emir caddesine, Kuzeydoğu cephesi Kerim Çavuş caddesine, kuzeybatı cephesi Kurşunlu sokağa, güneybatı cephesi Kurşunlu Hamama bakmaktadır. Ahi Emir Ahmet bin Zeynel Türbesi güneydoğu cephesi ile aynı cadde üzerinde hana 100 m uzaklıktadır.¹⁶⁶

Hanın cephe özellikleri incelendiğinde, beden duvarı düzgün kesme taştan meydana gelmiştir. Dönemin özelliklerini yansıtan nitelikte inşa edilen hanın cephesinde sade, monolog, yalın bir kütleden meydana gelmektedir. Pencere boşlukları ile cephede ritmik düzen sağlanmıştır. Yapının çatı hizasındaki kat silmeleri

¹⁶³ *Vakfiye Raporu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

¹⁶⁴ *Behrampaşa Hanı Bilgi Notu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

¹⁶⁵ Hayriye Nisa Semiz, “Sivas Behram Paşa Hanı Restorasyon Projesi”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2007),117-124.

¹⁶⁶ Semiz, “Sivas Behram Paşa Hanı Restorasyon Projesi”,13.

kademelenmiş çizgiler halinde yapının etrafını çevrelemiştir. Yapının oranlarına bakıldığında yatay vurgu ön plandadır.

Kuzeybatı cephesi ve Güneybatı cephesi zemin katta on adet pencere, üst katta on adet pencere vardır. Zemin katta yer alan 30 cm x 70 cm olan on adet pencere ve üst katta 75 cm x 115 cm olan on adet pencere ahşap doğramalı ve demir şebekelidir. Pencerelerin etrafları beden duvarı aynı düzlemde olacak şekilde düzgün kesme taş ile çerçevelenmiştir. İki katta yer alan pencereler aynı hizalarda yapılarak ritmik bir düzen oluşturmaktadır. Çatı silmesinin hemen alt hizasında yer alan beş adet taş yağmur oluğu bulunmaktadır. Yağmur oluklarından buzlanmayı önlemek amacıyla yapılmış olan demir zincirler sarkmaktadır. Beden duvarının köşeleri düzgün kesme taş ile geri kalan kısmı kaba yontu taş duvar şeklindedir.

Kuzeydoğu cephesi bir adet giriş kapısı, zemin katta beş adet pencere, üst katta dokuz adet pencere, bir adet üst katta kemerli açıklık vardır. Giriş kapısı 100 cm x 200 cm boyutlarında tek kanatlı masif ahşaptan yapılmıştır. Zemin katta yer alan 30 cm x 70 cm olan beş adet pencere ve üst katta 75 cm x 115 cm olan dokuz adet pencere ahşap doğramalı ve demir şebekelidir. Pencerelerin etrafları beden duvarı aynı düzlemde olacak şekilde düzgün kesme taş ile çerçevelenmiştir. Çatı silmesinin hemen alt hizasında yer alan beş adet taş yağmur oluğu bulunmaktadır. Beden duvarının köşeleri düzgün kesme taş ile geri kalan kısmı kaba yontu taş duvar şeklindedir.

Güneydoğu cephesi bir adet ana giriş kapısı, zemin katta sekiz adet pencere, üst katta on üç adet pencere ve bir adet kademelenme mevcuttur. Yol kotundan Güneydoğu cephesine sonradan ilave edilmiş sekiz basamaklı merdiven ile inilmektedir. Cepheden dışa doğru 3.40 metre taşıntı yapan taç kapı cephesinde üç dilimli kemeri bulunan iki pencere eyvan biçimli girişin üzerindeki odaların aydınlığını sağlamaktadır. Dilim kemerlerin ortasında birer taş yarım küreler ile pencere yanlarında aslan figürleri kabartma olarak işlenmiştir. Pencere üstünde ve tam ortada daire şeklinde kabartma bir rozet yer almaktadır. Bu rozetin benzerleri cephe köşelerinde, yarımşar olarak işlenmiştir. Ana kütlede yüksekliğinden 2.50 metre daha yüksek tutulan giriş kapısı üzerinde yapılan süslemeler ile görkemli hale getirilmiştir. Cephede kademelenme yapılarak kapı vurgusu daha da güçlendirilmiştir. Zemin katta dikdörtgen çerçeve hemen ardından sivri kemerle girilen giriş holü kademelerle insan boyutlarına

indirgenerek yeşil taşlı basık kemer ile sonlandırılmıştır. Basık kemerin hemen üzerinde kitabe ve onun üzerinde bir Osmanlı tuğrası yer almaktadır. Sivri kemerin bastığı iki adet sütun kabartması vardır. Giriş holünün sağ ve sol tarafında taş oturak kısmı vardır. Giriş kapısı ahşap malzemeden ve çift kanatlıdır. Zemin katta yer alan 30 cm x 70 cm olan sekiz adet pencere ve üst katta 75 cm x 115 cm olan dokuz adet pencere ahşap doğramalı ve demir şebekelidir. Pencereilerin etrafları beden duvarı aynı düzlemde olacak şekilde düzgün kesme taş ile çerçevelenmiştir. Kademelenmenin iki adet sol tarafında, iki adet sağ tarafında olmak üzere toplamda dört adet taş yağmur oluğu bulunmaktadır.

Zemin kat planında ana giriş eyvanının sağ ve sol tarafında oda nişleri yer almaktadır. Oda nişlerinin hemen yan tarafından revaklı alana girilmektedir. Giriş eyvanının zemini doğal taş döşemeli, üzeri beşik tonoz ile örtülüdür. Giriş eyvanından avluya 5.40 metre yüksekliğinde ve 3.75 metre genişliğinde sivri kemer ile geçilmektedir. Kemerin sağ ve sol tarafında 3.75 metre yüksekliğinde ve 1.10 metre genişliğinde sivri kemerle girilen tek kollu L tipi merdivenler ile üst kata çıkılmaktadır. Güneydoğu cephesine paralel olan bu iç avlu cephesinde orta da yer alan yüksek sivri kemerin üzerinde yuvarlak kemerli bir adet revak ve ana kütleyle göre daha yüksekte olan bu hacmin üst sağ ve sol köşelerinde dairenin tam ortasından köşeyi tutan bir yönden bakıldığında yarım daire şeklide görünen kabartma iki adet rozet vardır. Çatı silmesi ile birleşen yerde dört adet taş konsol vardır. Giriş eyvanının sağ ve sol tarafında sonradan ilave edilmiş olan çelik konstrüksiyonlu asansörler vardır. Giriş eyvanının sağında üç revak, sol tarafında iki revak her iki katta aynı hizada yer almaktadır. Avlunun kuzeydoğu ve güneybatı iç cepheleri birinin simetriği şeklinde zemin katta ve üst katta altı adet revak, altı adet taş sütun vardır. Revakların üzeri çapraz tonozlar ile örtülüdür. Revakların iç kısımları alüminyum doğramalı camekanlar ile kapatılmıştır. Avlunun kuzeybatı iç cephesinin zemin katı moloz taş duvar üzerinde üç adet 20 cm x 50 cm boyutlarında pencere, taş duvara bitişik tek kollu, tek sahanlıklı, iki yönden çıkışı olan ve üst kata avludan çıkış sağlayan bir merdiven, üst katta altı adet eyvan, beş adet taş sütun vardır. Yirmi bir basamaklı iki merdivenin alt boşluğunda oluşturulan tonozlu basık kemerli girişten restorasyon sonrası restorana çevrilmiş alana geçilmektedir. Bu bölümde dokuz adet kare kesitli taş sütunlar birbirine çapraz tonozlar ile birbirine bağlanmıştır. İç duvarları, sütunların hizasına kadar taş kaplamalı, geri kalan kısmı

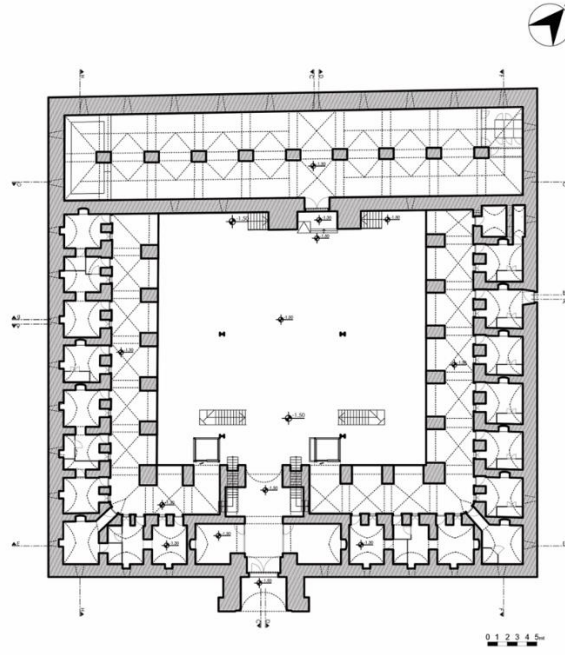
sıvalı-boyalıdır. Zemin katta eyvanların gerisinde yer alan hemen hemen aynı boyutlarda yirmi üç oda birimi vardır. Oda birimlerine basık kemerli masif ahşap kapıdan girilmektedir. Sonradan ilave edilmiş olan ıslak hacim ve dinlenme bölümünden oluşturulan tipik otel odası şeklini almıştır. Bazı odalarda oturma köşesi de bulunmaktadır. Dinlenme bölümünden oturma bölümüne kemerli açıklıktan geçilmektedir. Odaların dışa açılan pencereleri dikdörtgen şeklinde niş içerisinde. Bu nişlerin hemen altında kemerli nişler yer almaktadır. Odanın diğer duvarında ocak nişi vardır. Revaklara paralel olan iç duvarlarda birer adet ahşap doğramalı demir şebekeli pencere vardır. Bu pencereler odanın iç kısmından kemerli nişin içerisinde yer almaktadır. Birimlerin zemini ahşap rabıta döşemeli, tavanı beşik tonoz ile örtülüdür. Oda birimleri bir kısmı almalı örgülü, geri kalan kısmı boyalı duvarlar ile çevrilidir.

Üst kat planında revaklar ve revakların gerisinden yer alan oda birimleri vardır. Revakların üzeri çapraz tonoz ile örtülüdür. Revakların güneybatı cephesinden güneydoğu cephesi merdivene kadar zemini doğal görünümü üzeri cam örtü korumalı, zeminin geri kalan kısmı doğal taş döşemelidir. Revakların arası, camekanların avluya bakan tarafında ahşap korkuluklar ile çevrelenmiştir. Revakların iç kısımları alüminyum doğramalı camekanlar ile kapatılmıştır. Kuzeydoğu cephesinde yer alan kemerli pencere açıklığına doğru üzeri beşik tonoz ile örtülü küçük bir hol vardır. Birbirinden farklı boyutlarda otuz dört adet oda birimi yer almaktadır. Oda birimlerinin planı zemin kat ile aynı özelliklerde olup zemini ahşap rabıta döşemeli, tavanı beşik tonoz ile örtülmüştür.

Çatı, beden duvarı yükseltilerek teras çatı halini almıştır. Avlunun üzeri sonradan çelik konstrüksiyon ile taşınan teleskopik açılır kapanır cam tavan sistemi ile kapatılmıştır. Cam tavan sisteminin açılır olduğu konumda güneşten korunmak için yapılmış olan tente ile kapatılmıştır. Çatının güneydoğu cephesinin sağ ve sol tarafında yer alan iki adet kubbe vardır.

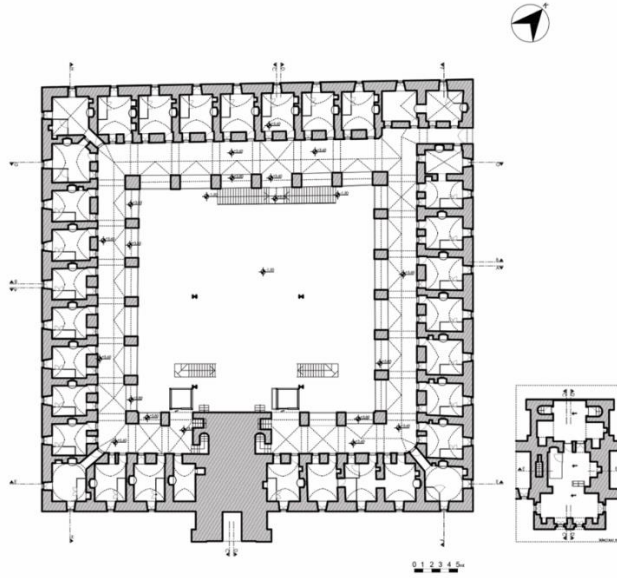
Hanın geneline bakıldığında revaklarla çevrelenmiş avlu, revakların gerisinde konumlanan oda birimleri yer almaktadır. Ana giriş kapısı avluyu simetrik şekilde ikiye bölmektedir. Giriş kapısının karşısında zemin kattan girişi olan develik bölümüne sahiptir.

Şekil 3.1: Behram Paşa Hanı Zemin Kat Planı

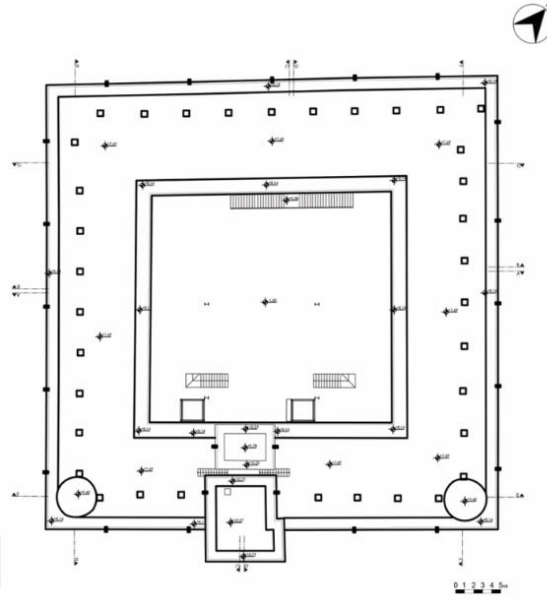
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.2: Behram Paşa Hanı Birinci Kat Planı

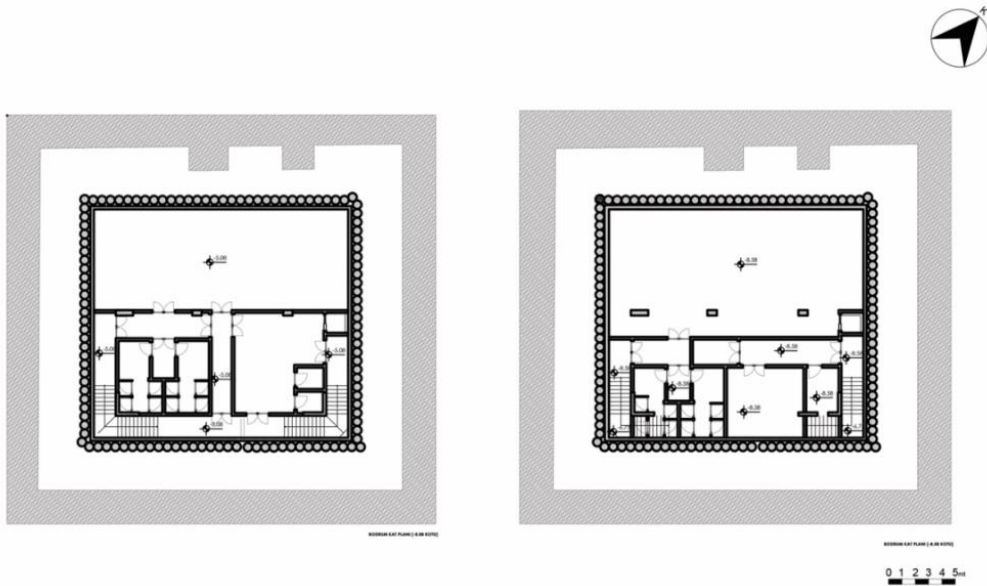
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.3: Behram Paşa Hanı Çatı Planı

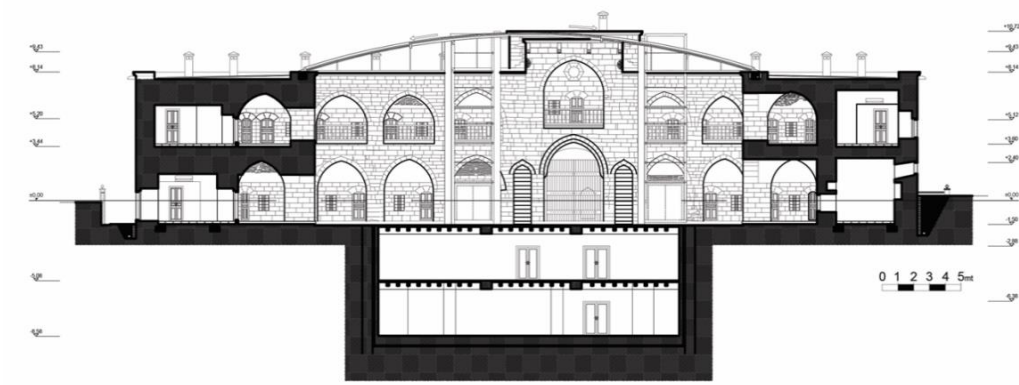
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.4: Behram Paşa Hanı Bodrum Kat Planları

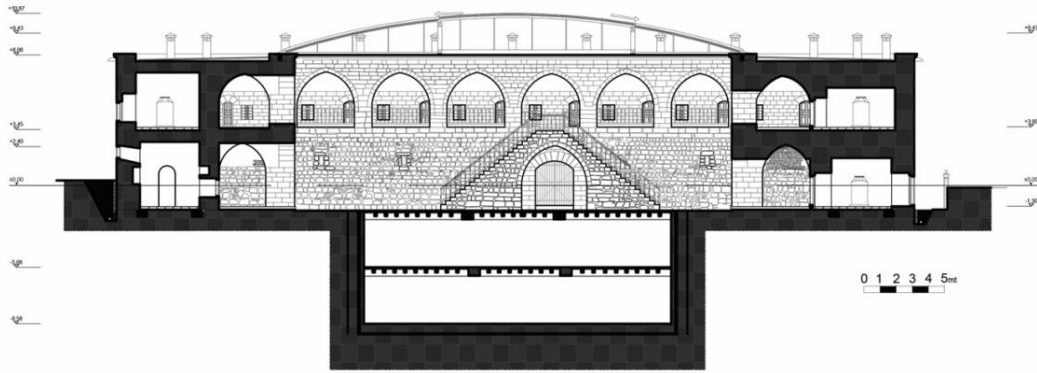
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.5: Behram Paşa Hanı A-A Kesiti

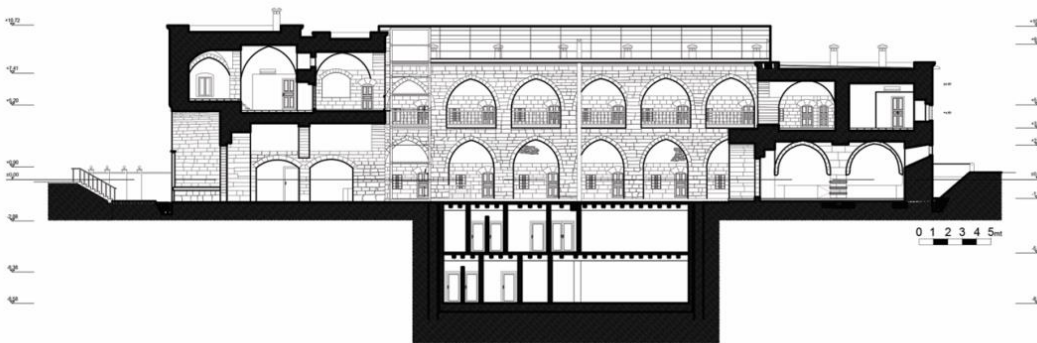
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.6: Behram Paşa Hanı B-B Kesiti

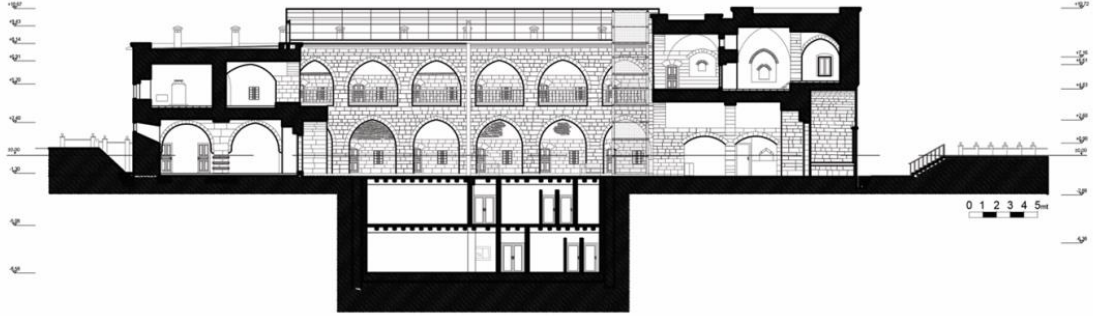
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.7: Behram Paşa Hanı C-C Kesiti

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.8: Behram Paşa Hanı D-D Kesiti

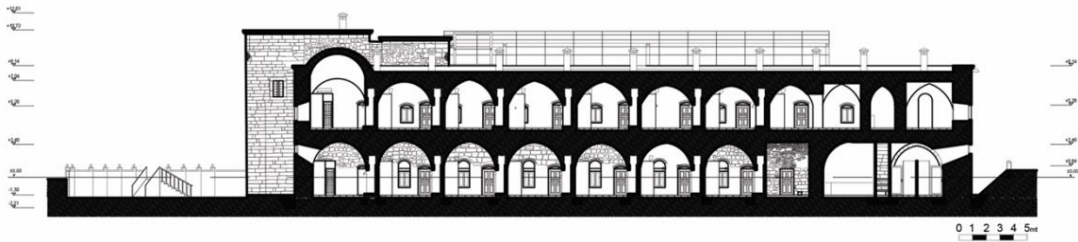
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.9: Behram Paşa Hanı E-E Kesiti

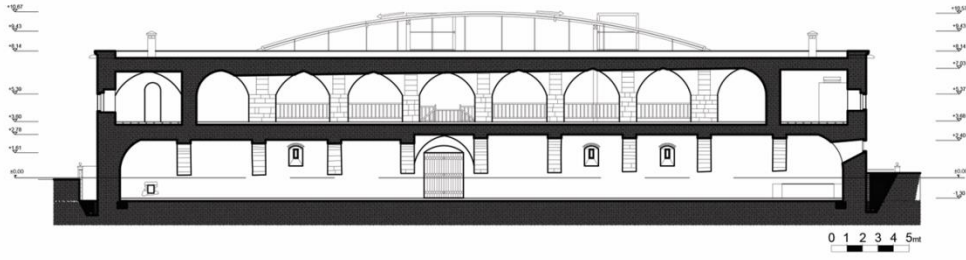
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.10: Behram Paşa Hanı F-F Kesiti

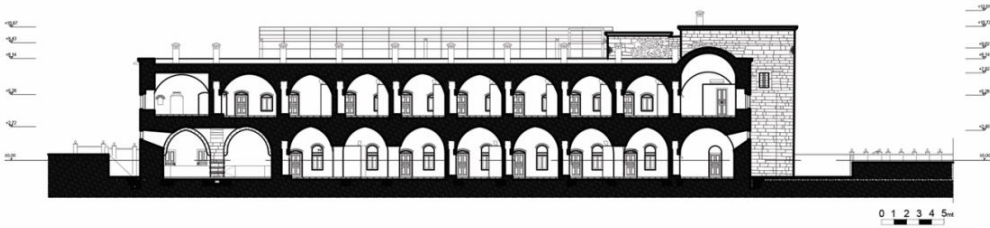
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.11: Behram Paşa Hanı G-G Kesiti

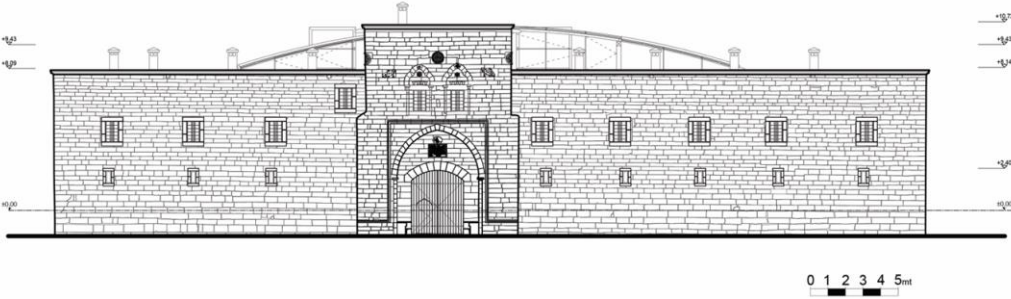
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.12: Behram Paşa Hanı H-H Kesiti

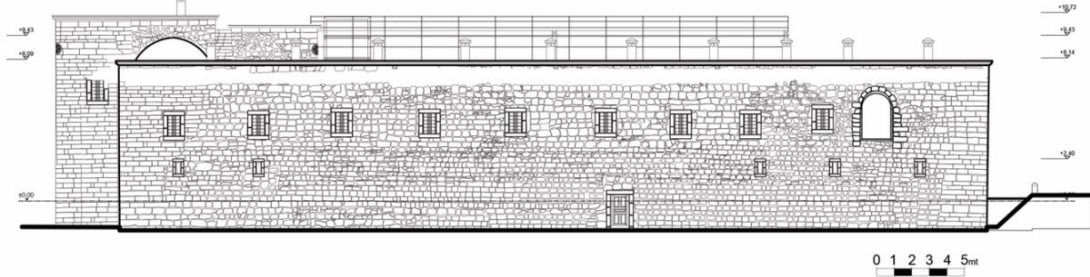
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.13: Behram Paşa Hanı Güneydoğu Görünüşü

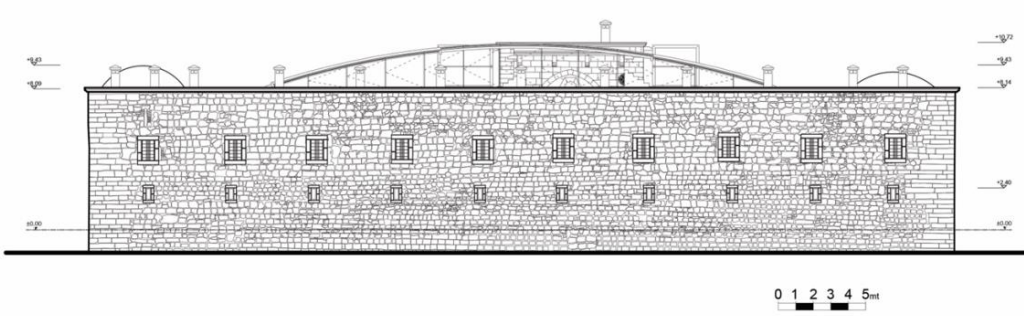
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.14: Behram Paşa Hanı Kuzeydoğu Görünüşü

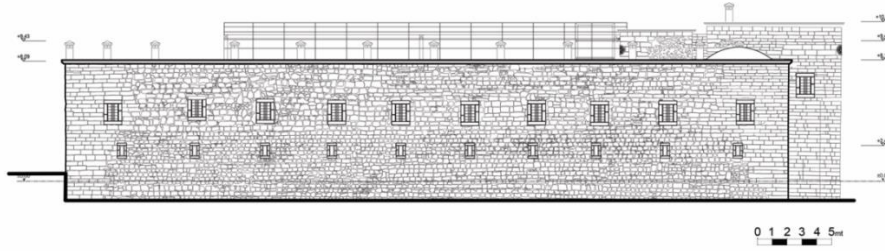
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.15: Behram Paşa Hanı Kuzeybatı Görünüşü

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.16: Behram Paşa Hanı Güneybatı Görünüşü

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Fotoğraf 3.1: Behram Paşa Hanı Güney Doğu Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (1981)

Fotoğraf 3. 2: Behram Paşa Hanı Giriş Kapısı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (1981)

Fotoğraf 3. 3: Behram Paşa Hanı Güney Doğu Beden Duvarı

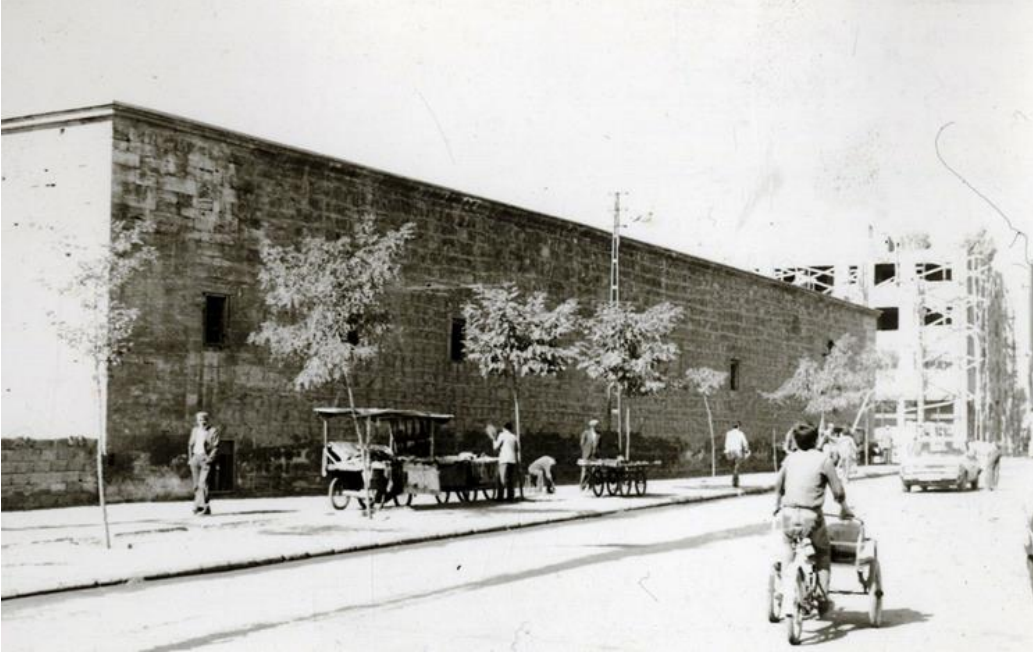
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (1981)

Fotoğraf 3. 4: Behram Paşa Hanı Kuzey Doğu Cephesi Beden Duvarı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (1981)

Fotoğraf 3. 5: Behram Paşa Hanı Kuzey Batı Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (1981)

Fotoğraf 3. 6: Behram Paşa Hanı Doğu Köşesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (1981)

Fotoğraf 3. 7: Behram Paşa Hanı Behram Paşa Hanı Ana Giriş Eyvanı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (1981)

Fotoğraf 3.8: Behram Paşa Hanı Avlunun Kuzey Batı Cephesinden Bir Görünüş

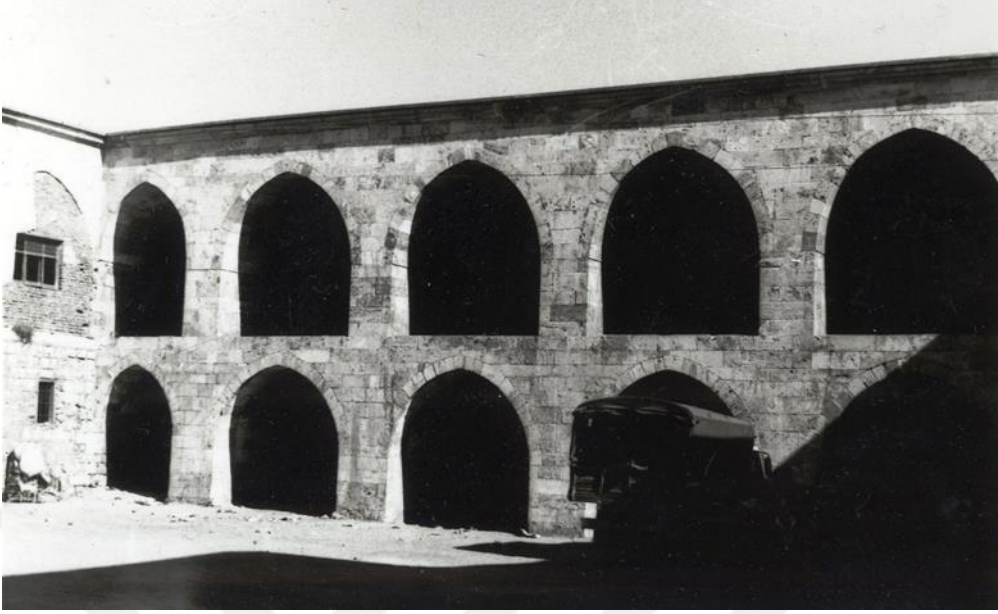
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.9: Behram Paşa Hanı Avluya Açılan Merdiven ve Develik Bölümüne Açılan Kapı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.10: Behram Paşa Hanı Avlunun İç Revakları

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 11: Behram Paşa Hanı Ana Giriş Eyvanı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 12: Behram Paşa Hanı Revakların İç Bölümü

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 13: Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Taşıyıcı Sütunları

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 14: Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Tonozları

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 15: Behram Paşa Hanı Onarım Kitabesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.16: Behram Paşa Hanı Süsleme Detayı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.17: Behram Paşa Hanı Giriş Kapısının Köşelerindeki Süsleme Detayı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.18: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri Kapı Açıklığı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.19: Behram Paşa Hanı Restorasyon Sonrası Han ve Hamam

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 20: Behram Paşa Hanı Hanın Hamam İle İlişkisi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 21: Behram Paşa Hanı Güney Köşesi Ön ve Yan Cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 22: Behram Paşa Hanı Ana Giriş Kapısı Süslemeleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 23: Behram Paşa Hanı Giriş Kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 24: Behram Paşa Hanı Giriş Kapısı Kemerleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.25: Behram Paşa Hanı Giriş Kapısı Tonozu ve Detayları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.26: Behram Paşa Hanı Onarım Kitabesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.27: Behram Paşa Hanı Doğu Köşesi Beden Duvarı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.28: Behram Paşa Hanı Kuzey Doğu Cephesi Beden Duvarı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 29: Behram Paşa Hanı Kuzey Doğu Cephesindeki Tali Kapı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 30: Behram Paşa Hanı Kuzey Doğu Cephesindeki Kemer Açıklığı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 31: Behram Paşa Hanı Kuzey Köşesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 32: Behram Paşa Hanı Kuzey Batı Cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 33: Behram Paşa Hanı Hanın Arka Cephesinden Hamam ile İlişkisi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 34: Behram Paşa Hanı İç Avlu Revakları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 35: Behram Paşa Hanı Merdivenin İç Avludaki Yerleşimi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 36: Behram Paşa Hanı İç Avlu Revakları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.37: Behram Paşa Hanı Avluya İnen Merdiven ve Develik Bölümü Giriş Kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.38: Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Avluya Bakan Duvarı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.39: Behram Paşa Hanı İç Avlu

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.40: Behram Paşa Hanı İç Avlu

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.41: Behram Paşa Hanı Ana Giriş-Avlu Geçidi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 42: Behram Paşa Hanı Avlu Geçidinden Revaklı Bölüme Geçiş

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.43: Behram Paşa Hanı Revaklı Bölüme Geçişi Sağlayan Kapı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.44: Behram Paşa Hanı Ana Eyvan

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.45: Behram Paşa Hanı Ana Eyvanın Sağında Yer Alan Merdiven

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.46: Behram Paşa Hanı Ana Eyvanın Solunda Yer Alan Merdiven

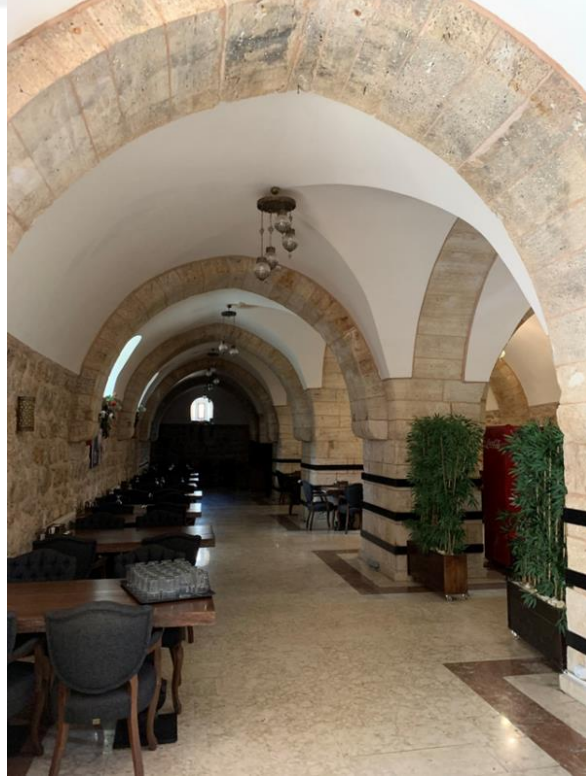
Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.47: Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Sütunları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.48: Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Tonozu

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.49: Behram Paşa Hanı Develik Bölümü Tepe Penceresi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.50: Behram Paşa Hanı Revakların İç Kısmı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.51: Behram Paşa Hanı Revakların İç Kısmı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.52: Behram Paşa Hanı Revakların İç Kısmı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.53: Behram Paşa Hanı Revak Üst Örtüsü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.54: Behram Paşa Hanı Revaklardan Avlunun Görünüşü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.55: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri Kapı Ve Penceleri - Almaşık İç Duvar

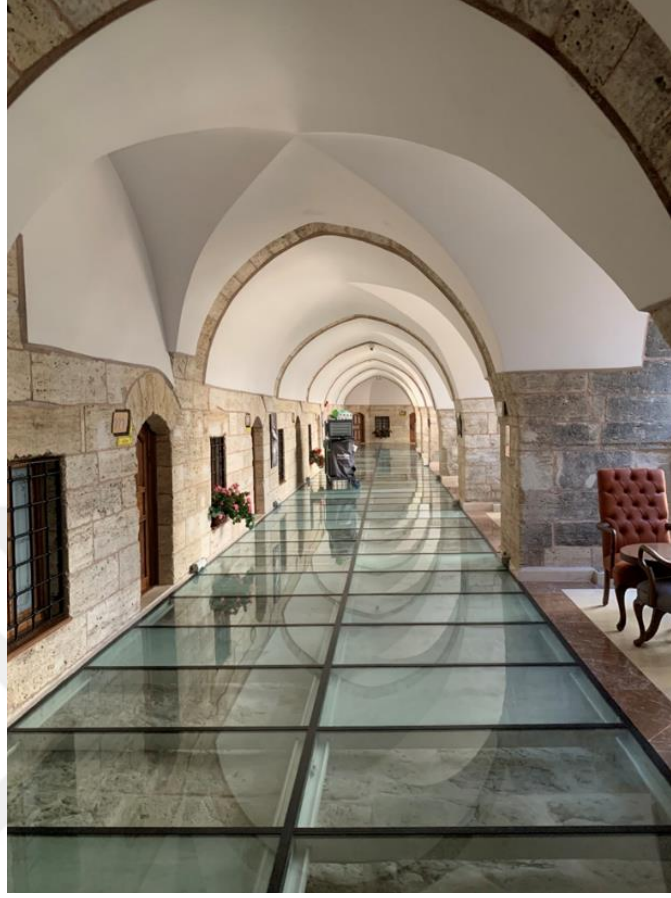
Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.56: Behram Paşa Hanı Revak Çapraz Tonozu

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.57: Behram Paşa Hanı Revaklı Tonozu - Korunan Zemin

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.58: Behram Paşa Hanı Revaklı Tonozu – Avluya Bakan Duvar Detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.59: Behram Paşa Hanı Avluya Bakan İç Duvarlar

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.60: Behram Paşa Hanı Köşe Noktalarındaki Kapılar

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 61: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri Kapı Ve Pencereleeri- Üst Örtü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.62: Behram Paşa Hanı Ana Eyvanın Üst Katına Çıkan Merdiven

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.63: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri İç Duvarları

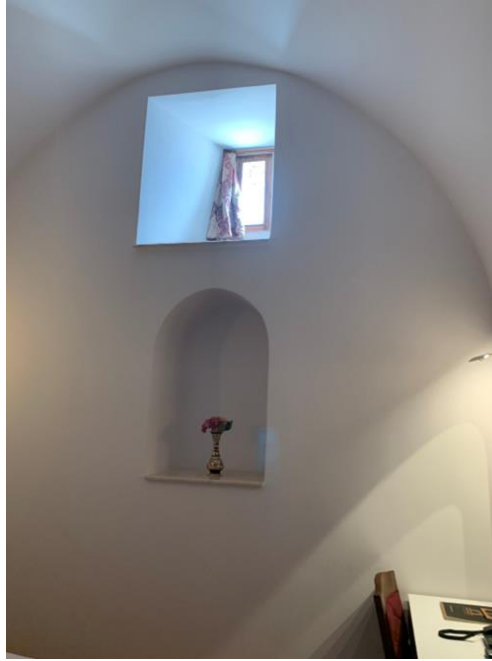
Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.64: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri İç Duvarları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.65: Behram Paşa Hanı Oda Birimleri İç Pencere- Niş

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.66: Behram Paşa Hanı Restorasyon Sonrası İlave Edilen Asansör ve Merdiven

Kaynak: Etçi, (2019)

3.2.2. Subaşı Hanı

Sivas merkezinde, Murdar Irmağın batısında Kale-i Atik'in doğusunda kalan bölgede, Mahkeme Çarşısı adı ile bilinen cadde üzerinde yer almaktadır.¹⁶⁷ Kaynaklarda belirtildiği üzere XVI. yüzyıla ait bir yapı olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁸ 1525 yılında vefat eden Lala Sinan Paşa vakfiyesinde Sivas'ta büyük ve küçük bedesten, iki han, iki değirmen ile bir çifte hamam olduğu bilinmektedir.¹⁶⁹ Sivas Valisi Lala Sinan Paşa vakfiyesinde bahsi geçen hanlardan birinin Subaşı Hanı olduğu Şer'iyye sicil kayıtlarından anlaşılmaktadır.¹⁷⁰ Halihazırda günümüze kadar ulaşan Subaşı hanı farklı onarımlardan geçerek yenilendiği tespit edilmiştir. Günümüze ulaşmış kitabesi bulunmamaktadır. Han 08.07.1977 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü kararı ile

¹⁶⁷ Şahin, *Mekan ve İnsanyla Sivas*,376.

¹⁶⁸ *Yapı Tescil Fişi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

¹⁶⁹ Sultan Murat Topçu, "Amasya Uluköy (Sonisa) Sinan Paşa Hamamı", *Palmet Dergisi*, Mart 2022, 20-21.

¹⁷⁰ Topçu, "Amasya Uluköy (Sonisa) Sinan Paşa Hamamı",21.

tescillenmiştir.¹⁷¹ 1984 yılında Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce, eski haline sadık kalınarak, 1987, 1996 ve 2007 yıllarında yeniden onarılmıştır. 2007 yılında yapılan onarımda kapı, pencere doğramalarının tamamı, elektrik ve sıhhi tesisatı yenilenmiş, ısıtma sisteminde doğalgaz dönüşümü yaptırılmıştır.¹⁷²

25 x 40 metre boyutlarında dikdörtgen bir plan şemasına sahip, ortası açık avlulu, iki katlı, ahşap Osmanlı dönemi hanıdır. Subaşı Hanını iki bölümde incelemek daha doğru olacaktır. Doğu yönünde mahalli tabirle Develik olarak adlandırılan bölümü, diğer yanda ahşap ve kargir, iki katlı bölüm bulunmaktadır.¹⁷³ Develik olarak adlandırılan bölümü yığma kesme taştan kare kesitli dört sütun birbirine çapraz tonozlar ile bağlanmıştır. İki katlı zemin katı kargir üst katı ahşap malzemeden yapılmış olan bölümün iç avlusu 10 m x 15 m boyutlarındadır. Özgün işlevi han olan yapı, günümüzde ticaret işlevinde kullanılmaktadır.

Yapının Güneydoğu cephesini develik bölümünün beden duvarı ilk kat hizasına kadar kapatmaktadır. Kuzeybatı cephesi Mahkeme Çarşı caddesine, güneybatı cephesi çaprazında Çorapçı Hana, Kuzeydoğu cephesi çevresindeki yapılara bakmaktadır.

Kuzeybatı cephesi bir adet giriş kapısı, zemin katta dört adet dikdörtgen şeklinde pencere, üst katta beş adet dikdörtgen pencere, su basman hizasına kadar taş kaplama olan yapının beden duvarı sıvalı ve boyalıdır. Taşhan ile aynı caddede yer alan hanın bu cepheye bakan 280 cm genişliğinde 246 cm yüksekliğinde dikdörtgen şeklinde iki kanatlı demir giriş kapısı vardır. Zamanla oluşan kot farkı nedeniyle iki basamak ile kapıdan girilmektedir. Zemin katta yer alan pencereler 60 cm x 100 cm, üst katta yer alan pencereler 90 cm x 150 cm büyüklüğündedir. Pencereler eş parçalara bölünecek şekilde ahşap doğramalı ve ahşap pervazlıdır. Zemin katta yer alan pencerelerin üzerinde eğrisel motifli demir parmaklıklar vardır.

Güneydoğu cephesinde develik kısmı üst kat hizasına kadar yükselmektedir. Zemin kattan dört basamaklı merdiven ile develik kısmına inilmektedir. Develik kısmının beden duvarı düzgün kesme taştan örülmüştür. Develik kısmının üzeri teras çatı şeklinde parapet ile çevrilidir. Alt katta bir adet 60 cm x 60 cm boyutlarında ahşap

¹⁷¹ *Vakfiye Raporu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

¹⁷² Kültür Envanteri, <https://www.sivaskulturenvanteri.com/kategori/merkezilce/aniteserler/hanlar/>, erişim tarihi 14.11.2020.

¹⁷³ Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, VI. Bölüm, Subaşı Hanı.

doğramalı ve ahşap pervazlı pencere, üst katta dört adet 85 cm x 150 cm, dört adet 60 cm x 150 cm ve bir adet 60 cm x 60 cm boyutlarında toplam dokuz adet pencere vardır. Pencerelerin üzerinde eğrisel motifli demir parmaklıklar vardır. Üst katta bir adet çıkma yer almaktadır. Cephe develik kısmına kadar taş duvarlı, üst katta sıvalı ve boyalıdır.

Kuzeydoğu cephesinde develik kısmı üst kat hizasına kadar yükselen kesme taş duvar şeklindedir. Üst katta bir adet çıkma mevcuttur. Kargir yapının alt katında altı adet 60 cm x 100 cm boyutlarında ahşap doğramalı ve ahşap pervazlı pencere vardır. Alt katta yer alan pencerelerin üzerinde eğrisel motifli demir parmaklıklar yer almaktadır. Üst katında yedi adet 90 cm x 150 cm, bir adet 60 cm x 60 cm ve çıkmanın sağ ve sol tarafında olmak üzere 45 cm x 150 cm boyutlarında ahşap doğramalı ve ahşap pervazlı iki adet pencere vardır. Su basman hizasına kadar taş kaplamalı olan beden duvarı sıvalı ve boyalıdır.

Güneybatı cephesinde bir adet taş kemerli ana giriş kapısı, altı adet dükkân giriş kapısı, zemin katta 6 adet dikdörtgen şeklinde pencere ve üst katta 12 adet dikdörtgen şeklinde pencere, üst katta bir adet çıkma vardır. Su basman hizasına kadar taş kaplama olan yapının giriş kapısı kısmı hariç beden duvarı sıvalı ve boyalıdır. Çorapçı han ile aynı sokakta yer alan yapının bu cephedeki giriş kapısı kemerli 272 cm genişliğinde, 350 cm yüksekliğinde kesme taş malzemedan yapılmıştır. Kemerin üzeri dairesel motifler ile süslenmiştir. Kilit taşının üzerinde üst üste yer alan üç daire vardır. Yapının eski resimlerine bakıldığında kapı orijinal hali ile korunarak onarılmıştır. Dükkan giriş kapıları sivri kemerli ve ahşap doğramalı camekanlar ile kapatılmıştır. Her kemerin üzerine birer tane gelecek şekilde 60 cm x 100 cm büyüklüğünde ahşap doğramalı pencereler vardır. Üst katta 90 cm x 150 cm boyutlarında ahşap doğramalı ve ahşap pervaz, on adet pencere yer almaktadır. Çıkmanın sağ ve sol tarafında olmak üzere 45 cm x 150 cm boyutlarında ahşap doğramalı ve ahşap pervazlı iki adet pencere vardır. Cephe düzeninde açıklıklar ile bir ritim sağlanmıştır. Develik bölümünün beden duvarına sonradan eklenmiş olan yapıya bitişik nizamda dört adet dükkan yer almaktadır. Girişleri kemerli taştan yapılmış olan dükkanlar her ne kadar yapının devamı niteliğinde görünecek şekilde yapılmış olsalar da tescilli yapıya bitişik nizamda konumlanması yapının ana kütesinin önüne geçmektedir.

Develik olarak adlandırılan bölümü, bazı kaynaklar; bedesten tipine benzerliği nedeniyle, Sinan Paşa Vakfiyesi'ndeki iki bedestenden biri olarak kabul etmektedirler.¹⁷⁴ Bu bölüm XVI. yüzyılda inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı mekan dört adet taş örgülü yığma ayak ile üç sahına ayrılmıştır. Ayaklar ve duvarlarda meydana getirilen çıkmalar birbirlerine kemerlerle bağlanmış, üst örtü çapraz tonozlarla kapatılmıştır. Tek katlı olan Develik kısmı üstten tepe pencereleri ile aydınlatılmaktadır. Develik bölümünün üzeri teras çatı şeklindedir.

Hanın iki katlı ahşap ve kargir bölüm ise dikdörtgen planlı, açık avlulu, ortada şadırvan bulunan, revaklarla çevrili, revakların gerisinde dükkanların yer aldığı han tipindedir. Han, günümüzde ticari amaçlı kullanılmaktadır. Döneminde üst katlar konaklama birimleri olarak kullanıldığı bilinen handa günümüzde şahsi dükkanlara dönüşmüştür. Güneybatı ve kuzeybatı olmak üzere hanın iki adet giriş kapısı vardır. Hanın kargir bölümü kırma çatı sistemi ile örtülü kurşun malzemesi ile kaplıdır. Saçaklar 50 cm genişliğinde dışarı taşırılarak yapılmıştır. Saçakların altı ahşap lambiri ile kaplanmıştır.

Hanın zemin kat planı dikdörtgen şeklinde açık avlu, avlunun etrafında sıralanmış şekilde ahşaptan yapılmış revaklar ve revakların gerisinde sıralanmış dükkanlar yer almaktadır. Avlunun merkezinde yer alan şadırvan taş olarak yapılmış dört adet küçük sekizgen şeklinde yapılmış ve üzerine bir adet büyük sekizgen şeklinde ikinci bir kademe yapılarak üst üste oturtulmuştur. Böylelikle şadırvana üçüncü boyut farklı şekilde kazandırılmıştır. Avlunun zemini şadırvanın şekliyle uyumlu olacak şekilde düzgün kesme taş ile döşenmiştir. Revakların sütun kaideleri taş malzemedden, sütunları kare şeklinde ahşap olarak yapılmıştır. Ahşap sütunlar ahşap eli böğründeler ile avluya sonradan eklenen sundurmaları taşımaktadır. Sundurmaların tavanları ahşap lambiri ile kaplıdır. Sundurmanın üzeri kurşun ile kaplanmıştır. Sonradan ilave edilmiş olan sundurmalar iklimsel koşullardan korunmak amaçlı yapılmıştır. Revakların üzerleri de ahşap lambiri ile döşenmiştir. Revakların gerisinde kalan dükkanların girişleri ahşap doğramalı camekanlıdır. Zemin katta farklı boyutlarda on dört adet dükkan birimi yer almaktadır. Kuzeydoğu cephesinin sağ köşesinde ıslak hacimler yer almaktadır. Güneydoğu cephesinde üst kata çıkan iki kollu taş basamaklı, korkuluk hizasına kadar taş kaplamalı, duvara monteli demir profilden korkuluğu olan bir merdiven vardır.

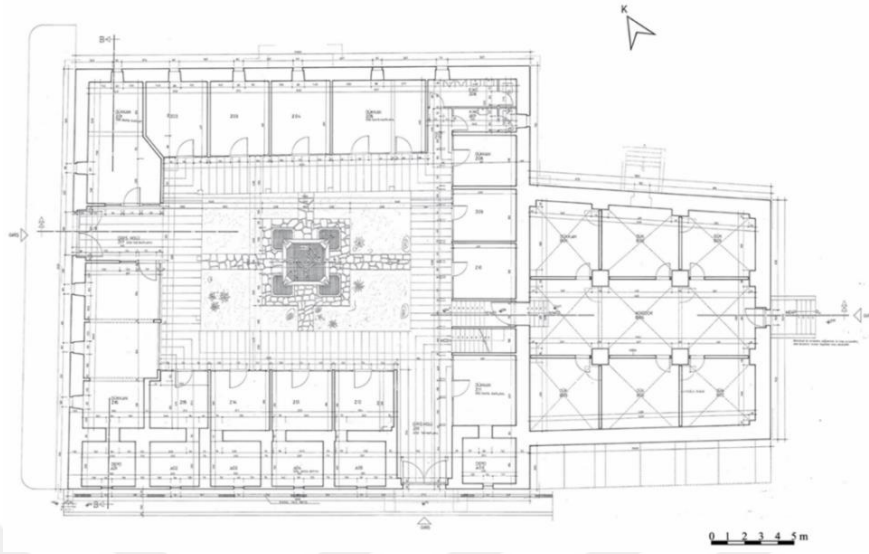
¹⁷⁴ Demirel, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*,61.

Ayrıca bu çift kollu merdivenin çıkış yönünde yer alan, avludan develik kısmına geçmeyi sağlayan sekiz taş basamaklı bir merdiven ile aşağı inilmektedir. Develik kısmına ahşap iki kanatlı kemerli bir kapıdan geçilmektedir. Kapıdan hemen sonra bir sahanlık ve sahanlıktan sonra beş basamak daha inen aynı hizada bir merdiven daha vardır. Bu bağlantıdan develik kısmına geçilmekte ve develik bölümünde güneydoğu cephesinde sokağa açılan 100 cm genişliğinde bir kapı yer almaktadır. Bu kapıdan çıkıldıktan sonra beş basamaklı bir merdiven ile sokak kotuna ulaşılmaktadır. Develik bölümünün iki katlı yapıdan hem plan olarak hem de malzeme olarak ayrılması hana farklı mekansal hareketlilik kazandırmıştır.

Hanın üst katına çıkan sadece bir merdiven vardır. Üst katta toplam yirmi bir adet dükkan birimi vardır. Her dükkanın iki adet 85 cm x 150 cm boyutlarında penceresi iki pencerenin hemen ortasında yer alan 100 cm x 290 cm boyutlarında giriş kapısı yer almaktadır. Kapılar ahşaptan masif şekilde, pencereler dış cephe ile uyumlu olacak şekilde ahşap doğramalı ve ahşap pervazlıdır. Böylelikle birimlerin avlu ile olan ilişkileri korunarak daha çok ışık alması sağlanmıştır. Kuzeydoğu cephesinde alt kat ile aynı hizada olacak şekilde ıslak hacimler yer almaktadır. Dükkanların önünde yer alan teras 200 cm genişliğinde, on dört adet sütun ile çevrili, sütunların arası ahşap küpeşte ve eğrisel motifli demir korkuluk ile çevrilidir. Sütunlar taş kaideli 20 cm x 20 cm kare şeklinde ahşap alt katta yer alan sütunlardan farklı sütun başlıklarına sahiptir. Sütunlar avlu açıklığını oluşturacak şekilde kırma çatıyı taşımaktadır. Terasın üzeri ahşap lambiri ile örtülüdür.

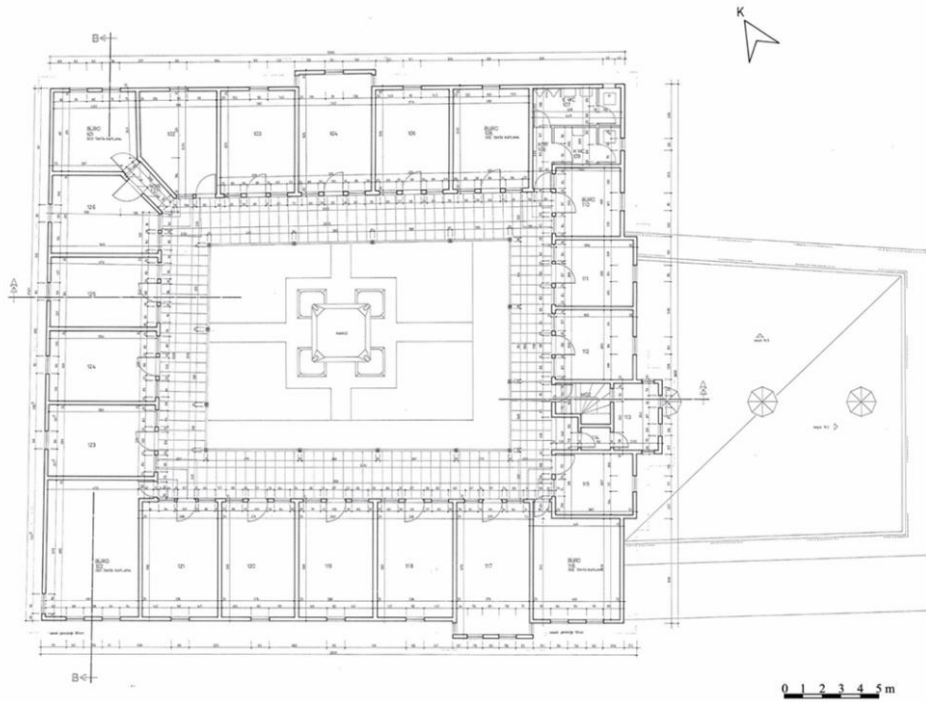
Subaşı hanı, Osmanlı dönemine ait vakıflarda ismi geçen önemli bir han olmasına rağmen günümüze kadar ulaşırken yapılan planı korunarak yapılan onarımlar dönemin mimari üslubunu doğrudan yansıtmamaktadır.

Şekil 3.17: Subaşı Hanı Zemin Kat Planı

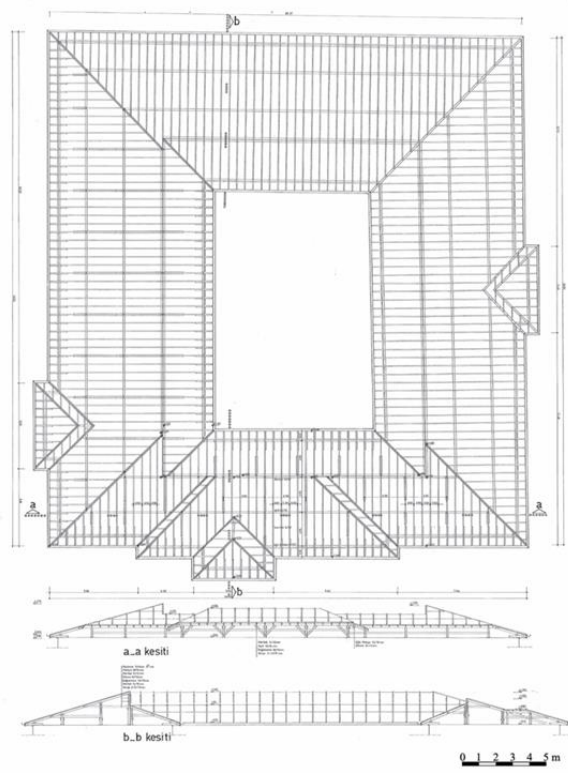
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.18: Subaşı Hanı Birinci Kat Planı

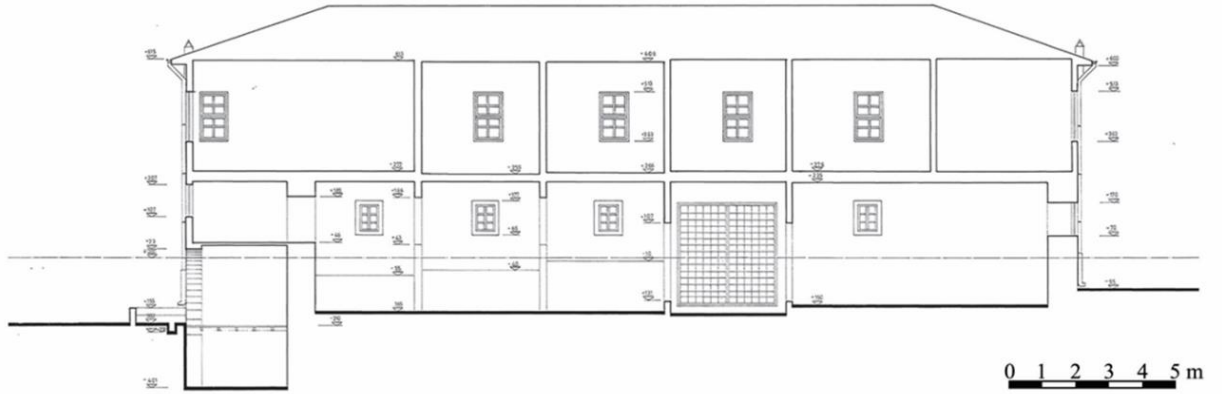
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.19: Subaşı Hanı Çatı Planı

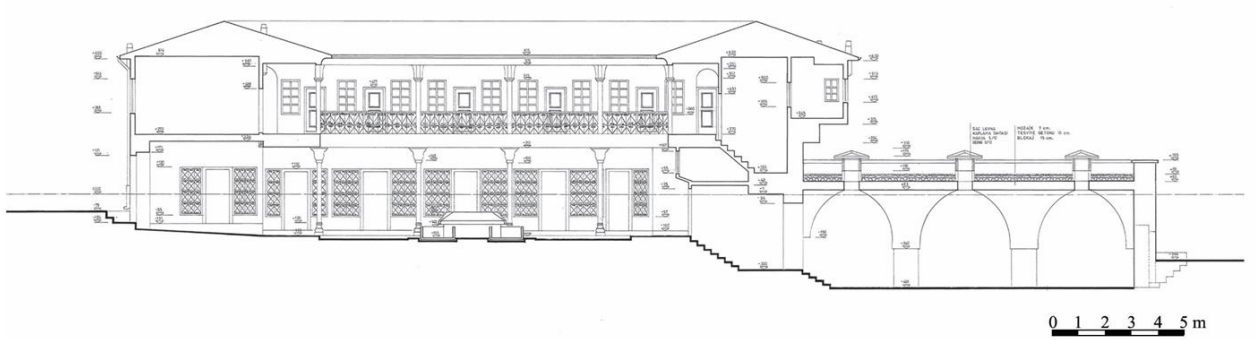
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.20: Subaşı Hanı B-B Kesit

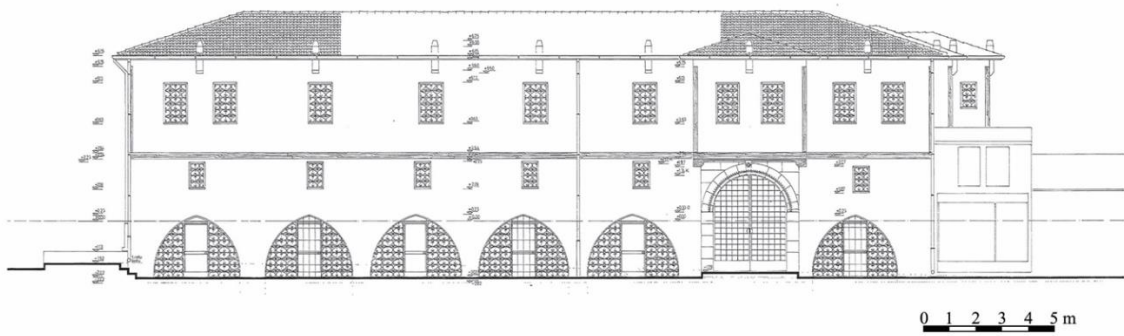
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.21: Subaşı Hanı A-A Kesiti

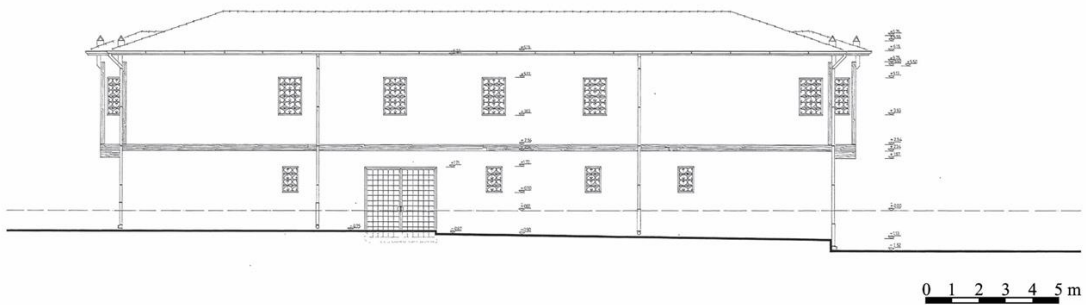
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.22: Subaşı Hanı Güneybatı Cephesi

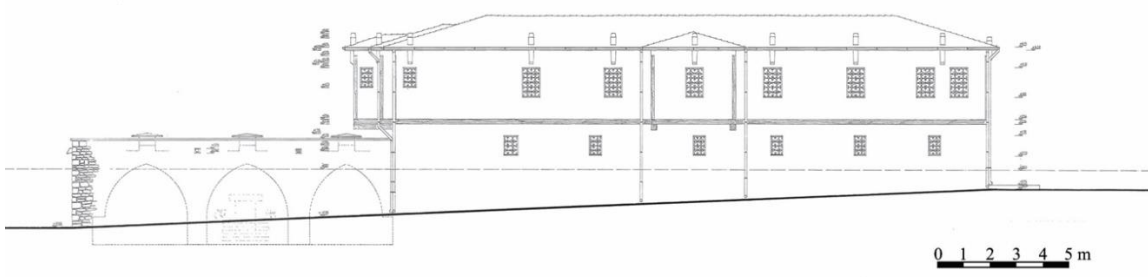
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.23: Subaşı Hanı Kuzeybatı Cephesi

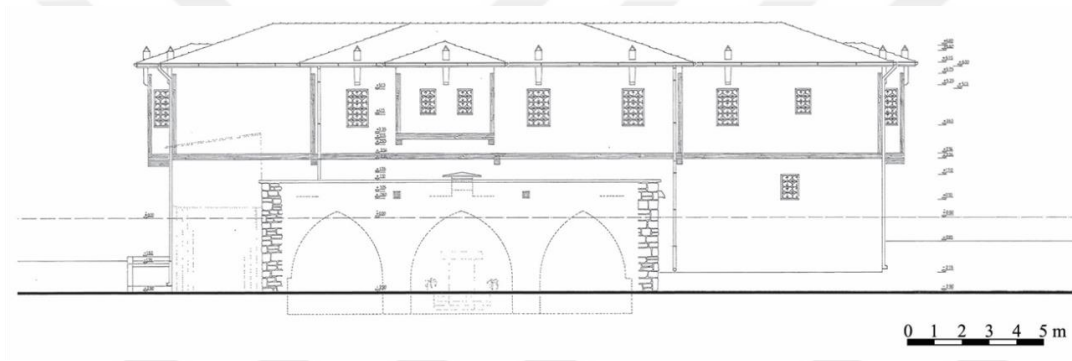
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.24: Subaşı Hanı Kuzeydoğu Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.25: Subaşı Hanı Güneydoğu Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Fotoğraf 3. 67: Subaşı Hanı Güney Batı Cephesi

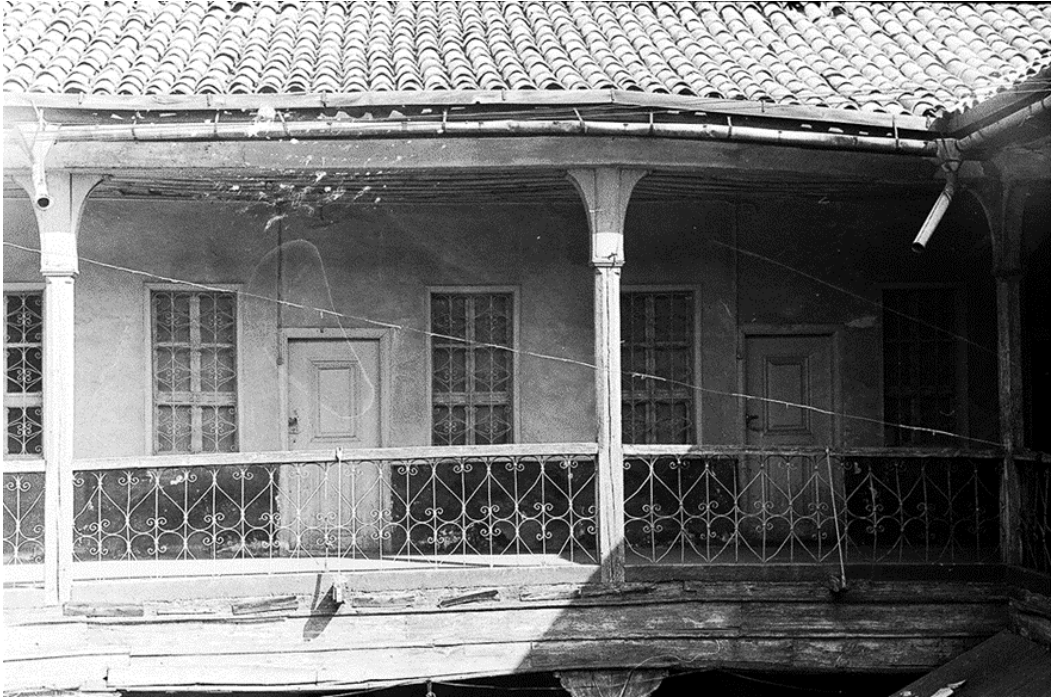
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 68: Subaşı Hanı İç Avlu Üst Kat

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 69: Subaşı Hanı Üst Kat Oda Birimleri Kapı ve Pencereleri

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.70: Subaşı Hanı'nın 1981 Yılı Öncesi Onarımında Beden Duvarı Yapım Tekniği

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.71: Subaşı Hanı Develik Bölümü İçi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.72: Subaşı Hanı Develik Bölümü İçi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.73: Yapıya Ait Bitkisel Süsleme Detayı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.74: Subaşı Hanı Yapıya Ait Bitkisel Süsleme Detayı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.75: Subaşı Hanı 1984 Yılı Onarım Sonrası Genel Görünüş

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.76: Subaşı Hanı 1984 Yılı Onarım Sonrası Batı Köşesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.77: Subaşı Hanı 1984 Yılı Onarım Sonrası Develik Bölümü

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.78: Subaşı Hanı Ana Giriş Kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.79: Subaşı Hanı Güney Batı Cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.80: Subaşı Hanı Batı Köşesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.81: Subaşı Hanı Kuzey Köşesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.82: Subaşı Hanı Kuzey Doğu Cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.83: Subaşı Hanı Güney Doğu Cephesi Üst Kat

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.84: Subaşı Hanı Güney Doğu Cephesi Zemin Kat

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 85: Subaşı Hanı Subaşı Hanından Taşhan Ve Vakıf İş Hanını Gören Açı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.86: Subaşı Hanı Subaşı Hanından Çorapçı Hanını Gören Aç

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.87: Subaşı Hanı Güneybatı Ana Giriş Kapısı Kemer

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.88: Subaşı Hanı Kuzeybatı Cephesindeki Tali Giriş Kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.89: Subaşı Hanı Avlu Geçidi 1

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.90: Subaşı Hanı Avlu Geçidi 2

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.91: Subaşı Hanı Avlu Revakları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.92: Subaşı Hanı Avludaki Sütun Detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.93: Subaşı Hanı Avlu Revakı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.94: Subaşı Hanı Merdiven – Develik Bölümüne Geçiş

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.95: Subaşı Hanı Develik Bölümüne Avludan Geçiş Sağlayan Merdiven

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.96: Subaşı Hanı Develik Bölümü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.97: Subaşı Hanı Develik Bölümü Üst Örtü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.98: Subaşı Hanı Develik Bölümü Sütun

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.99: Subaşı Hanı Develik Bölümü İçi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.100: Subaşı Hanı Avluda Yer Alan Çeşme

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 101: Subaşı Hanı İç Avlu

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.102: Subaşı Hanı İç Avlu

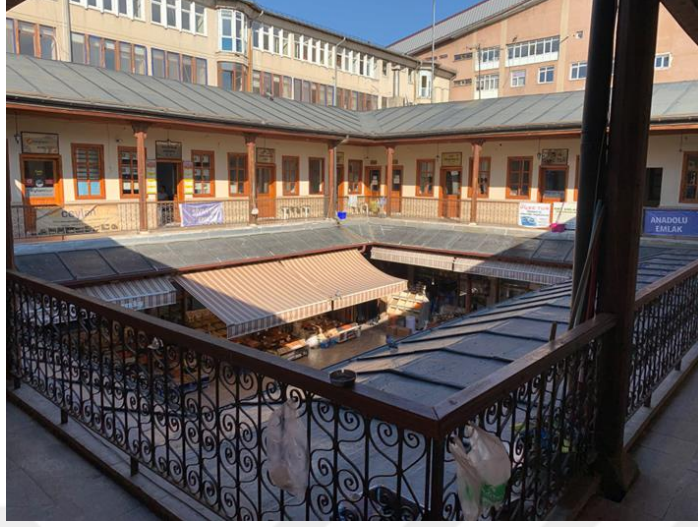
Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.103: Subaşı Hanı Üst Kat

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.104: Subaşı Hanı Üst Kat

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.105: Subaşı Hanı Üst Kat Birimlerin Dizilimleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 106: Subaşı Hanı Üst Kat Revakları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.107: Subaşı Hanı Üst Kat Revaki

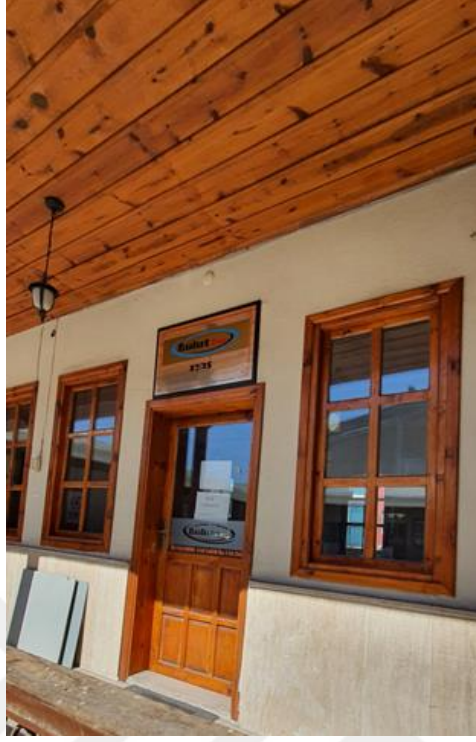
Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.108: Subaşı Hanı Üst Kat Sütun Detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.109: Subaşı Hanı Üst Kat Kapı ve Pencere Detayları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.110: Subaşı Hanı Zemin Kat Revakı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.111: Subaşı Hanı Merdiven Çıkışı Üst Kat

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.112: Subaşı Hanı Üst Kattan Avlunun Görünüşü

Kaynak: Etçi, (2019)

3.2.3. Taşhan

Sivas'ta Uzun Çarşı caddesi ile Mahkeme Çarşı caddesinin kesişim noktasında ticaret yollarının kavşağında, Kale-i Atik'in doğusunda Cami-i kebir ile Murdar Irmak arasında kalan bölgede konumlanmıştır.¹⁷⁵ Paşa Cami yakınlarında yer alan yapı tarihsel süreçte meydan görevini üstlenen bölgede yer almaktadır.¹⁷⁶ Günümüze ulaşmış kitabesi bulunmasa da kaynaklarda XIX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir.¹⁷⁷ Aynı konumda bahsi geçen Sarraçlar Hanı üzerine yeniden inşa edilmiş olma ihtimali yüksektir.¹⁷⁸ Han 08.07.1977 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü kararı ile tescillenmiştir.¹⁷⁹ Yapının yeniden restore edilmiş ve 2010 tarihinde çatısı onarılmıştır.

Kargir düzgün kesme taştan inşa edilmiş olan yapı, dikdörtgen şeklinde giriş bölümü hariç simetrik planlı, tek iç avlulu ve iki katlıdır. Han, 21.00 m x 46.00 m boyutlarında 9 m yüksekliğindedir. İç avlusu, 5.50 m x 24.00 m boyutlarındadır. Özgün işlevi han olan yapı, günümüzde iş hanı olarak kullanılmaktadır.

Yapının iki cephesi ana cadde üzerinde konumlandırılmıştır. Doğu cephesi Mahkeme Çarşısı caddesine, kuzey cephesi Uzun Çarşı caddesi, batı cephesi ve güney cephesi çevresindeki yapılara bakmaktadır. Doğu cephesi sonradan eklenen yapılar ile bitişik nizamdadır.

Hanın beden duvarı düzgün kesme taştan sade, yalın ve tek kütle halinde yapılmıştır. Kat silmeleri kademelenmiş çizgiler halinde yapıyı çevreleyerek derin ve yatay bir vurgu sağlamaktadır. Hanın genel cephe kurgusu zemin katta düzgün kesme taş duvar veya kemerli açıklık, üst katta dikdörtgen şeklinde demir parmaklıklı pencere, çatı alınlığında elips şeklinde tepe penceresi ve cephe kırma çatı ile sonlandırılmıştır. Her birim için bu düzen sağlanıp cephedeki pencere açıklıkları ve çatı arasındaki ilişki ile ritmik bir düzen sağlanmıştır. Bu ritmik düzen sadece ana giriş kapısında iki birim genişliğinde tasarlanarak giriş vurgulanmıştır. Bu durum ana simetrik kurguyu bozsa bile yapının tamamında yer alan ahengi yakalamıştır.

¹⁷⁵ Şahin, *Mekan ve İnsanıyla Sivas*, 646.

¹⁷⁶ Erhan Paşazade, "Bir Şehir Hayali İçre Taşhan", *Şehir Kültürü Dergisi Hayat Ağacı Sayı:31* 2016,74-77.

¹⁷⁷ *Vakfiye Raporu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

¹⁷⁸ Hikmet Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, VI Bölüm, Taşhan.

¹⁷⁹ *Vakfiye Raporu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

Kuzey cephesinde, bir adet giriş kapısı, yedi adet dükkan giriş kapısı, sekiz adet dikdörtgen şeklinde pencere, yedi adet elips şeklinde tepe penceresi, her birimin üzeri için yedi adet kırma çatı vardır. Kuzey cephesinde sütun süslemeleri ile dışa doğru taşırılmış beşik kemerli bir giriş kapısı yer almaktadır. Ana kütlede yataylık vurgusuna karşılık kuzey giriş kapısında dikey vurgu ön plandadır. İki sütundan oluşturulmuş, kat silmesinin üzerine yer alan sütun ayakları kapıyı daha yüksek göstermektedir. İyonik sütun başlıkların içerisinde lale motifleri kullanılmıştır. Doğu cephesindeki kapıdan daha dar ve kemerin üzeri aynı yarım daireli motifle bezenmiştir. Kemerin kilit taşında ters lale motifi vardır. Kilit taşının bulunduğu hizada yer alan filizler sütun başlığı ile bir uyum içerisinde. Kuzey cephesinde yedi adet dükkan giriş kapısı yer almaktadır. Zemin kattaki dükkan birimleri kemerler ile belirtilmiştir. Sonradan eklenmiş olan ahşap çerçeveli camerkanlar ile giriş sağlanmaktadır. Her dükkan biriminin üzerine bir tane gelecek şekilde sekiz adet 80 cm x 180 cm boyutlarında dikdörtgen şeklinde demir parmaklıklı dikey pencereler vardır. Kuzey cephesi yedi adet kırma çatı ile sonlandırılmıştır. Her birim için yapılan kırma çatının alın kısmında eliptik şekilde yer alan yedi adet demir parmaklıklı tepe penceresi vardır. Bu cephede pencere – çatı ilişkisine kemerlerde eklenmiştir ve bu ritmi artırmıştır. Özellikle yapının uzun kenarında tercih edilmesi hem daha çok dükkanın vurgulanması, hem de yapının kütleli etkisini artırmakta önemli bir rol oynamıştır. Kuzey cephesinin üst katında her dükkanın bulunduğu bölüm düzgün kesme taştan dikdörtgen şekilde söve yapılmıştır. Alt katta ise her iki kemerde bir düzgün kesme taştan dikdörtgen şekilde söve çerçeveye alınarak iki kat birbirinden ayrılarak üst katın vurgusu artırılmıştır.

Batı cephesinde beş adet dikdörtgen şeklinde pencere, beş adet elips şeklinde tepe penceresi, bir adet yıldız motifli daire şeklinde açıklık, her birimin üzeri beş adet kırma çatı vardır. Zemin katı düzgün kesme taş beden duvarı örülmüştür ve sağır duvarın üzerinde iki adet kemer hizası vardır. Beden duvarının üzerinde çapı 66 cm çemberin içerisinde yer alan yıldız motifi eklenmiştir. Birinci katta beş adet 80 cm x 180 cm boyutlarında dikdörtgen şeklinde demir parmaklıklı dikey pencereler vardır. Birinci katta yer alan depo bölümünü aydınlatması için 25 cm x 80 cm boyutlarında demir parmaklıklı bir açıklık vardır. Batı cephesinin üst katında her dükkanın bulunduğu bölüm düzgün kesme taştan dikdörtgen şekilde söve yapılmıştır. Batı cephesi

beş adet kırma çatı ile sonlandırılmıştır. Her birim için yapılan kırma çatının alın kısmında eliptik şekilde yer alan beş adet demir parmaklıklı tepe penceresi vardır.

Güney cephesinde, bir adet giriş kapısı, yedi adet kemer belirtisi, sekiz adet dikdörtgen şeklinde pencere, yedi adet elips şeklinde tepe penceresi, bir adet küçük pencere, her birimin üzeri için yedi adet kırma çatı vardır. Kuzey cephesinde yer alan kapının tam simetriğinde yer alan kapı, kuzey cephesinde yer alan kapıya göre bezemeleri sadeleştirilmiştir. Daha düz çizgiler ile ana sütunlar iki sütundan oluşturulmuş ve alt hizasına ters lale motifleri işlenmiştir. Zemin katta Kuzey cephesinde açıklık olarak yapılan kemerli düzen, güney cephesinde kemer hizası olarak devam ettirilmiştir. Birinci katta yedi adet 80 cm x 180 cm boyutlarında ve bir adet 115 cm x 180 cm boyutlarında dikdörtgen şeklinde demir parmaklıklı dikey pencereler vardır. Güney cephesi yedi adet kırma çatı ile sonlandırılmıştır. Her birim için yapılan kırma çatının alın kısmında eliptik şekilde yer alan yedi adet demir parmaklıklı tepe penceresi vardır. Güney cephesinde de üst kat hizası pencere- çatı uyumu korunmuştur Merdiven holünü aydınlatması için zemin katta cephe düzeninin ritmini bozan 50 cm x 90 cm bir pencere ve çapı 66 cm çemberin içerisinde yer alan yıldız motifi eklenmiştir. Pencerenin etrafındaki pervaz farklı şekilde bezenmiştir.

Doğu cephesinde bir adet ana giriş kapısı, bir adet dükkan giriş kapısı, üç adet dikdörtgen pencere, iki adet elips şeklinde tepe penceresi, bir adet elips şeklinde açıklık, her birimin üzeri için iki adet kırma çatı vardır. Hanın ana giriş kapısının yer aldığı doğu cephesi ana kütlede yaklaşık olarak 5 - 6 m önde yer almaktadır. Giriş vurgusunun dışa doğru oluşu yapının Ermeni bir mimar tarafından yapıldığı fikrini desteklemektedir. Cephede girişe bir kademe kazandırarak ön plana çıkarmış ve girişi tanımlamıştır. Zemin katta ana giriş kapısı iki kademedan oluşturulmuş beşik kemerlidir. Girişteki kemerlerin bastığı sütunlar taşıyıcı kaygıdan daha çok estetik açıdan ele alınmıştır. Cephe düzenindeki sadeliği bozmamak için sütun başlıkları iç kısımda yer almıştır. Kapı biraz daha içe çekilerek sağ ve solda yer alan sütunların gövdeleri dikdörtgen çerçeveler ile süslenmiştir. Sütun başlıkları üzerinde bir Osmanlı motifi olan lale modeli işlenmiştir. İkinci kemerin üzeri birbirini takip eden yarım daireler işlenerek kemerin vurgusu güçlendirilmiştir. Kat silmesinin bulunduğu hizadan aşağıya doğru indirilmiş sütunlar giriş kapısını vurgusunu artırmaktadır. İç kısımdaki sütunlar ile aynı şekilde bezeme yapılmış olan sütunlar cepheye hareketlilik

kazandırırken girişi tanımlayıp daha geniş göstermiştir. Sağ tarafta yer alan dükkan nişi de aynı şekilde bezenmiş sütunlar ile çerçevelenmiştir. Kemerin alt hizası referans alınarak dükkan nişi kısmında ikinci bir taş silme kullanılmıştır. Böylelikle doğu cephesinde bir bütünlük sağlanmıştır. Dükkan nişi sonradan yapılan ahşap çerçeveli camekan ile kapatılmıştır. Dükkanın giriş kapısı camekanın içindedir. Taş silmenin hemen üzerinde dükkan için elips şekilde 25 cm x 70 cm boyutlarında bir tepe açıklığı yer almaktadır. Birinci katta giriş kapısının üzerinde simetrik bir şekilde yerleştirilmiş iki adet ve dükkan nişi üzerinde bir adet olmak üzere 80 cm x 180 cm boyutlarında dikdörtgen şeklinde demir parmaklıklı dikey pencereler vardır. Giriş holü iki birim genişliğinde tutulup daha vurgulu hale getirilmiştir. Doğu cephesi iki adet kırma çatı ile cephe sonlandırılmıştır. Her birim için yapılan kırma çatının alın kısmında eliptik şekilde yer alan iki adet demir parmaklıklı tepe penceresi vardır. Doğu cephesinde giriş kısmı iki birim, dükkan kısmı bir birim olarak orantılı bir şekilde tasarlanmıştır. Ana simetrik kurguyu bozsa bile yapının tamamında yer alan ahengi yakalamıştır.

Taşhan'ın bahsi geçen cephelerde üç farklı giriş kapısı vardır. Aynı zamanda zemin katta kuzey cephesinde yer alan dükkanların sokağa açılan kapılarından da hana girilmektedir. Kuzey cephesi hem bir vitrin görevi görmekte hem de hanın içerisi ile ilişkilenebilmektedir. Bu giriş kapıları hanı yarı geçirimli bir hale getirmiştir. Bu yarı geçirgenlik hali sokağa paralel olarak eklenilerek hanı daha canlı ve dinamik hale getirmiştir.

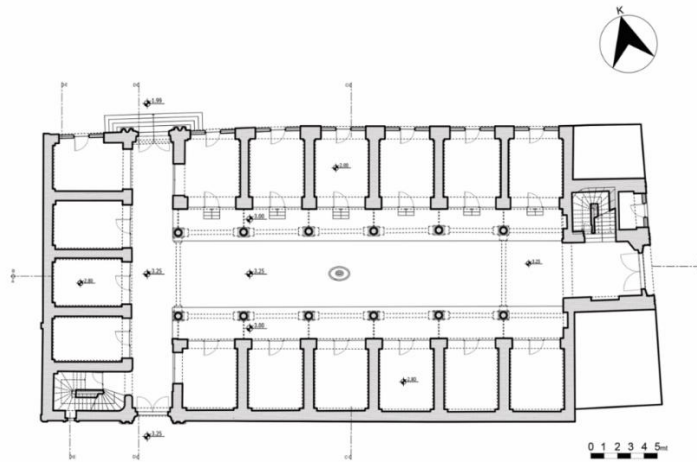
İç mekanda zemin katta doğu cephesinde ana giriş holü ve ana girişin sağ tarafında kemerli girişi olan iki kollu taş basamaklı merdiven ile üst kata çıkılmaktadır. Merdivenin korkuluğu demir profil şeklinde duvara montelidir. Ana giriş holünün üzeri düz taş döşemelidir. Giriş holünün sol tarafında düzgün kesme taştan örülmüş sağır duvarın üzerine 25 cm derinliğinde kemerli niş vardır. Giriş holünden avluya 415 cm genişliğinde beşik kemerli açıklıktan girilmektedir. Kemerin sağ ve sol tarafında yer alan duvarlarının üzerinde 30 cm derinliğinde 115 cm genişliğinde kemerli nişler yer almaktadır. Avlunun zemin döşemesi taş bloklardan meydana gelmektedir. Avlunun tam ortasında zemin döşemesi elips şeklinde tasarlanarak üzerinde çift başlı aslan figürlü çeşme yer almaktadır. Avlunun ortasında yer alan çeşme hem çarşıdan geçenlerin ihtiyaçlarını giderebilmesi hem de mekana tasarımsal bir dokunuştur. Avluya simetrik şekilde yerleştirilmiş olan altı adet kuzeyde ve altı adet güneyde olmak üzere

toplam on iki adet sütun yer almaktadır. Zemin katta yer alan sütunların kaidesi kare üzerine dairesel şekilde yükselmekte, sütun gövdeleri düz silindirik, sütun başlıkları ise doriktir. Sütunlar birbirine düz şekilde bağlanmıştır. Üst katta yer alan sütunların kaideleri daha küçük dairesel şekilde, sütun gövdeleri düz silindirik, sütun başlıkları korenttir. Bu sütunlar ise birbirine beşik kemerler ile bağlanmıştır. Alt ve üst katta yer alan kemerler aynı hizada yer almaktadır. Kat hizasında yer alan silmeler sütunları birbirine bağlarken teras döşemesini daha belirgin hale getirmiştir. Kuzey ve güney yönlerinde sütunların birleşmesi ile oluşan revaklar ve bu revakların gerisinde simetrik şekilde yerleştirilmiş dükkan birimleri yer almaktadır. Zemin katta kuzeyde altı adet ve güneyde altı adet var olan dükkan birimleri yaklaşık olarak 415 cm eninde, 530 cm genişliğindedir. Batıda yer alan dört dükkan yaklaşık olarak 365 cm eninde, 600 cm genişliğindedir. Dükkan birimlerinin üstleri düz plaka şeklinde taş döşemeli, zeminleri sonradan eklenen ahşap kaplamalı ve duvarları düzgün kesme taş ile örülmüştür. Dükkanların avluya bakan duvarında iki adet tepe açıklığı yer almaktadır. Bu tepe açıklıkları ile hem avluda bir ritim kazandırmış hem de dükkanların havalandırılması sağlanmıştır. Avludan demir kepenkli girişleri olan dükkanlara sonradan eklenmiş demir üç basamaklı merdivenler ile girilmektedir. Sonradan eklenmiş ahşap doğramalı camekanların üzerinde demir kepenkler vardır. Kuzey ve güneyde yer alan dükkanların sonuncularında batı duvarlarında da ilave edilmiş olan demir kepenkler vardır. Kuzey cephede yer alan dükkanların hem sokağa hem de avluya açılan ahşap doğramalı camekan kapı ve pencereleri vardır. Güney kapısının sol tarafında yer alan 170 cm genişliğinde koridorlu girişi olan iki kollu taş basamaklı merdiven ile üst kata çıkılmaktadır. Merdivenin korkuluğu demir profil şeklinde duvara montelidir. Merdiven alt boşluğunda demir kapı ile girilen bir depo alanı vardır. Merdiven ile üst kata çıkıldığında baş kurtarma seviyesinden sonra çıkış yönüne yerleştiren dört basamakla çıkılan bir depo da üst katta vardır. Merdiven boşluğunun üzeri beşik tonoz ile örtülüdür. Doğu kapısının üzerinde yer alan pencere koridoru aydınlatmaktadır. Üst katta kuzeyde altı adet ve güneyde altı adet var olan dükkan birimleri yaklaşık olarak 415 cm eninde, 475 cm genişliğindedir. Kuzey kapısının hemen üzerinde 220 cm eninde 300 cm genişliğinde bir dükkan daha yer almaktadır. Batıda yer alan dört dükkan yaklaşık olarak 365 cm eninde, 530 cm genişliğindedir. Doğu cephesinde iki birimden oluşan dükkan yer almaktadır. Dükkan birimlerinin üstleri taş döşemeli beşik tonoz ile

örtülü, zeminleri sonradan eklenen ahşap kaplamalı ve duvarları düzgün kesme taş ile örülmüştür. Her dükkanın beden duvarına gelen cephesinde kemerli niş içerisinde bir adet dikdörtgen pencere ve üzerinde elips şeklinde tepe açıklığı mevcuttur. Dükkanların terasa bakan duvarında iki adet küçük kemerli pencere bir adet büyük kemerli kapı boşluğu yer almaktadır. Terasa açılan kapı ve pencereler dikdörtgen şekilde kemerli nişlerin içerisine oturtulmuştur. İç mekanda üst örtü ile uyum içerisinde olan kemerli açıklıklar iç mekana farklı bir ahenk kazandırmıştır. Bu yönüyle alt katta yer alan dükkanlardan ayrılmaktadır. Zemin katta on altı ve üst katta on dokuz olmak üzere toplam otuz beş adet dükkan birimi vardır. Avluya bakan teras kuzey ve güneyde 200 cm genişliğinde üzeri beş ardışık beşik tonoz ile örtülüdür. Batı yönünde 370 cm, doğu yönünde 470 cm genişliğinde üzeri çapraz tonoz ile örtülüdür. Terasta yer alan sütunların ara boşlukları demir korkuluklarla çevrilidir. Dıştan ise her mekanın üzeri kırma çatılı ve oluklu kiremit kaplıdır. Her dükkan biriminin kendisine ait bacası vardır. Kırma çatılar iç avludan görünecek şekildedir. Kırma çatı hizalarına kadar yapılan kemerler, iç avluyu daha geniş ve ferah göstermiştir. Monolog oluşturulan yapıda da çatı düzeni ile ritim kazandırılmıştır. Sivas'ın kış mevsimi yoğun kar yağışlı geçmesi nedeniyle kırma çatı olarak tercih edildiği çıkarımı yapılabilir.

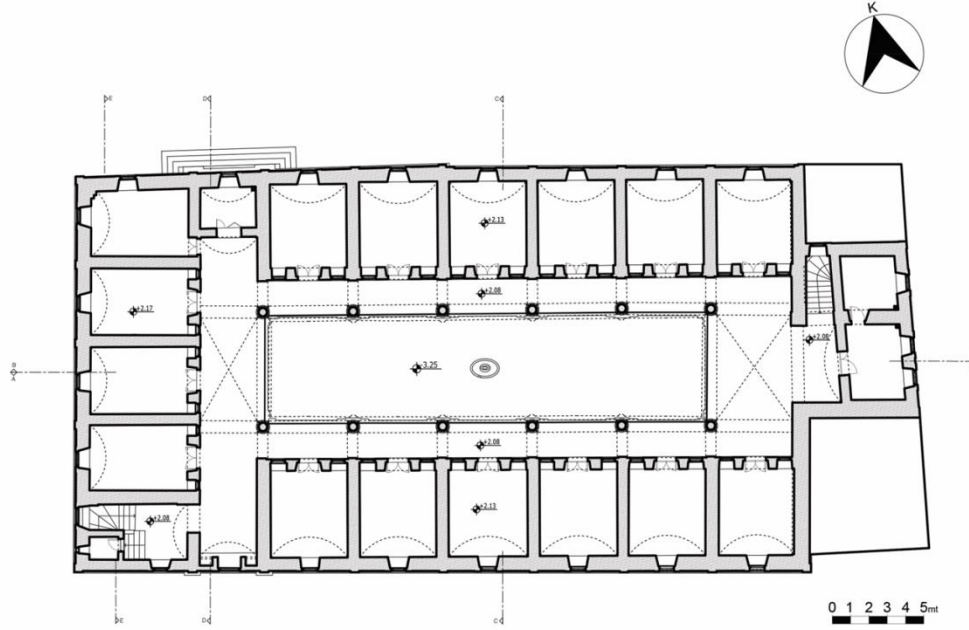
Yapı Osmanlı döneminde sıkça rastlanılan neoklasik üslupta yapılmıştır. Yapıda kapılarda bitkisel motif olarak lale, beden duvarında geometrik motif olarak yıldız motifi ve hayvansal figür olarak çeşmede çift başlı aslan kullanılmıştır.

Şekil 3.26: Taşhan Zemin Kat Planı

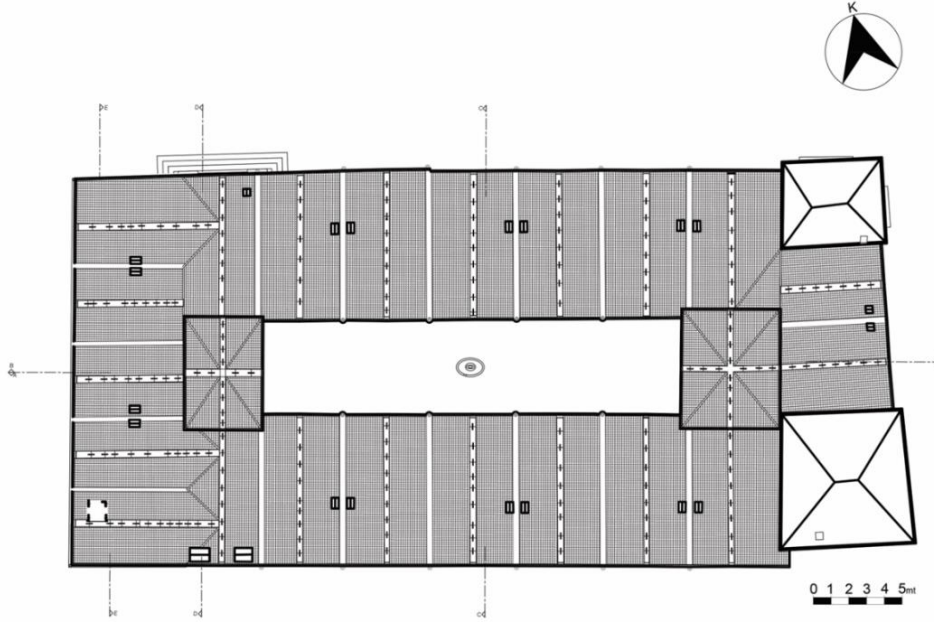
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.27: Taşhan Birinci Kat Planı

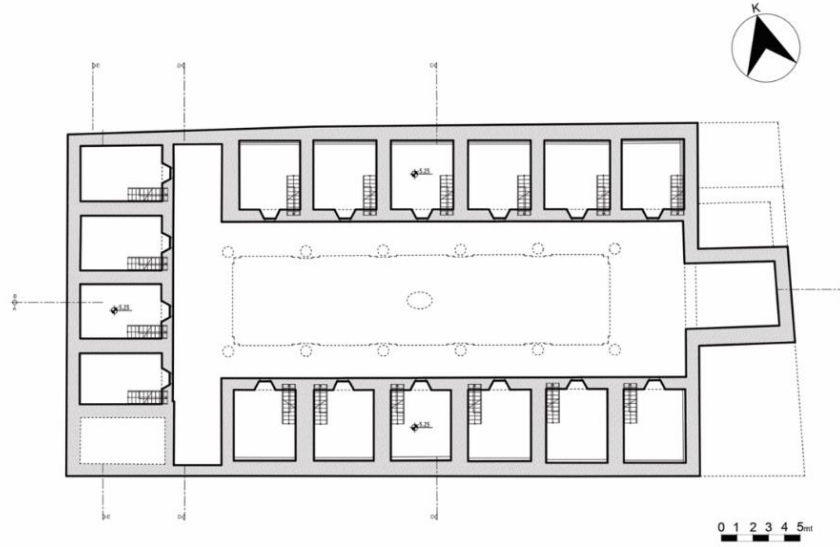
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.28: Taşhan Çatı Planı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.29: Taşhan Bodrum Kat Planı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.30: Taşhan A-A Kesiti

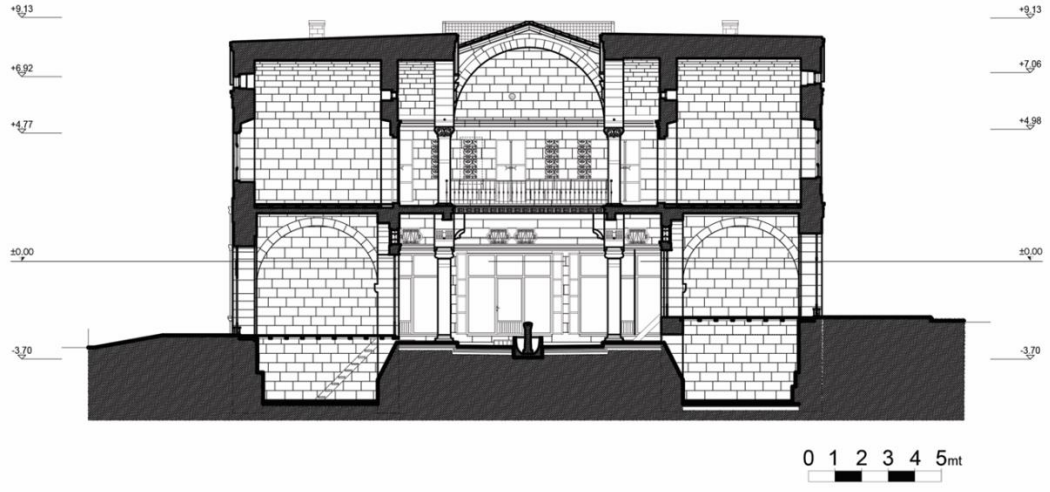
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.31: Taşhan B-B Kesiti

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.32: Taşhan C-C Kesiti

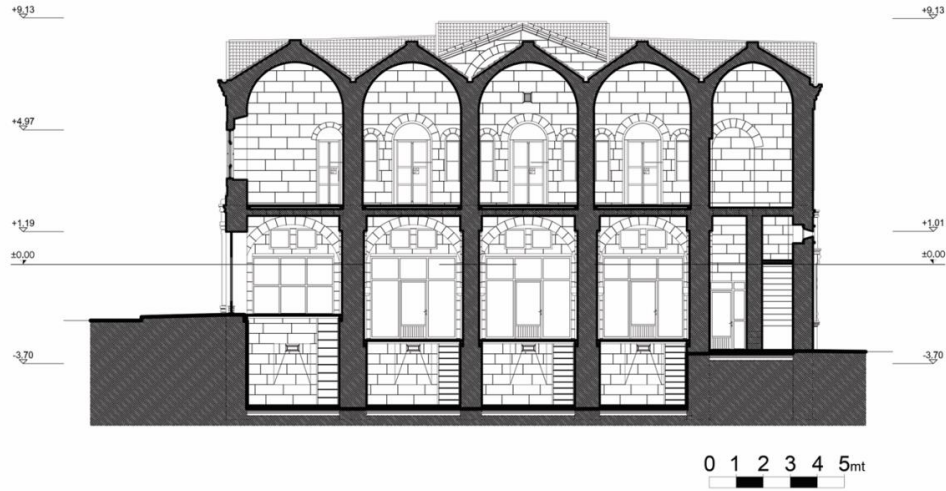
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.33: Taşhan D-D Kesiti

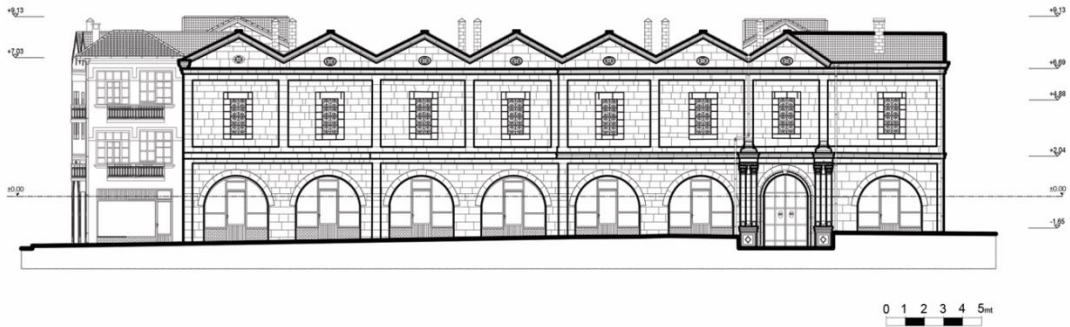
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.34: Taşhan E-E Kesiti

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.35: Taşhan Kuzey Cephesi

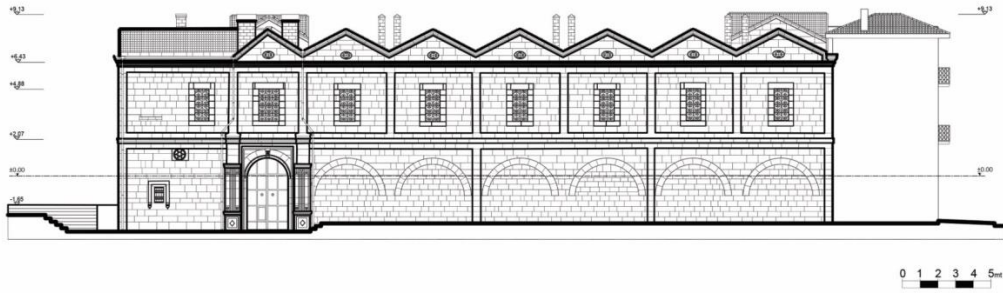
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.36: Taşhan Doğu Cephesi

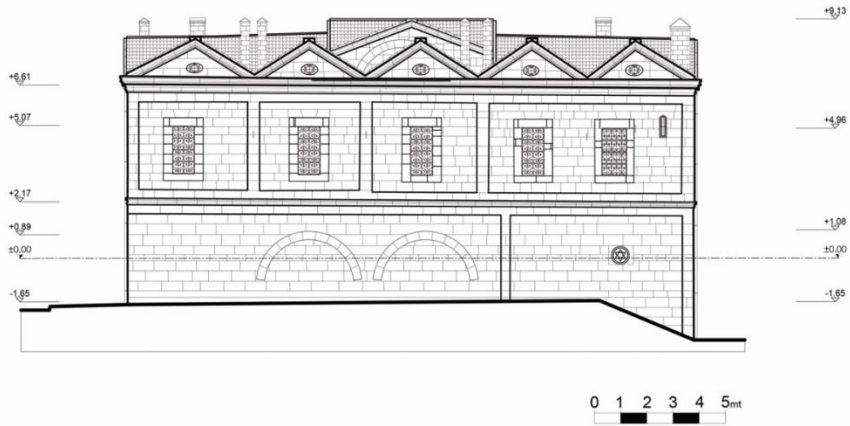
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.37: Taşhan Güney Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.38: Taşhan Batı Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Fotoğraf 3. 113: Taşhan Kuzey Doğu Köşesinden Genel Görünüş

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 114: Taşhan Kuzey Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 115: Taşhan Üst Kat Revakları

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 116: Taşhan Üst Kat Revakları

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 117: Taşhan Üst Kat Sütun Başlığı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 118: Taşhan Zemin Kat Revakları

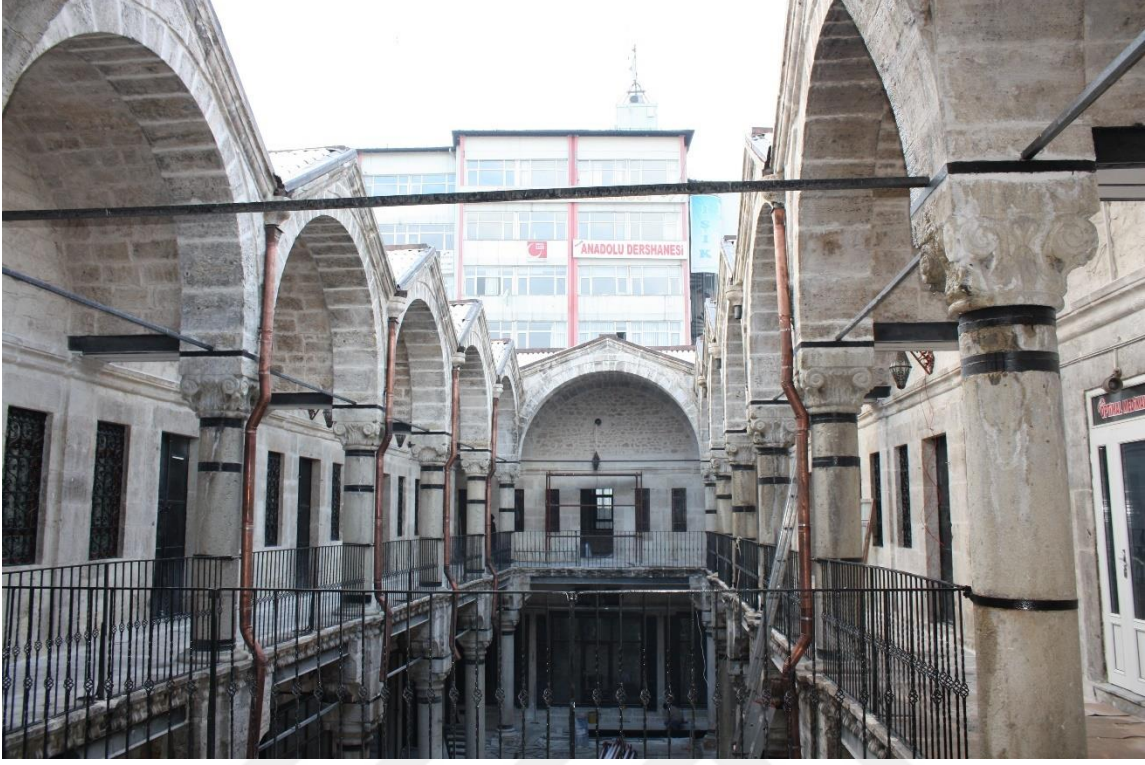
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3. 119: Taşhan Üst Kattan Avluya Bakış

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.120: Taşhan Restorasyon Sonrası Üst Kat Revakları

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.121: Taşhan Hanın Genel Görünüşü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.122: Taşhan Kuzey Cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 123: Taşhan Kuzey ve Batı Cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.124: Taşhan Batı Cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.125: Taşhan Batı ve Güney Cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.126: Taşhan Güney Cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.127: Taşhan Güney Cephesinde Yer Alan Kemer İzleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.128: Taşhan Doğu Giriş Kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.129: Taşhan Doğu Cephesi Giriş Kapısı Kemer Detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.130: Taşhan Lale Motifi Detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.131: Taşhan Kapı Sütun Detayları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.132: Taşhan Kuzey Giriş Kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.133: Taşhan Güney Giriş Kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.134: Taşhan Ters Lale Motifi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.135: Taşhan Batı Cephesi Detayları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.136: Taşhan Batı Cephesinde Yer Alan Yıldız Motifi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.137: Taşhan Güney Cephesi Detayları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.138: Taşhan Güney Cephesinde Yer Alan Yıldız Motifi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.139: Taşhan Dükkân Giriş Kapıları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.140: Taşhan Pencere Detayları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.141: Taşhan Avludan Doğu Revakı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.142: Taşhan Üst Kat Revakları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.143: Taşhan Zemin Kat Revakları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.144: Taşhan Üst Kat Revakları ve Üst Örtüleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.145: Taşhan Sütun Revak Düzeni

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.146: Taşhan Batı Cephesi Ana Eyvanı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.147: Taşhan Zemin Kat Sütunu

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.148: Taşhan Zemin Kat Eyvanları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.149: Taşhan Üst Kat Sütun Başlığı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.150: Taşhan Üst Kat Sütun Başlığı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.151: Taşhan Kat Arası Silme

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.152: Taşhan Avluda Yer Alan Çeşme

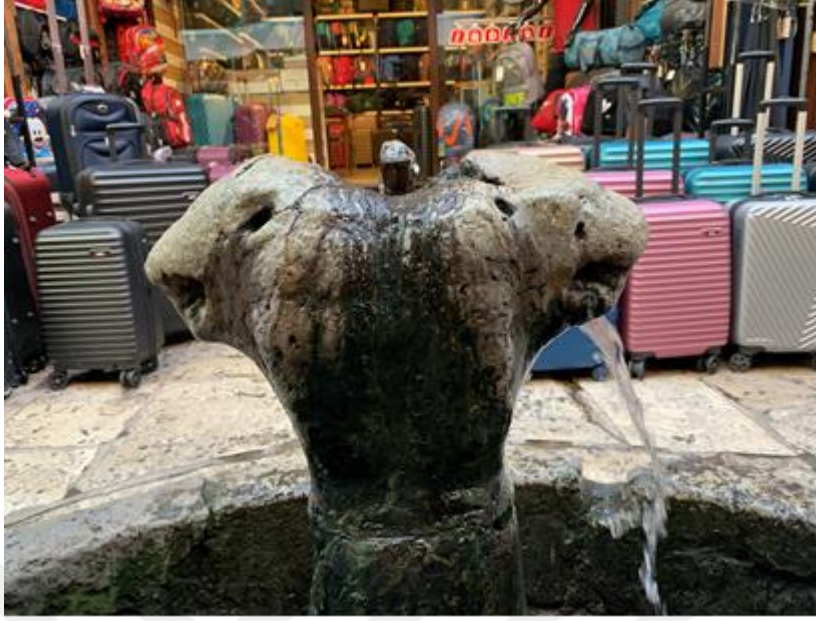
Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.153: Taşhan Çeşmenin Üst Görünüşü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.154: Taşhan Çeşmenin Yan Görünüşü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.155: Taşhan Doğu Cephesinde Yer Alan Merdiven

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.156: Taşhan Doğu Cephesinde Yer Alan Merdiven

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.157: Taşhan Doğu Cephesinde Yer Alan Merdivenin Çıkışı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.158: Taşhan Doğu Cephesinde Yer Alan Merdivenin Üst Örtüsü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.159: Taşhan Batı Cephesindeki Merdiven

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.160: Taşhan Batı Cephesi Merdiven Çıkışı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.161: Taşhan Batı Cephesi Merdiven Üstündeki Oda

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.162: Taşhan Merdiven Çıkış Holü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.163: Taşhan Merdiven Çıkış Holü Üst Örtüsü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.164: Taşhan Üst Kat Revakların İç Kısmı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.165: Taşhan Ana Eyvan

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.166: Taşhan Ana Eyvan Üst Örtüsü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.167: Taşhan Giriş Holü Nişleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.168: Taşhan Avlu Nişleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.169: Taşhan Güney Cephesindeki Giriş Kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.170: Taşhan Kuzey Cephesindeki Giriş Kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.171: Taşhan Dükkân Kepenkleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.172: Taşhan Dükkân Tepe Penceresi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.173: Taşhan Üst Kat Dükkân Birimleri İç Mekân

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.174: Taşhan Üst Kat Dükkân Birimleri İç Mekân

Kaynak: Etçi, (2019)

3.2.4. Çorapçı Han

Sivas merkezinde Paşabey Mahallesi'nde Kale-i Atik ile Yeni Camii'nin doğusunda, Subaşı Hanının karşısında yer almaktadır.¹⁸⁰ Geç Osmanlı döneminde sivil mimari örneklerinde görülen ampir üslubunda yapıldığı için XIX. yüzyıla ait olduğu bilinmektedir.¹⁸¹ Han 20.10.1990 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü kararı ile tescillenmiştir.¹⁸² Kaynaklara göre sebebi belirli olmayan bir yangın nedeniyle yapı aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmiştir.¹⁸³ Sivas yöresine ait aynalı çorabın geçmişte handa ve bu civarda çok satılması nedeniyle Çorapçı Han ismini aldığı da bir halk anonimidir. Yılda 600 bin civarı çorabın dokunduğu ve Halep'e çorapların satıldığı bilinmektedir.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Şahin, *Mekan ve İnsanıyla Sivas*,376.

¹⁸¹ Müjgan Üçer, "Sivas'ın Eski Evleri", *Şehir Kültürü Dergisi Hayat Ağacı*, Sayı:16 2011,79-94.

¹⁸² *Vakfiye Raporu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

¹⁸³ *Vakfiye Raporu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

¹⁸⁴ Faruk Aburşu, "Giyim Kuşamın Üç Ana Unsurunda Sivas Özelinde Bir Bakış Pamuklu- Yünlü Dokuma, Şal, Çorap", *Şehir Kültürü Dergisi Hayat Ağacı*, Sayı:25 2014,59-67.

Han 18.70 m eninde, 15.75 m – 24.50 m boylarında 10.10 m yüksekliğinde, açık avlulu, iki katlı, temel kesme taş, üzeri ahşap karkas arası kerpiç dolgu malzemelidir. İç avlusu 6.80 m x 7.00 m boyutlarındadır. Özgün işlevi han olan yapı günümüzde yine han olarak kullanılmaktadır.

Yapının Kuzey cephesinin sol çaprazında Subaşı Hanı, batı cephesinde Yeni Camii yer almaktadır. Güney cephesi çevresindeki yapılara, doğu cephesi tarihsel süreçte bitişik nizamda olduğu düşünülmektedir. Yapının beden duvarı ahşap karkas ve boyalıdır.

Batı cephesi bir adet giriş kapısı, zemin katta beş adet, üst katta on iki adet pencere ve üst katta yedi adet cephe çıkması vardır. Batı cephesinde 150 cm x 200 cm boyutlarında ahşap pervazlı, demir kabaralı ve iki kanatlı ahşap bir giriş kapısı vardır. Zemin katta yer alan pencereler üç adet 240 cm x 70 cm, bir adet 50 cm x 70 cm, bir adet 140 cm x 80 cm boyutlarında bunun yanı sıra üst katta yer alan pencereler bir adet 40 cm x 120 cm , on bir adet 60 cm x 120 cm boyutlarında ahşap pervazlı, ahşap doğramalı ve eğrisel motifli demir parmaklıdır. Zemin katta kullanılan yatay pencereler cepheye farklılık kazandırarak kapının üzerinde yer alan pencere ile bütünlük sağlamıştır. Üst katta yer alan pencereler yapıya karakteristik bir özellik kazandıran çıkmalar ile uyumlu bir şekilde yerleştirilmiştir. Yapının beden duvarı açılı bir şekilde devam ederken ona üçgen şekilde yerleştirilmiş yedi adet çıkması vardır. Üst katta yer alan bu çıkmalar sayesinde dükkan birimleri plan düzleminde bakıldığında dikdörtgen şeklini almıştır. Birbiri ardınca sıralanmış olan çıkmalar hem kuzey yönünde hem de batı yönünde yer alan pencereler sayesinde iki farklı cepheden birimlerin ışık alması sağlanmıştır. Kat hizasında ahşap silme çıkmalar ile paralel şekilde devam etmektedir. Çıkmaların alt kısmı ahşap lambiri ile kaplanmıştır. Her çıkmanın alt köşe noktasında saçağa doğru uzanan kuzey ve batı yönünden görünen ahşap dikmeler vardır. Bu ahşap dikmeler köşelerdeki vurguları daha belirgin hale getirmiştir. Saçak çıkma hizalarından 70 cm genişliğinde dışarı taşırılarak yapılmıştır. Saçakın altı ahşap lambiri ile kaplıdır.

Güney cephesi iki kademedden meydana gelmiş, kademelenmenin olduğu yer de üst katta 45 cm x 70 cm genişliğinde bir pencere vardır. Yapı parsele düzgün dikdörtgen şekilde yerleşmediği için sokaktan baktığımızda yalnızca ilk kademelenmeyi görmekteyiz. İlk kademelenmenin beden duvarı sağır şekilde sıvalı – boyalıdır.

Cephenin üst kattında çapraz şekilde gelen bir ahşap hatıl görülmektedir. İkinci kademesinde kat hizalarında devam eden ahşap silmeler yer almaktadır. Zeminden çatı hizasına kadar uzanan ahşap dikmeler mevcuttur. Birinci kademe ile ikinci kademe arasında çatının eğim yönü ve açısı farklı olması nedeniyle çatı bitiş hizaları arasında kot farkı vardır. Çatılar saçak çıkmaları 20 cm genişliğinde tutularak bitirilmiştir.

Doğu cephesi boyalı sağır duvar şeklinde zemin katın bitiş hizasında ve üst katın bitiş hizasında olmak üzere iki adet ahşap kat silmesi vardır. Zeminden çatıya doğru yükselen altı adet ahşap dikme vardır. Doğu ve Güney cephesi yanında var olan yapı nedeniyle pencere açıklığı bulunmamaktadır. Yapıldığı dönemde muhtemeldir ki yapı bu iki cephede bitişik nizamlıdır.

Kuzey cephesi zemin katta bir adet giriş kapısı, üst katta dört adet pencere, bir adet çıkma mevcuttur. Kat hizasında ve çatı hizasında ahşap kat silmeleri vardır. Kuzey cephesi iki kademedan meydana gelmektedir. Çatının kırılma yönü ve açısının farklılıkları cepheye yansımıştır. Girişin 272 cm x 275 cm boyutlarında ahşap pervazlı, demir kabaralı ve iki kanatlı ahşap kapısı vardır. Giriş kapısı ile aynı hizada yer alan yapının sağır bölümü zemin katın bitiş hizasında ve üst katın bitiş hizasında olmak üzere iki adet ahşap kat silmesi vardır. Kat silmelerini ortan ikiye bölen ve cephenin köşelerinde dikey şekilde konumlandırılmış cephede boydan boya yer alan ahşap dikmeler vardır. Üst katta var olan çıkmanın köşelerinde ahşap dikmeler cephedeki hareketliliği güçlü hale getirmektedir. Ayrıca çıkma girişin hemen üzerinde yapılarak giriş vurgusu da artırılmıştır. Üst katta yer alan pencereler ahşap pervazlı, 60 cm x 120 cm boyutlarında ahşap doğramalı ve eğrisel motifli demir parmaklıdır. Çıkmanın olduğu bölümde saçak 70 cm genişliğinde dışarı taşırılmıştır. Saçağın altı ahşap lambiri ile kaplıdır.

Hanın çatısı avlu doğru eğimli, oluklu kiremitli, saçak altı geniş ve ahşap kaplıdır. Avluya eğimli olan çatı, yapıda çıkma yapılmış olan bölümlerde kırma çatıya dönüşmektedir. Çatının eğim yönünün farklı yönlerde olması cephe bitişlerinde kot farklılıklarına neden olmuştur.

Zemin kat planında kuzey cephesinde yer alan kapıdan girildikten sonra dükkanların duvarları ile oluşturulmuş bir giriş holü yer almaktadır. Hanın merkezinde açık avlu ve avlunun etrafını çevreleyen dükkan birimlerinden oluşmuştur. Avlunun

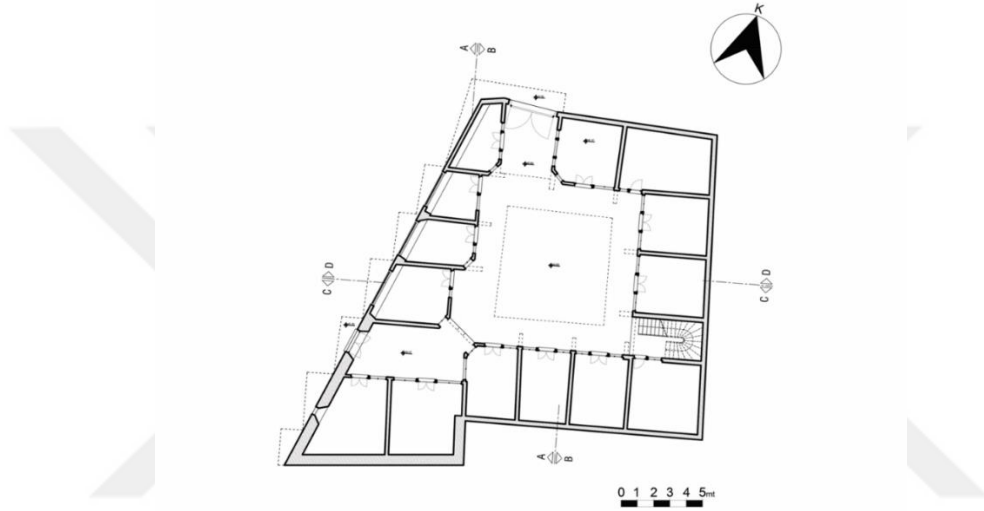
zemini sal taş kaplamalıdır. Dükkan birimlerinin boyutları birbirinden farklı dikdörtgenler şeklinde, zemini ahşap kaplamalı, tavanı çıtalı ahşap lambiriden ve duvarları kireç sıvalı ve boyalıdır. Dükkan birimlerine iki kanatlı yarısına kadar ahşap doğramalı cam, diğer yarısı ise masif ahşap kapılardan giriş sağlanmaktadır. Kapıların üzerinde yatay dikdörtgen şekilde ahşap doğramalı camekanlar, bu camekanlar ile aynı hizada yer alan, dükkan giriş kapılarının sağ veya sol tarafında ya da her iki tarafında yer alan, ahşap doğramalı ve ahşap pervazlı, zeminden 85 cm parapetli, 200 cm yüksekliğinde pencereler vardır. Dükkan duvarlarının avluya bakan cephelerinde zemininde 17 cm yüksekliğinde ahşap süpürgelikler vardır. Cephesi avluya bakan her dükkan birimi arasında terası taşıyan on adet ahşap konsol yer almaktadır. Batı cephesindeki beden duvarının açılma gelmesi nedeniyle bu cephede yer alan dükkanlar avluya paralel şekilde değil iki kademeli şekilde konumlandırılmıştır. Bu kademelenme Kuzey cephesinde yer alan giriş kapısından Batı cephesinde yer alan giriş kapısına doğru bir yönelim de sağlamıştır. Kademe yapılan duvarlar 45° açı ile düz duvara bağlanmıştır. Avludan Batı kapısına doğru geçişte dikdörtgene yakın kurgu bozularak bu giriş holünde iki adet dükkan vardır. Doğu cephesinde yer alan iki kollu ahşap basamaklı merdiven ile üst kata çıkış sağlanmaktadır. Merdiven iç kısmında yer alan korkuluk ve küpeşte ahşap malzemedendir yapılmıştır.

Üst kat planında merdiven sahanlığından hemen sonra dikdörtgen şeklinde devam eden teras zemini ahşap kaplamalı ve üzeri ahşap çıtalı kaplama yapılmıştır. Teras 170 cm genişliğinde etrafında dükkan birimleri yer almaktadır. Terası oluşturan döşemenin avluya bakan kısmında iki adet ahşap kat silmesi vardır. Terası çevreleyen iki adet sütun çatıyı taşımaktadır. Sütunlar tamamı ile ahşap malzemedendir, kare şeklinde kaidenin üzerinde sekizgen gövdeli, eğrisel motifli sütun başlıklarına sahiptir. Ahşap sütunların arası ahşap küpeşteli, eğrisel motifli demir korkuluk ile çevrilidir. Sütunların çatıya bağlandığı kısımda 17 cm genişliğinde çıtalı ahşap kaplamalı saçak alınlığı vardır. Bu katta birbirinden farklı boyutlarda dikdörtgen şeklinde on beş adet dükkan birimi yer almaktadır. Dükkan giriş kapıları masif ahşap malzemeli 80 cm x 190 cm boyutlarındadır. Dükkanların terasa bakan, 60 cm x 120 cm boyutlarında, 85 cm parapet duvarlı toplam yirmi adet penceresi vardır. Pencereler ahşap doğramalı ve ahşap pervazlı, eğrisel motifli demir parmaklıdır. Her dükkan biriminin zemini ahşap laminant

kaplamalı, tavanı ahşap kirişli ve duvarları kireç sıvalı- boyalıdır. Güney cephesinde koridorun sonunda iki adet ıslak hacim vardır.

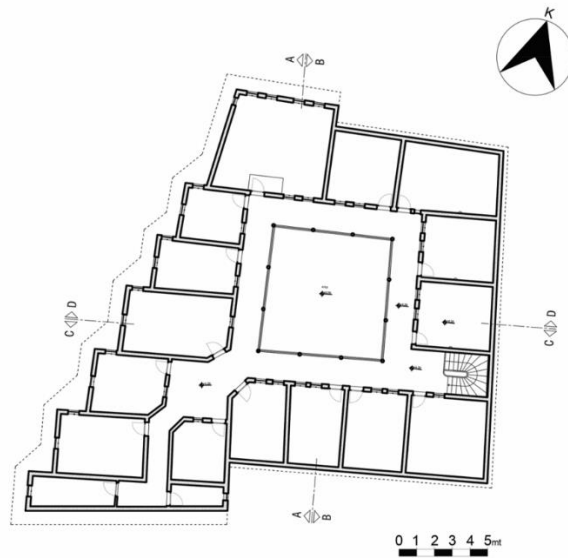
Hanın pencere ve kapı açıklıkları birbiri ile uyumlu şekilde yapılarak bir ahenk sağlanmıştır. Kapı ve pencerede kullanılan ahşap malzeme zemin ve tavan döşemelerinde, silmelerde, cephelerde ve taşıyıcı elemanlarda kullanılarak yapının vurgusu güçlendirilmiştir.

Şekil 3.39: Çorapçı Han Zemin Kat Planı

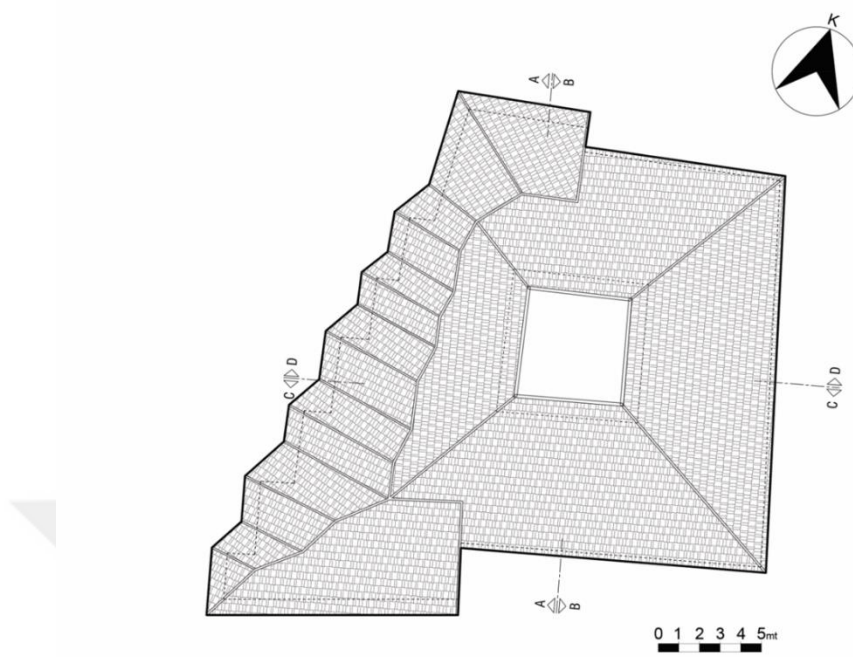
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.40: Çorapçı Han Birinci Kat Planı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.41: Çorapçı Han Çatı Planı

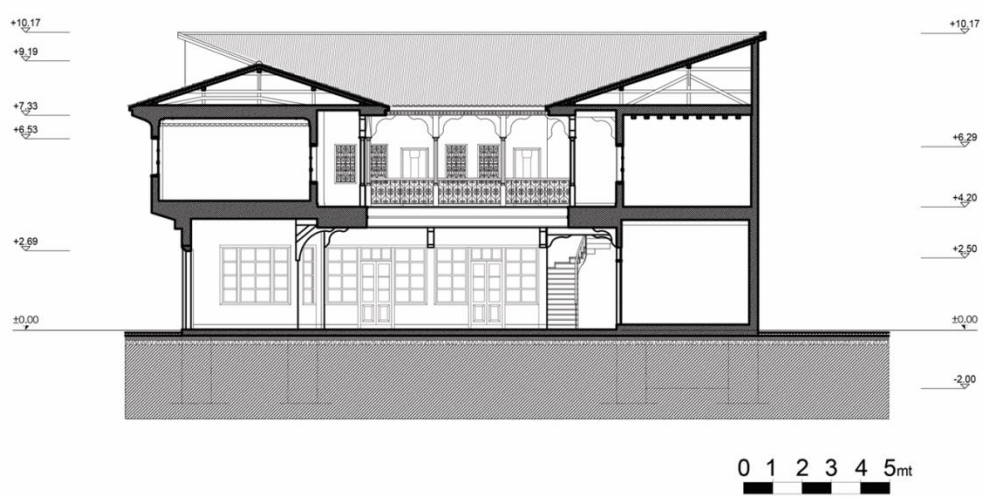
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.42: Çorapçı Han A-A Kesiti

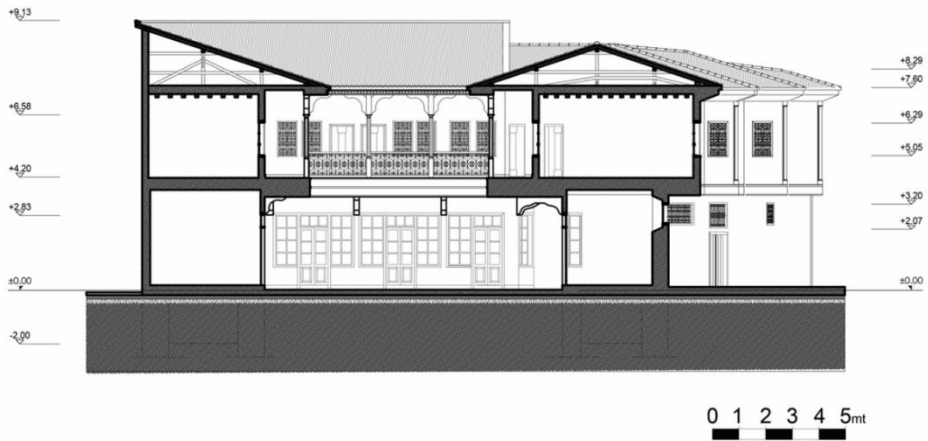
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.43: Çorapçı Han B-B Kesiti

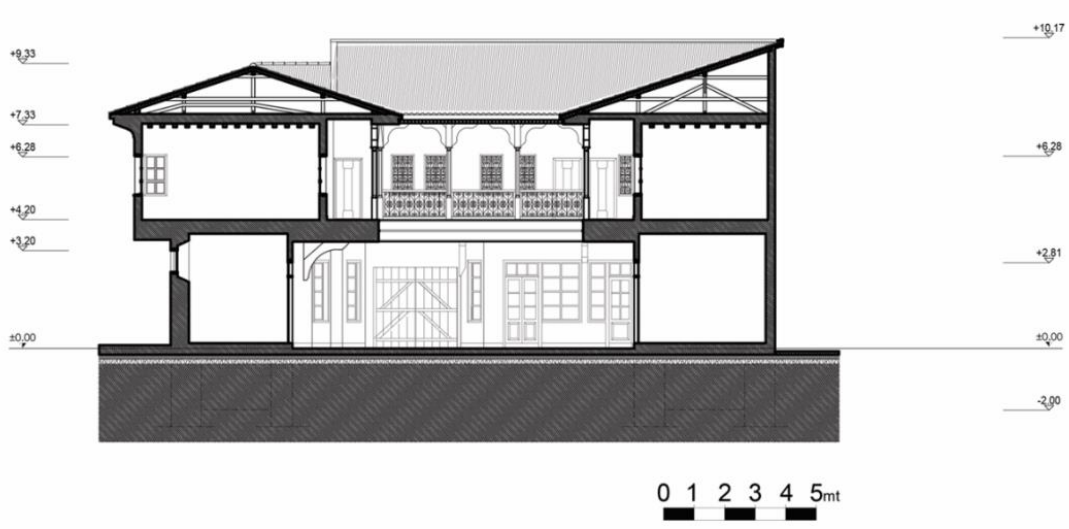
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.44: Çorapçı Han C-C Kesiti

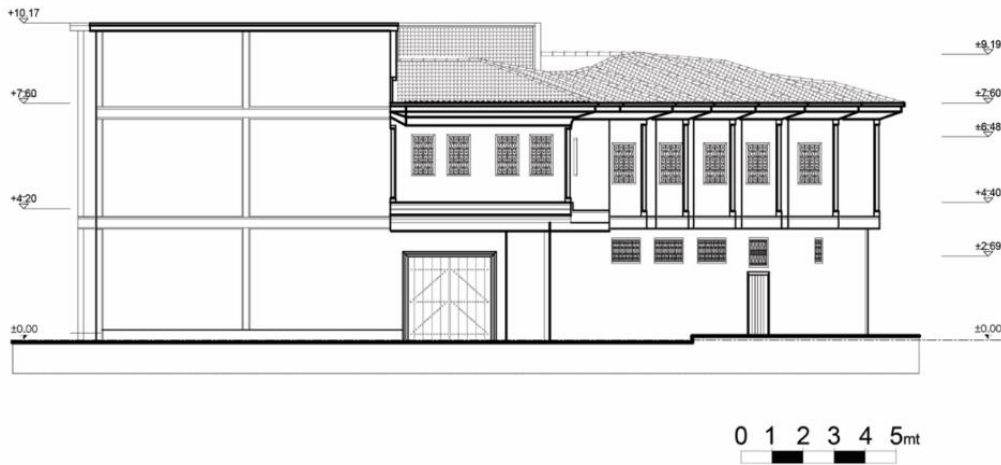
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.45: Çorapçı Han D-D Kesiti

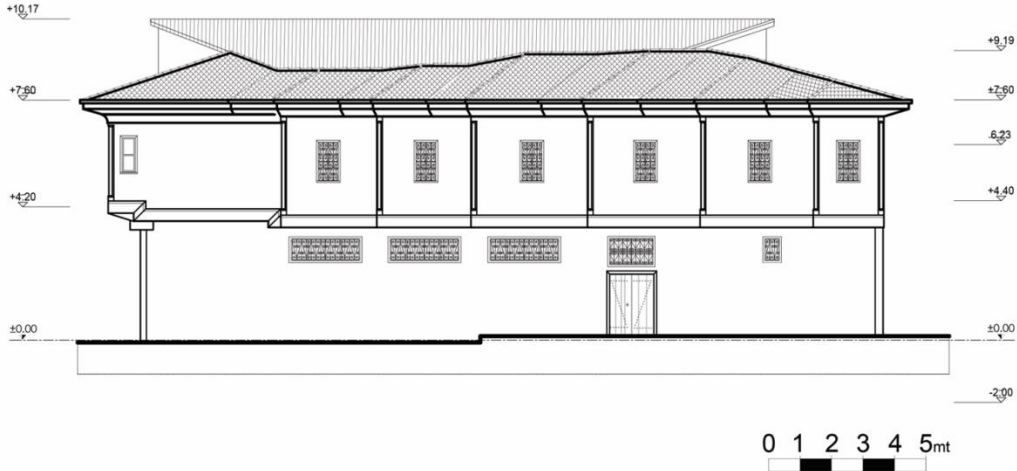
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.46: Çorapçı Han Kuzey Cephesi

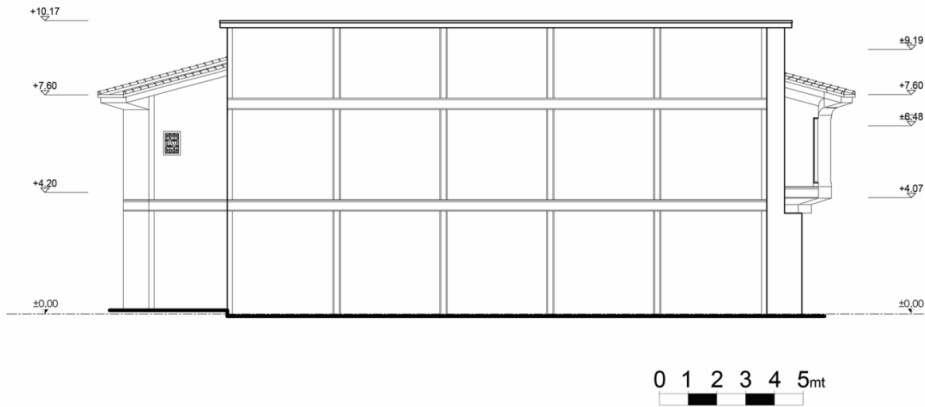
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.47: Çorapçı Han Batı Cephesi

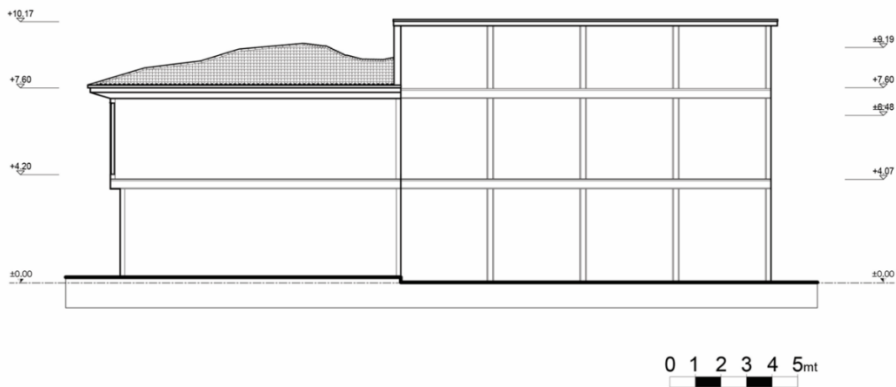
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.48: Çorapçı Han Doğu Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.49: Çorapçı Han Güney Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Fotoğraf 3.175: Çorapçı Hanı Kuzey cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.176: Çorapçı Hanı Kuş bakışı genel görünüş

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.177: Çorapçı Hanı Hana ait kapılar

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.178: Çorapçı Hanı Üst kat sütun detayları

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.179: Çorapçı Hanı İç avlu

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.180: Çorapçı Hanı Üst kat revakları

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.181: Çorapçı Hanı Kuzeybatı köşesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.182: Çorapçı Hanı Batı cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.183: Çorapçı Hanı Batı cephesi üst kat çıkmaları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.184:Çorapçı Hanı Batı cephesi üst kat çıkmaları diğer açıdan

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.185:Çorapçı Hanı Güney cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.186: Çorapçı Hanı Doğu cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.187: Çorapçı Hanı Ana giriş kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.188: Çorapçı Hanı Tali giriş kapısı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.189: Çorapçı Hanı Avlu geçidi ana giriş kapısından

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.190: Çorapçı Hanı Avlu geçidi tali giriş kapısından

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.191: Çorapçı Hanı Ana girişin sol tarafı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.192: Çorapçı Hanı Ana girişin sağ tarafı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.193: Çorapçı Hanı Ana girişten tali kapıya doğru olan kademelenme

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.194: Çorapçı Hanı Tali kapıya çıkan geçiş holü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.195: Çorapçı Hanı Tali kapıdan avluya geçiş

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.196: Çorapçı Hanı Tali kapı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.197: Çorapçı Hanı İç avlu

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.198: Çorapçı Hanı İç avlu

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 199: Çorapçı Hamı Çatı detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.200: Çorapçı Hamı Merdivenin bulunduğu alan

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.201: Çorapçı Hanı Merdiven çıkışı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.202: Çorapçı Hanı Merdiven

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.203: Çorapçı Hanı Merdiven detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.204: Çorapçı Hanı Merdivenden üst kata çıkış

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.205: Çorapçı Hanı Üst kattan avluya bakış

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.206: Çorapçı Hanı Üst kat revakları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.207:Çorapçı Hanı Üst kat kapı ve pencere dizilimleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.208: Çorapçı Hanı Üst kattan avlunun farklı açıdan görünüşü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.209: Çorapçı Hanı Zemin kat konsolları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.210: Çorapçı Hanı Zemin kat konsol detayları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 211: Çorapçı Hanı Zemin kat konsolların dizilimleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.212: Çorapçı Hanı Üst kat oda dizilimleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.213: Çorapçı Hanı Üst kat odalarının kapı ve pencereleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.214: Çorapçı Hanı Üst kat sütun dizilimleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3. 215: Çorapçı Hanı Üst kat sütun detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.216: Çorapçı Hanı Üst kat revaklarının dışında kalan alan

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.217:Çorapçı Hanı Üst Kat Revaklarının Dışında Kalan Alandan Avlunun Görünüşü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.218: Çorapçı Hanı Üst kat oda birimleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.219:Çorapçı Hanı Üst kat oda birimleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.220: Çorapçı Hanı Üst kat oda birimleri ve üst örtü detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.221: Çorapçı Hanı Üst kat oda birimleri ve üst örtü detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.222: Çorapçı Hanı Üst kat oda birimleri ve üst örtü detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.223: Çorapçı Hanı Üst kat penceresinden Subaşı Hanın görünüşü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.224:Çorapçı Hanı Çorapçı handan Subaşı Hanın görünüşü

Kaynak: Etçi, (2019)

3.2.5. Eski Vakıf İşhanı

Sivas merkezinde Küçük Minare Mahallesinde Atatürk Caddesinde Paşa Caminin karşısında Taşhan'ın çapraz köşesinde Dört Yol mevkiinde yer almaktadır.¹⁸⁵ Kaynaklarda XX. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir.¹⁸⁶ Yapının günümüze kadar ulaşan kitabesi olmamasıyla birlikte, kuzeybatı cephesinde yapıya bitişik nizamda yapılmış olan Şehit Şehit Orhan Tunçöz Çeşmesi kitabesine bakıldığında 1838 yılı olarak tarihlendirilebilir. Han 13.03.1986 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü kararı ile tescillenmiştir.¹⁸⁷ Kaynaklarda belirtildiğine göre 2008 yılında yapılan onarımda kapı, pencere doğramalarının tamamı yenilenmiştir. Elektrik ve sıhhi tesisatı yenilenmiş, ısıtma sisteminde doğalgaz dönüşümü yaptırılmış ve işyeri güvenliği için kapalı devre kamera sistemi kurulmuştur.¹⁸⁸ Yapının gabarisi, mimari görüntüsü, dış cephe eleman ve malzemesini aynen korumak şartıyla iç taşıyıcı elemanları, kat planları, iç malzeme ve iç mimarisi yenilebilecek yapılardan olduğuna Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu kararı¹⁸⁹ ile bugüne kadar yapıda birçok değişiklik olmuştur. Döneminde ticari amaca hizmet veren han, geçmişte birinci kat 1956 yılında öğrenci yurdu olarak

¹⁸⁵ Şahin, *Mekan ve İnsanyla Sivas*, 646.

¹⁸⁶ *Vakfiye Raporu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

¹⁸⁷ *Vakfiye Raporu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

¹⁸⁸ Sivas 1000 Temel Eser, *Sivas Kültür Envanteri*, Sivas 2011.

¹⁸⁹ *Yüksek Kurulu Kararı*, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları, Karar: 2056, Tarih : 13.03.1986

yapılmıştır. Halen işyeri olarak kullanılan binanın bir bölümünde Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü hizmet binası yer almaktadır.¹⁹⁰

Hanın ilk iki katı kargir düzgün kesme ile yapılmıştır. Sonradan eklenen iki kat ve çatı katı betonarme karkas olarak inşa edilmiştir. Yapının ilk iki katı ticari amaca yönelik kullanılırken, üst katları idari bina olarak kullanılmaktadır. Bu iki bölümün birbirinden hem işlevsel olarak hem de yapısal olarak ayrılmaktadır. İki bölüm arasında birbirine geçiş sağlanmamaktadır.

Yapının Kuzeybatı cephesi Nalbantlarbaşı Caddesine Paşa Camine, Güneybatı cephesi Atatürk caddesine Taşhan'a, Güneydoğu cephesi çevresindeki bakmakta, Kuzeydoğu cephesi sağır ve bitişik nizamdadır.

Kuzeybatı cephe duvarında tescilli bir eser olan Şehit Orhan Tunçöz çeşmesi bulunmaktadır.¹⁹¹ Çeşme 310 cm genişliğinde 525 cm yüksekliğindedir. Simetrik olarak tasarlanmış çeşmenin sağ ve sol tarafında yer alan sütun kabartması vardır. Sütun başlığı kabartmaları üç kez silmeler ile tekrar edilmiştir. En üst hizada barışı simgeleyen dairesel dal motifinin içerisinde bir adet Osmanlı tuğrası yer almaktadır. Tuğranın alt hizasında sütun başlıklarının hemen yanında iki adet dairesel kabartma motifi vardır. Bu motifler ile aynı doğrultuda yer alan askeri simgeler barındıran iki adet madalyon vardır. Sütun başlıkları ters bitkisel motifler ile süslenmiştir. İlk sütunun alt hizasında yer alan çeşme nişi bitkisel motifli çerçeve çeşmenin vurgusunu güçlendirmektedir. Merkezdeki motifin hemen altında Şehit Orhan Tunçöz çeşmesi yazmaktadır. Yarım daire şeklinde su yalağı bulunmaktadır. Çeşme yapıya bitişik nizamda düzgün taştan yapılmıştır. Cephenin düzgün kesme taştan yapılan bölümünde iki adet 400 cm yüksekliğinde köşeleri eğrisel motifli dikdörtgen şeklinde ahşap doğramalı camekanlar, bu açıklıklar ile aynı hizada yer alan 150 cm yüksekliğinde de ahşap doğramalı pencereler yer almaktadır. Bu cepheye 45° açı ile gelen köşe cephesinde de aynı şekilde bir adet 400 cm yüksekliğinde köşeleri eğrisel motifli dikdörtgen şeklinde ahşap doğramalı camekan, aynı hizada yer alan 150 cm yüksekliğinde ahşap doğramalı pencereler yer almaktadır. Kuzeybatı ile Güneybatı cephesi bu açılı duvar ile birbirine bağlanmaktadır. Açılı duvarın üst köşelerinde yer alan iki adet taş konsol vardır. Kuzeybatı cephesinde betonarme ile yapılmış olan kısım iki kademedен meydana

¹⁹⁰ Sivas 1000 Temel Eser, *Sivas Kültür Envanteri*, Sivas 2011.

¹⁹¹ Sivas 1000 Temel Eser, *Sivas Kültür Envanteri*, Sivas 2011.

gelmektedir. Bu kısmın iki katında üçer adet 150 cm yüksekliğinde ahşap doğramalı pencere vardır. 45° açı ile gelen duvarın üzerinde iki katında birer adet olacak şekilde 150 cm yüksekliğinde ahşap doğramalı pencere vardır.

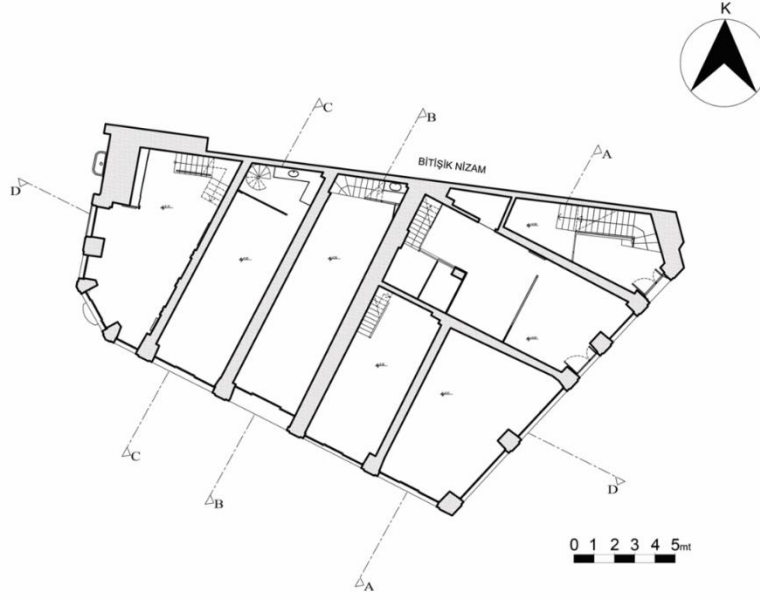
Güneybatı cephesinde düzgün kesme taştan yapılan ilk iki katında beş adet 400 cm yüksekliğinde köşeleri eğrisel motifli dikdörtgen şeklinde ahşap doğramalı camekan, aynı hizada yer alan 150 cm yüksekliğinde ahşap doğramalı beş adet pencere yer almaktadır. Betonarme bölümün ilk katında 150 cm yüksekliğinde ahşap doğramalı toplam yedi adet pencere, üst katında ise aynı özelliklerde altı adet pencere vardır. Betonarme bölümünde bir tane kademelenme mevcuttur.

Güneydoğu cephesinde düzgün kesme taştan yapılan ilk iki katında iki adet 400 cm yüksekliğinde köşeleri eğrisel motifli dikdörtgen şeklinde ahşap doğramalı camekan, aynı hizada yer alan 150 cm yüksekliğinde ahşap doğramalı iki adet pencere yer almaktadır. Üç adet 530 cm yüksekliğinde camekan ile kapatılmış sivri kemer vardır. Üçüncü kemerden betonarme binaya çıkılmaktadır. Betonarme bölümün iki katında yedişer adet 150 cm yüksekliğinde ahşap doğramalı pencere vardır.

Çatısı çinko kaplamalı kırma çatı şeklinde yapılmıştır. Çatı eğiminin baş kurtarma seviyesinden itibaren 330 cm yüksekliğinde çatı katı eklenmiştir. Saçaklar 100 cm genişliğinde tutularak binanın bütün cephelerinde devam etmektedir. Saçağın altı ahşap lambiri ile kaplıdır.

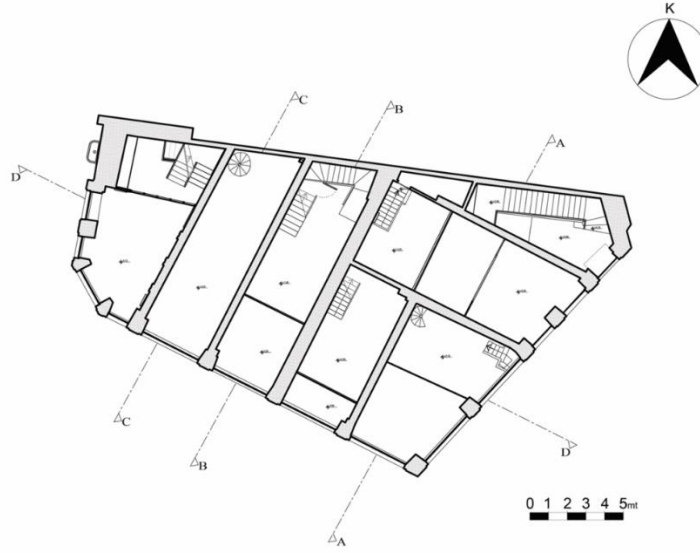
Yapının iç mekânı tarihsel süreç içinde farklı onarımlar görmesi nedeniyle orijinalliğini kaybetmiştir. Bu nedenle birbirinden farklı şekilde değiştirilen iç mekanın hakkında tarihsel bir değerlendirmede bulunmak mümkün değildir. Fakat günümüzdeki son halinin mimari çizimleri ve günümüzdeki görsellerine tezde yer verilmiştir.

Şekil 3.50: Vakıf İş Hanı Zemin Kat Planı

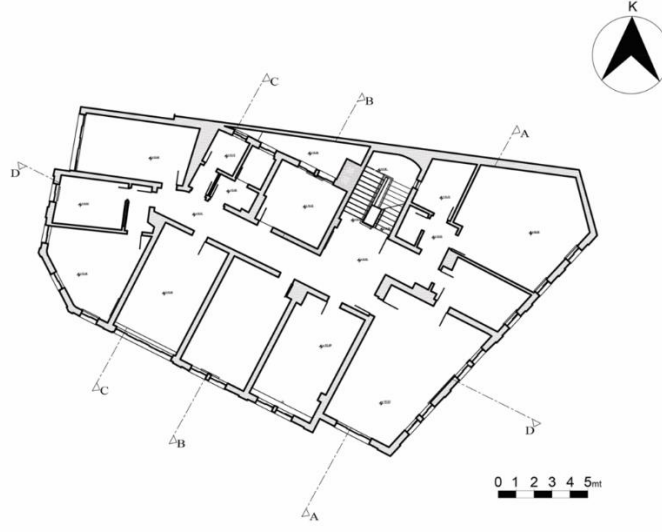
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.51: Vakıf İş Hanı Birinci Kat Planı

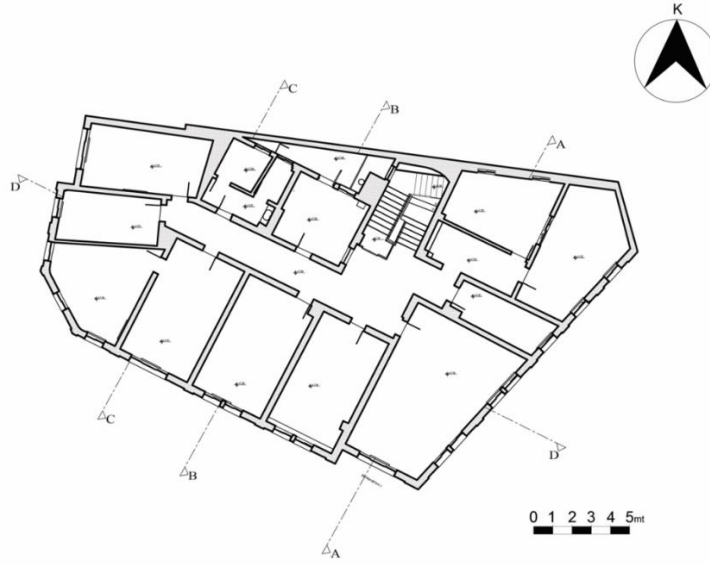
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.52: Vakıf İş Hanı İkinci Kat Planı

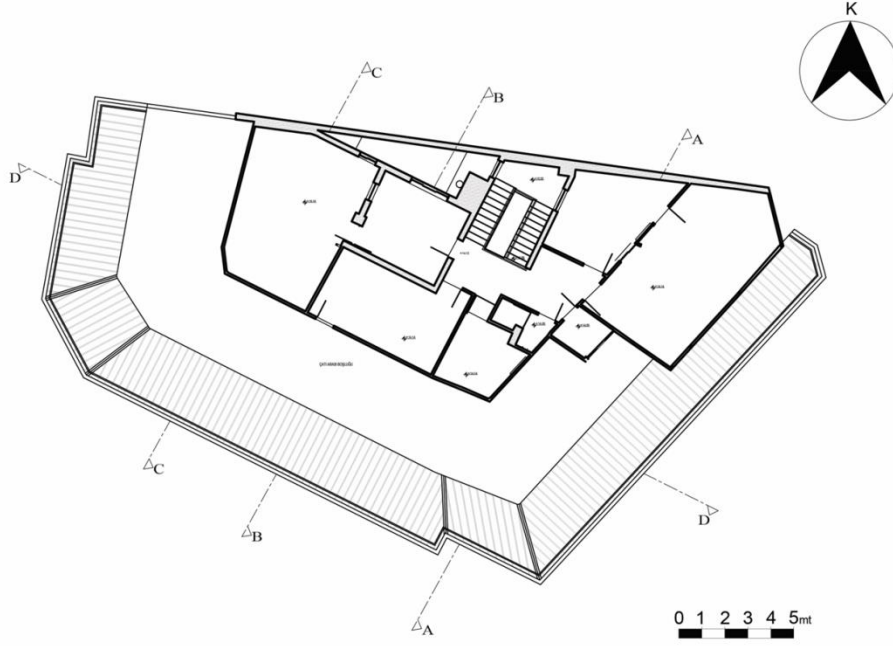
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.53: Vakıf İş Hanı Üçüncü Kat Planı

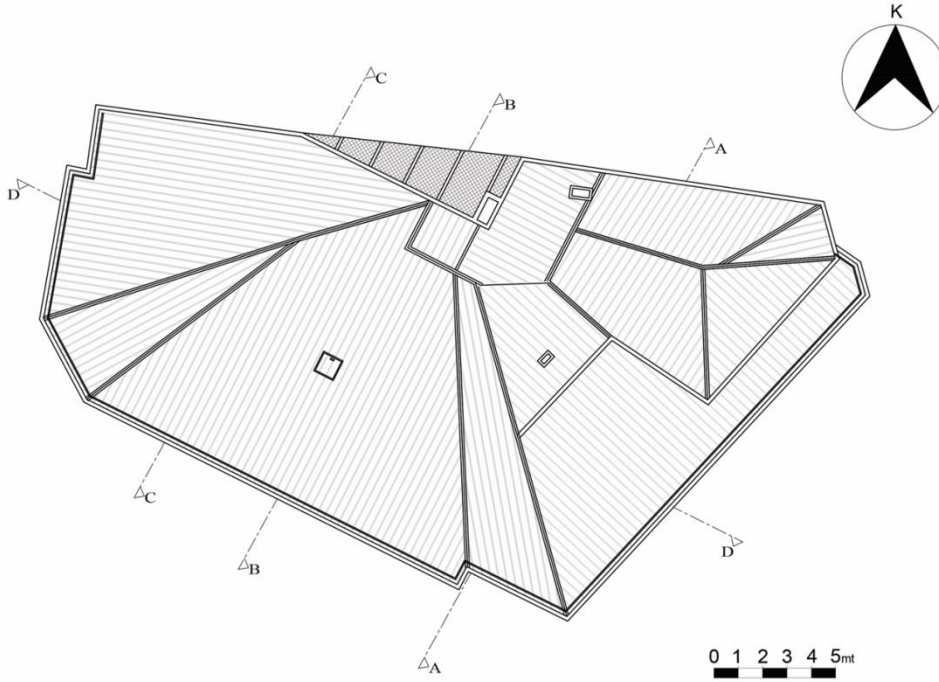
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.54: Vakıf İş Hanı Dördüncü Kat Planı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.55: Vakıf İş Hanı Çatı Planı

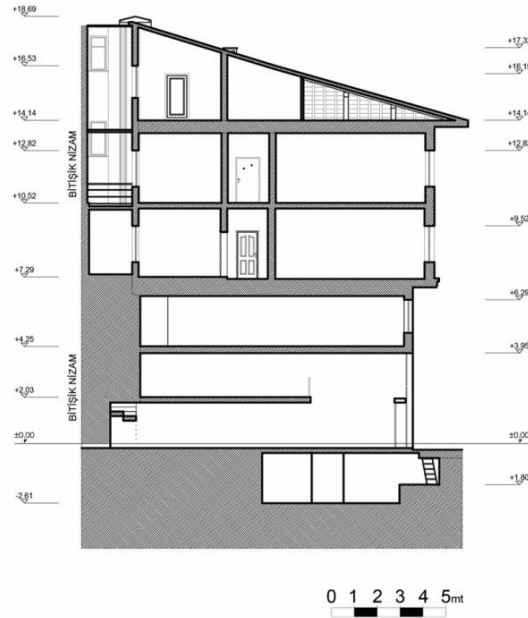
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.56: Vakıf İş Hanı A-A Kesiti

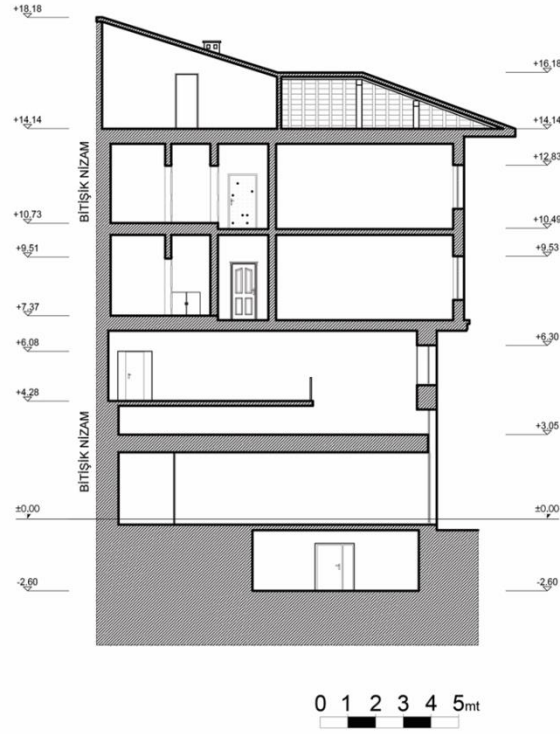
Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.57: Vakıf İş Hanı B-B Kesiti

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.58: Vakıf İş Hanı C-C Kesiti

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.59: Vakıf İş Hanı D-D Kesiti

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.60: Vakıf İş Hanı Kuzeybatı Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.61: Vakıf İş Hanı Güneybatı Cephesi

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Şekil 3.62: Vakıf İş Hanı Güneydoğu Cephesi

0 1 2 3 4 5mt

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden İşlenerek

Fotoğraf 3.225: Vakıf İş Hanı üst kat ilave edilmeden öncesine ait

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.226: Vakıf İş Hanı üst kat ilave edildikten sonrasına ait

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Fotoğraf 3.227: Vakıf İş Hanı ve Paşa Cami'nin caddeden görüntüsü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.228: Vakıf İş Hanı ve Paşa Cami'nin ilişkisi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.229: Vakıf İş Hanı ve Paşa Cami'nin ilişkisi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.230: Taşhan, Paşa Cami ve Vakıf İş Hanı'nın üçlü ilişkisi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.231: Vakıf İş Hanı'ndan Taşhan'ın görünüşü

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.232: Vakıf İş Hanı Güney batı köşesinden bir görünüş

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.233: Vakıf İş Hanı Güney doğu köşesinden bir görünüş

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.234: Vakıf İş Hanı Güney cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.235: Vakıf İş Hanı Batı cephesi ve bitişik nizamdaki bina ile olan ilişkisi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.236: Vakıf İş Hanı Batı cephesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.237: Vakıf İş Hanı'na bitişik nizamdaki 1838 tarihli Şeyh Çoban Çeşmesi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.238: Vakıf İş Hanı Dükkân birimleri girişleri

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.239: Vakıf İş Hanı Dükkân birimleri pencere ve kapı açıklıkları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.240: Vakıf İş Hanı Doğu cephesi pencere ve kapı açıklıkları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.241: Vakıf İş Hanı Doğu cephesindeki kemerli açıklıklar

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.242: Vakıf İş Hanı Doğu cephesindeki kemerli açıklıklar

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.243: Vakıf İş Hanı Güney batı cephesindeki açısall kırılma

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.244: Vakıf İş Hanı Güney batı cephesi konsolları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.245: Vakıf İş Hanı Güney batı cephesi konsolları

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.246: Vakıf İş Hanı Güney batı cephesi konsol detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.247: Vakıf İş Hanı Üst kat penceresi

Kaynak: Etçi, (2019)

Fotoğraf 3.248: Vakıf İş Hanı Üst kat pencere pervaz detayı

Kaynak: Etçi, (2019)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME ve KARŞILAŞTIRMA

Sivas'ta Osmanlı Dönemi öncesinde ve sonrasında kaynaklarda adı geçen hanlar, bedestenler, arastalar ve çarşılar ticaret ağını oluşturmaktadır. Araştırmalardan elde edilen verilerde, Sivas il merkezinde Osmanlı dönemindeki hanların net sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte Turan'a göre 12 han¹⁹², Evliya Çelebiye göre 18 Han¹⁹³, Tahrir defterleri ve Şer'i Sicillerden tespit edilen 40 farklı çarşı¹⁹⁴ ismine ve çok sayıda dükkanın varlığına ulaşılmaktadır. Bu hanlardan günümüze kadar ulaşabilen beş adet şehir içi hanı tespit edilmiştir. Bu hanlar 16. yüzyıldan 20. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Günümüze kadar ulaşabilen hanlardan; Taşhan ve Behram Paşa Hanı'na birtakım eklemeler yapılarak yeni işlevlerine uygun şekilde yeniden restore edilmiş olup, Subaşı Hanı, Çorapçı Hanı ve Eski Vakıf İşhanı aşırı tahrip olmaları nedeniyle eski çizim ve fotoğraflarına sadık kalınarak, korunabilecek durumda olan yerleri korunarak ve yeni eklemeler yapılarak yeniden inşa edilmiştir. Günümüze kadar ulaşamayan hanların mimari özellikleri hakkında net bilgimiz olmasa da Osmanlı döneminde inşa edildiklerini, Sivas şehrinin tarihten günümüze kadar gelen şehir içi ticaret bölgelerinde yer aldıklarını ve Sivas şehrinin ticari merkezini oluşturacak şekilde belirli bir dizilimlerinin olduğu bilinmektedir. Şehrin merkezinde yer alan ticari yapıların belirli bir bölgede yapılaşmasında şehrin içerisinden geçen ticaret yollarının kesişim noktasında yer almasının da büyük etkisi bulunmaktadır. Ticaret yapılarının maalesef büyük çoğunluğu günümüze kadar ulaşamamış olsa da bu bölümde Osmanlı dönemine ait Sivas şehrinde yer alan günümüze kadar ulaşan ticaret yapılarının mimari özellikleri açısından ele alınarak incelenecektir.

---

¹⁹² Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*,199.

¹⁹³ Mutlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Sivas ve İlçeleri*, 21.

¹⁹⁴ Demirel, *II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim- Tüketim İlişkileri*,153

Katalog bölümünde detaylı şekilde incelenmiş olan ticaret yapılarını bu bölümde plan özellikleri, mekân özellikleri, cephe özellikleri, yapı elemanları, yapı malzemesi ve süsleme açısından ele alınacaktır. Ayrıca Osmanlı döneminde yapılmış olan çağdaş benzer hanlarla birlikte kıyaslanarak değerlendirilecektir.

4.1. Plan Özellikleri

Osmanlı şehiriçi hanları, bedesten, arasta, çarşı gibi ticaret hayatının odaklaştığı mimari kuruluşlardan biridir.¹⁹⁵ Genel anlamda şehiriçi hanlarının ortak şemaları, düzenli veya düzensiz planlı avluları çevreleyen mekanlardan oluşmaktadır.¹⁹⁶ Osmanlı şehiriçi hanları “avlulu hanlar” ve “avlusuz hanlar” olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır.¹⁹⁷ Sivas şehrinde yer alan hanlar planları bakımından incelendiğinde, Osmanlı dönemi mimari örneklerinin avlulu ve avlusuz han tipolojisini yansıttıkları görülmektedir. Bu bağlamda Taşhan, Subaşı Hanı, Çorapçı Hanı ve Behram Paşa Hanı avlulu olarak, Eski Vakıf İşhanı avlusuz han olarak değerlendirilebilir.

4.1.1. Avlulu Hanlar

Osmanlı döneminde şehir içi hanları, ortada bir avlu, avluyu çevreleyen revaklar ve revakların arkasına yerleştirilmiş odalardan oluşan, genellikle iki katlı kargir yapılardır.¹⁹⁸ Sivas il merkezinde yer alan günümüze kadar ulaşan hanların büyük çoğunluğu düzenli tek avlulu ve iki katlıdır. Avlu etrafında şekillenişleri değişse de çoğunlukla kare plana yakın avlulara sahiptirler. Behram Paşa hanı, Taşhan avlu etrafında simetrik, Subaşı hanı avlu etrafında tam simetrik olmasa da sıralı düzenli şekilde, Çorapçı handa ise asimetrik şekilde avlu oluşturulmuştur.

Behram Paşa hanı kare plana sahip, kare şeklindeki tek avlu etrafında düzenli şekilde dizilmiş revaklar yarı açık mekanları, revakların etrafında dizilmiş birimler kapalı mekanları oluşturmaktadır. Zemin kat planında on dört adet paye üzerinde on yedi adet revak, bir adet ana giriş eyvanı ve giriş eyvanını karşılayan kapalı bölüme açılan yüksek sivri kemerle geçilmiş kapı avlunun sınırlarını oluşturmaktadır. Avluda üst kata çıkışı sağlayan tek kollu iki merdiven yer almaktadır. Anadolu’da 14. yüzyıl

¹⁹⁵ Bozkurt ERSOY, “Osmanlı Dönemi Şehiriçi Hanlarının İşlevleri”

¹⁹⁶ Bozkurt ERSOY, “Osmanlı Dönemi Şehiriçi Hanları Plan...”,s.76

¹⁹⁷ Bozkurt ERSOY, “Osmanlı Dönemi Şehiriçi Hanları Plan...”,s.76

¹⁹⁸ Tuba AKAR, “Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, 2009, 267-292.

Bursa'da Emir Han (Bey Hanı)¹⁹⁹, 15.yüzyıl Bursa'da Geyve Han (İvaz Paşa Hanı)²⁰⁰,16. yüzyıl Ankara'da Çengel Han²⁰¹ ve 17.yüzyıl Amasya'da Merzifon Taş Han²⁰² gibi Osmanlı Dönemi hanları, Behram Paşa Hanı ile plan özellikleri bakımından benzerlik göstermektedir. Verilen örneklerde Osmanlı dönemi hanlarının genel özelliklerini yansıtarak sık görülen iki katlı, tek avlulu, avlunun etrafı revaklarla çevrili revakların etrafında oda birimleri yer alan kare plan tipine sahiptirler.

Taşhan dikdörtgen planlı, dikdörtgen şeklinde avluya sahiptir. Yapının doğu cephesinde ana giriş kapısı, kuzey ve güney olmak üzere iki adet yan kapılar olmak üzere toplam üç adet kapısı mevcuttur. Ana giriş kapısı aksında yapı simetrik olarak ikiye ayrılır. Zemin katın kuzey tarafında altı adet, güney tarafında altı adet olmak üzere toplam on iki adet taş kaideli, taş gövdeli ve taş başlıklı sütunlar avlunun sınırlarını oluşturmaktadır. İç avluyu çevreleyen sütunların gerisinde üzeri düz döşeme ile örtülü revaklar yarı açık mekanları, revakların gerisinde kalan mekanlar kapalı mekanları oluşturmaktadır. Kuzey cephesinde yer alan dükkanların hem avluya hem de sokağa açılmaktadır. Avlunun ortasında iki aslan başlı çeşme yer almaktadır. Behram Paşa hanı ile Taşhan Osmanlı dönemi han tipolojisinde benzerlikler göstermektedir.

Subaşı hanı kare planlı, dikdörtgen şeklinde tek avlulu, avlu etrafında düzenli dizilmiş ahşap sütunların etrafında avluya açılan mekanlar yer almaktadır. Hanın avludan caddeye açılan farklı cephelerde yer alan iki giriş kapısı vardır. Güneybatı cephesinde yer alan altı adet mekân caddeye açılmaktadır. Kapıların konumları ve güneybatı cephesindeki birimler nedeniyle avlu dikdörtgen şekline daha yakındır. Zemin katta on üç adet taş sütun kaidesinin üzerine yerleştirilmiş ahşap gövdeli ve ahşap başlıklı sütunlar avlunun yarı açık mekân sınırlarını oluşturmaktadır. Sütunların üstü ahşap konsollar ile desteklenen ahşap sundurma ile örtülüdür. Sütunların gerisinde yer alan on beş adet mekân avlunun etrafında düzenli bir şekilde konumlanmıştır. Avlunun ortasında sekiz köşeli iki kademeli bir çeşme yer almaktadır. Hanın güneydoğu tarafından tek kollu merdivenle geçişi olan develik bölümü de vardır. Develik bölümü

---

¹⁹⁹ M.Bilal Bağbancı, Özlem K.Bağbancı, "Bursa Hanlar Bölgesi'nde Yer Alan Hanlar, Bedesten Ve Çarşıların Deprem Açısından İncelenmesi", Deprem Sempozyumu, (Kocaeli 2005),790.

²⁰⁰ Ömer Faruk Dinçel, *Bursa Geyve Han (Yorgancılar Çarşısı, Gelincik Çarşısı, Sipahi Çarşısı, Payigah Hanı, Sandıkçılar Hanı)*, (Bursa:Osmangazi Belediyesi Yayınları,2009).

²⁰¹ Mehmet Tunçer, "Ankara'da Vakıf Mülkiyetindeki Bedesten ve Hanların Gelişimi ve Şehir Ekonomisinin Dönüşüm Süreci (15-20.YY)", Vakıf ve İktisat Dergisi, 2014

²⁰² Hasan Özönder, *Taşhan*, Yeni İpek Yolu, 2004,36.

kare planlı, kare kesitli dört payeye oturan çapraz tonozlu bir örtüye sahiptir. Develik bölümü hanın zemin katının alt kotunda yer almaktadır.

Çorapçı hanı asimetrik planlı, iki katlı ve tek avluludur. Hana ait mekanlar avlunun etrafında konumlandırılmıştır. Hanın konumlanışına göre yerleştirilmiş iki adet giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzey ve batı cephesinde yer alan giriş kapıları sokağa paralel, avlunun içerisinden geçiş sağlamıştır. Üst kat konsollar ile taşınarak kare şeklinde avlu şekillendirilmiştir. Subaşı hanı ve Çorapçı hanı plan özellikleri bakımından benzerlik göstermektedir.

4.1.2. Avlusuz Hanlar

Eski Vakıf İş Hanı Sivas şehir merkezinde günümüze kadar gelen hanlar içerisinde avlusuz han özelliğindeki tek handır. Günümüze kadar ulaşamayan hanlardan hangilerinin avlusuz olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Taşhan'ın kuzeydoğusunda Paşa camiinin doğusunda yer alan han, Dört Yol mevkiinde kavşak oluşturacak şekilde köşeye konumlanmıştır. Bitişik nizamlı yapının batı cephesi Nalbantlarbaşı Caddesine güney cephesi Atatürk Bulvarına bakmaktadır. Batı duvarında tescilli bir eser olan Şehit Orhan Tunçöz çeşmesi bulunmaktadır.²⁰³ Yapı orjinalinde düzgün kesme taştan yığma olarak yapılmış ve iki katlıdır fakat sonradan betonarme iki kat ilave edilmiştir. Avlusuz olan hanın zemin katta yer alan bütün mekanları doğrudan caddeye açılmaktadır. Böylelikle yapının sokak-dükkan ilişkisi göz önünde tutulmuştur. Avlusuz han örneği olarak Eski Vakıf İşhanı geç dönem Osmanlı mimarisini yansıtmaktadır. Hanın kat, mekansal kullanım, cephe özellikleri bakımından benzerlik gösterdiği hanlar; Ankara'da 19. Yüzyıl sonunda yapılmış olan Bala Hanı²⁰⁴, Küçük Yenice Hanı, Tahtalı Beli Hanı²⁰⁵ ve Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan arastalar ile benzer özellikler göstermektedir.

4.2. Mekân Özellikleri

Sivas hanlarının planlarını oluşturan birimlerinin mekân özellikleri bakımından ele alınacaktır. Yapıları oluşturan birimlerin sayıları, dizilimleri, zemin döşemeleri, üst

²⁰³ Sivas Kültür Envanteri, Eski Vakıf İş Hanı Tescil Fişi.

²⁰⁴ Tunçer, "Ankara'da Vakıf Mülkiyetindeki Bedesten ve Hanların Gelişimi ve Şehir Ekonomisinin Dönüşüm Süreci (15-20.YY)".

²⁰⁵ Rahmi Hüseyin Ünal, *Antalya-Korkuteli Kervan Yolu Üzerinde Bilinmeyen Üç Han*, Sanat Tarihi Dergisi (2010, C.19, Sayı 1)

örtüleri, bölücü duvarları, kapıları, pencereleri gibi mekânı oluşturan unsurlar ve ayrıca yapının planını tamamlayan avlu geçişleri ve avlunun özellikleri detaylı bir şekilde incelenecektir.

4.2.1. Mimari Mekanlar (Birimler)

Sivas şehrindeki Osmanlı Dönemi hanlarının planlarını incelediğimizde ortak olarak görülen her plan kendi içerisinde değerlendirilirse, yapıyı meydana getiren mekanlar birbirine benzer özellikler göstermektedir. Yapıyı oluşturan zemin kat ve üst kat mekanlarının boyutları, yükseklikleri, bölücü duvarları, mekanların kapıları ve pencereleri, zeminde kullanılan malzemeleri ve üst örtü sistemleri çoğunlukla birbirlerinin aynısıdır. Sadece yapıların köşe noktalarında, merdiven, giriş kapısı gibi planın şekillenmesi etkileyen nedenlerden dolayı bazı birimler boyutları ve üst örtüleri ile farklılık göstermektedir. Planı meydana getiren mimari mekanlar Osmanlı şehir içi han tipolojisinde sıklıkla görülen daha çok zemin katlar satışın ve ticaretin olduğu dükkân birimlerini, üst katlar ise hanın konaklama birimleri oluşturmaktadır. Taşhan, Subaşı hanı, Çorapçı hanı, Eski Vakıf İşhanı bu şekilde değerlendirilebilir. Fakat Behram Paşa Hanının tamamı konaklama biriminden oluşmaktadır.

Behram Paşa hanının zemin katında taban alanları kareye yakın olan ana giriş eyvanının sağında ve solunda on bir adet simetrik şekilde konumlandırılmış toplam yirmi iki adet birimden oluşmaktadır. Giriş eyvanını karşılayan yapının kuzey batı cephesinin tamamını oluşturan bir birim daha vardır. Bu birimin içerisinde dokuz adet taşıyıcı kare kesitli yığma taş sütun, üzeri çapraz tonozlar ile örtülü, zemini taş döşemelidir. Bu birim hana konaklamak için gelen kişilerin hayvanlarının kalması için ayrılan korunaklı bölümdür. Üst kat planını oluşturan benzer boyutlarda, yan yana sıralanmış, kare planlı otuz beş adet birim yer almaktadır. Birimlerin zeminleri günümüzde ahşap rabıta döşemeli, üst örtüleri ise beşik tonozlu, bölücü duvarları tuğla ve taş karışımı almaşık duvarların üzeri sıvalı ve boyalıdır. Üst katta köşeleri oluşturan birimlerin kuzey batı cephesindeki iki birimin üst örtüsü çapraz tonozlu, güney doğu cephesindeki iki biriminki ise tuğla kubbe ile geçilmiştir. Her birimin kendine ait ocaklığının olması yapının konaklama odaklı bir han olduğunu kanıtlamaktadır. Revaklara bakan iç duvarlar sütunların hizasına kadar düzgün kesme taş, üzeri tuğla ile örülmüştür.

Taşhan'ın zemin katında; kuzeyde hem avluya hem de caddeye açılan altı adet ve sadece avluya açılan güneyde altı adet birim, doğuda dört adet birim toplamda on altı adet birimden oluşmaktadır. Üst kat planında zemin kat ile aynı hizalarda ve aynı boyutlarda yer alan on altı adet birim ayrıca üç adet farklı boyutta olmak üzere toplam on dokuz birimden oluşmaktadır. Mekanların zeminleri günümüzde ahşap döşemeli, bölücü duvarları düzgün kesme taş duvar, zemin katta üst örtü düz döşemeli, üst katta ise her birimin üzeri yuvarlak tonoz ile örtülüdür. Üst katta yer alan her biriminin içerisinde bir adet baca yapıldığı dönemde konaklama birimi olarak kullanıldığını ispat etmektedir.

Subaşı hanının zemin katında on beş adet avluya açılan, güneybatı cephesinde yer alan altı adet sadece sokağa açılan dükkân birimleri yer almaktadır. Üst katta birbirleri ile eş değer yirmi bir adet konaklama birimi yer almaktadır. Mekanların zemin döşemeleri zemin katta düzgün kesme taş, üst katta ahşap kaplamalıdır. Mekanların bölücü duvarları boyalı ve sıvalı, üst örtüleri düz ahşap döşemelidir.

Çorapçı hanın zemin katında birbirinden farklı boyutlarda avluya açılan on dört adet dükkân birimi, üst katında on beş adet konaklama birimi yer almaktadır. Üst katta yer alan mekanlar dış cephedeki hareketi oluşturmak için kademeli şekilde sıralanmıştır. Mekanların zemin döşemeleri ahşap kaplamalı, bölücü duvarları boyalı ve sıvalı, üst örtüleri düz ahşap döşemelidir.

Eski Vakıf İş hanı doğrudan sokağa açılan yedi adet dükkân biriminden oluşmaktadır. Dükkân birimleri ara asma kat ve üst kattan meydana gelmektedir. Mekanların zeminleri taş döşemeli, bölücü duvarları boyalı ve sıvalı üst örtüleri düz döşeme ile örtülüdür. Günümüze kadar tadilat işlemi görmesi nedeniyle yapının birimlerinin mekânsal özellikleri işlevlere göre değişiklik göstermektedir.

4.2.2. Mekân Kapı ve Pencereleri

Behram Paşa hanı, Taşhan, Subaşı Hanı ve Çorapçı hanının avluya bakan cephelerindeki mekanların kapı ve pencereleri cam ve ahşap malzemeden, pencereleri ahşap doğramalı ve demir parmaklıklı, her birimin kendine ait kapı ve pencere kombinasyonu Sivas ticaret yapılarının benzer özellikleridir. Bu kombinasyonlar zemin kat ve üst katta farklılık göstermesine rağmen yapının bütününde uyum ve ahenk söz konusudur.

Behram Paşa hanın avluya bakan cephesinde iç mekanlarının her birinin kendine ait bir adet beşik kemerli ahşap kapısı ve bir adet dikdörtgen şeklinde ahşap doğramalı, demir parmaklıkları olan penceresi vardır.

Taşhan'ın zemin katındaki mekanların girişleri ahşap doğramalı camekanlardan oluşmaktadır. Her birimin girişlerinin üzerinde iki adet dikdörtgen şeklinde tepe penceresi vardır. Üst kattaki konaklama birimlerinin beden duvarlarındaki pencere açıklıkları yuvarlak kemerle, revaklara bakan iç duvarlarındaki bir adet kapı ve iki adet kapının sağında ve solunda yer alan pencere boşlukları yuvarlak kemerler ile oluşturulmuştur. Beden duvarında yer alan pencerelerin üst hizalarında elips şeklinde tepe pencereleri bulunmaktadır. Kapılar ve pencereler ahşap doğramalı ve pencereler demir parmaklıdır. Sivas'ta incelediğimiz hanların arasında farklı bir özellik olarak kapılarının ve pencerelerinin demir kepenkleri bulunmaktadır.

Subaşı hanının girişleri ahşap doğramalı geniş camekanlar şeklindeyken, Çorapçı hanının zemin kattaki mekanların girişleri ahşap doğramalı kapı ve bir veya iki adet demir parmaklıklı ahşap doğramalı pencerelerden oluşmaktadır. Subaşı hanı ve Çorapçı hanının üst katlarındaki birimlerin bir adet ahşap kapısı ve bir ya da iki adet demir parmaklıklı ahşap doğramalı penceresi bulunmaktadır. Bu iki hanın kapı ve pencereleri biçimsel olarak farklılık göstermesine rağmen, karakteristik olarak benzerlik gösterdikleri için birlikte değerlendirilebilir.

Eski Vakıf İş hanı günümüzde alüminyum doğramalı geniş camekanlı aynı zamanda vitrin görevi gören dükkân girişleri ve üst katta dikdörtgen şeklinde ahşap doğramalı pencerelerden meydana gelmektedir. Hanın cephesinde üç adet sivri kemerli boşluklar yer almaktadır. Günümüzde kemerlerin biri sonradan ilave edilen betonarme üst katlara çıkışı sağlayan giriş kapısı olarak kullanılmaktadır.

4.2.3. Avlu Geçidi

Sivas'taki Osmanlı döneminden günümüze kadar gelen plan özellikleri bölümünde avlulu hanlar içerisinde yer alan hanların avlu geçişlerini bu bölümde ele alınacaktır. Osmanlı dönemi han tipolojilerinde giriş kapılarından geçildikten sonra dış mekân ile avlu arasındaki bağlantı sağlayan mekanlara avlu geçidi veya giriş holü diyebiliriz. Yapının ayrılmaz bir parçası olan avlu geçişleri, giriş kapısından sonra avluya geçişte davetkar tavır sergilerken, giriş vurgusunu güçlendirmektedir. Aynı zamanda harim ve harem arasındaki ikili ilişkiyi sağlayan korunaklı bir ön hazırlık

mekânı olarak değerlendirebilir. Behram Paşa hanının avlu geçidinin sağında ve solunda oda nişleri olan, ardından revaklı bölüme basık kemerle geçişi olan, üst örtüsü yuvarlak tonozla geçilmiş, avluda yüksek yuvarlak kemerle sonlanan geçişi ve karşılama alanı olarak kullanılan mekandır. Taşhan'da üç adet avlu geçidi yer almaktadır. Doğu ve güney cephesindeki avlu geçidinde üst kata çıkan merdivenler yer almaktadır. Kuzey ve güney cephesindeki girişlerin sağında ve solunda dükkân birimleri yer almaktadır. Doğu cephesindeki ana giriş holünün solunda yuvarlak kemerli bir niş ile duvar hareketlendirilmiş ve avluya yüksek yuvarlak kemer ile geçilmektedir. Avlu ile avlu geçidi bir basamak yüksekliğinde kot farkı oluşturulmuştur. Subaşı Hanı ve Çorapçı hanın avluya geçitleri mekândan bağımsız olmadan bir nevi koridor niteliği taşımaktadır.

4.2.4. Avlu

Eski vakıf İş hanı hariç Sivas'ta var olan hanların hepsi avluludur. Avlulu olan yapıların Çorapçı han hariç hepsi simetrik Behram Paşa hanı ve Subaşı hanı kare ve Taşhan dikdörtgen planlı avluya sahiptirler. Çorapçı hanın şehir içerisindeki konumlanışı nedeniyle diğer avlulardan farklı olarak asimetrik avluya sahiptir. Plan özellikleri bakımından avlulu hanlar bölümünde detaylı şekilde anlatılmıştır. Yapıyı oluşturan mekan unsurlarından birisi de avlu olduğu için bu bölümde kısaca yapılar değerlendirilmiştir.

4.3. Cephe Özellikleri

Sivas şehir içi hanlarında en çok dikkat çeken unsurlar dört cepheli, giriş aksına göre simetrik ve sade olması, cephelerde ritmik tekrar ile sağlanan yalın düzen, dönem özelliklerini taşıyan ayrıntılar, cepheler cadde ve sokakların aksları doğrultusunda konumlanma, ön cephelerin farklı biçimlerde ama belirgin olması ve yapılar genellikle yatay çizgilerle vurgulanırken cephedeki açıklıklar daha çok dikey olarak yerleştirilerek sağlanan dengelenme ile bu dönemde yapılmış olan yapıların ortak cephe özelliklerini sıralayabiliriz. Ayrıca incelediğimiz hanların hepsinde zemin kat birbirlerine göre farklılık gösterse de üst kat sıralı pencerelerden oluşmaktadır. Sadece Çorapçı hanın asimetrik düzendedir. Çorapçı hanı güney ve batı cephesi ve Eski Vakıf İş hanının kuzey cephesi bitişik nizamda, sağır duvarlıdır.

Behram Paşa hanında dört cephesi de simetrik, giriş kapısı ön planda, cephe düzenlemesi oldukça sade, yapıda zemin kat ve üst kat arasında pencereler boşlukları ve bacalar ile sağlanmış ritmik bir düzen vardır.

Taşhan'nın dört cephesi simetrik, giriş kapıları incelediğimiz hanların arasında ön planda ve süslemeli, her birimin üzerindeki kırma çatı, tepe penceresi ve üst kat pencereleri ile cephede hareketlilik sağlanmıştır. Zemin katın kuzey cephesinde yer alan dükkan birimlerinin girişi sivri kemerli açıklıklar şeklinde, güney ve batı cephesi kemer hizaları duvara dekoratif amaçlı gömme şekilde işlenmiştir. Böylece yapının genelindeki simetrik uyum doluluk ve boşluklarla sağlanmıştır.

Subaşı Hanı dört cephesi simetrik, giriş kapıları üst kat sundurması ile vurgulanmış, güney cephesinde yer alan doğrudan sokağa açılan dükkân birimlerinin girişleri Taşhan'da olduğu gibi sivri kemerlidir. Yapıya ait develik bölümü ana yapının daha alt kotunda görünen üç cephesi ise sağır taş duvar ile çevrilidir. Bu bölümün aydınlatması kubbelerin merkezinde yer alan tepe pencereleri ile ışıklandırılmaktadır.

Çorapçı hanın asimetric olmasına rağmen, incelediğimiz hanların arasında kendine ait karakteristik özelliği baskın olan batı cephesinin üst katındaki kademelenme diğer hanlardan ayıran en önemli cephe özelliğidir. Yapının iki cephesi sağır duvarlı ve ahşap hatılıdır. Kuzey cephesindeki ana giriş kapısı Subaşı hanında olduğu gibi üst kat sundurması ile vurgulanırken, Subaşı hanından farklı olarak ahşap bindirme ile üst kat taşınmaktadır.

Eski Vakıf İş hanının sağır olan kuzey cephesi hariç üç cephelidir. Yapının güney cephesinde yer alan dükkân birimlerinin dışa açılmasını sağlayan girişler ve girişlerin üzerindeki pencere açıklıkları yer almaktadır. Yapının batı cephesindeki Şehit Orhan Tunçöz çeşmesi diğer hanlardan ayıran en önemli özelliklerindedir. Doğu cephesindeki açıklıkların üç tanesi iki kat yüksekliğinde ve sivri kemerlidir.

4.3.1. Giriş Kapıları

Sivas'ta günümüze kadar gelen hanların giriş kapıları abidevi boyutlarda olmasa da Behram Paşa hanı ve Taşhan'da taç kapı özelliği taşımaktadır. Behram Paşa hanının giriş kapısı yapının ana kütesinden daha ön planda vurgulanmıştır. Yapının geneli oldukça sade ve az detaylı olmasına karşılık giriş kapısının bulunduğu beden duvarı kademeli şekilde önce kütesel, ardından büyük ve yüksek bir sivri kemer ile geçilmiş açıklıktan sonra, ikinci kademelenme basık kemerli iki kanatlı ahşap giriş kapısı

karşılmaktadır. Giriş kapısının hemen üzerinde yer alan iki adet üç dilimli kemerli çift kanatlı iki pencere, pencerelerin sağında ve solunda aslan figürleri, pencerelerin üzerinde yapının tam ortasında ve köşeleri vurgulayan yuvarlak madalyon şeklindeki cephe kabartmaları yer almaktadır. Kapının bulunduğu cephe bu öğelerle süslenecek daha da ön plana çıkarılmıştır. Taşhan'ın ana giriş kapısı ana kütlede daha önde yer alan birimde, Dörtyol kavşağı üzerinde doğu cephesinde konumlandırılmıştır. Yapıya ait kuzey ve güney cephelerinde yer alan iki adet tali giriş kapıları olmak üzere üç kapısı mevcuttur. Kapılar neo-klasik üslupta ana giriş kapısı kademelenmiş iki yuvarlak kemerli, tali kapılar tek kademeli yuvarlak kemerli iki kanatlı demir kapı şeklindedir. Tali kapıların sağında ve solunda ikili sütun kabartması ile kapılar vurgulanmıştır. Kapıların kemerlerindeki kilit taşları ve kemer alınlıkları birbirinden farklı motiflerde, fakat üç kapıda da süslemelidir. Subaşı Hanı ve Çorapçı hanında ise yol güzergahında yer alan cephelerde konumlandırılmış yoğun caddeye bakan tarafta ana giriş kapıları ve ara sokağa açılan tali giriş kapıları olmak üzere iki adet giriş kapısına sahiptirler. Bu iki handa giriş kapıları üst katta yer alan sundurmalar ile vurgulanmıştır. Subaşı Hanının güney batı cephesinde yer alan giriş kapısı yuvarlak kemerli ve kemerin etrafı basit geometrik süslemeli, kuzey batı cephesinde yer alan diğer kapısı düz lentolu, her iki kapısı da çift kanatlı ve demir malzemedendir yapılmıştır. Çorapçı Hanın bir girişi kuzey cephesinde yer alan ana giriş kapısı ve diğer girişi ise batı cephesinde yer alan tali kapı olarak farklı cephelerde yer almaktadırlar. Giriş kapıları düz lentolu iki kanatlı ve ahşap malzemedendir yapılmıştır. Eski Vakıf İş hanında her birimin caddeye doğrudan açılan dikdörtgen çerçeveli, camekanlı giriş kapısı mevcuttur.

4.3.2. Pencereler

Sivas şehir içi hanlarının pencerelerinin büyük çoğunluğu ahşap doğramalı, dikdörtgen formda ve dikey şekilde konumlandırılmıştır. Pencereler düz lentolu ve bazılarında demir parmaklıklar mevcuttur. Sadece Eski Vakıf İş hanının ikinci katındaki pencereler yatay dikdörtgen şeklindedir.

Behram Paşa hanın dört cephesinde de var olan pencereleri, erken dönem Osmanlı han mimarisinde sıklıkla rastlanılan koruma ve mahremiyeti amaçlayan zemin katta küçük tepe pencereleri, üst katlarda ise zemin kata göre biraz daha büyük oda pencereleri demir parmaklıklı ve çift kanatlıdır. Pencereler beden duvarında oluşturulmuş açıklıklar şeklindedir.

Taşhan'ın dört cephesinde de var olan pencereleri yapının üst katında demir parmaklıklı, ahşap doğramalı ve çift kanatlıdır. Pencerelerin etrafında beden duvarına göre çıkıntılı, dikdörtgen söveler ile çerçevelenmiştir. Her pencerenin üzerinde elips şeklinde tepe açıklığı mevcuttur.

Subaşı Hanın zemin katında develik bölümünün geldiği duvar hariç bütün cephelerde ahşap doğramalı, söveli tek kanatlı, üst katın bütün cephelerinde ahşap doğramalı, söveli çift kanatlı pencereleri mevcuttur.

Çorapçı Hanın zemin katında batı cephesinde yatay dikdörtgen şeklinde üst pencereler, üst katında kuzey ve batı cephesinde dikdörtgen formda ahşap doğramalı, söveli, çift kanatlı ve demir parmaklıklısıdır. Çorapçı hanın üst kat batı cephesindeki pencereler cephenin hareketi ile uyumlu olacak şekilde iki açığı görmektedir.

Eski Vakıf İş hanın üst katta yer alan pencereleri yatay dikdörtgen formunda alüminyum doğramalı üç bölmelidir.

4.3.3. Cephe Süslemeleri

Sivas şehiriçi hanlarında cephelerde süslemeler oldukça az ve var olan süslemeler de olabildiğince yalındır. Yapıların cephelerindeki ritmik düzen belirli bir ahenk oluşturularak hareketlilik sağlanmıştır. Özellikle Taşhan'ın dört cephesinde de gördüğümüz her birimin kendine ait kırma çatısı ile, Çorapçı hanında ise üst katta yer alan birimlerin kademeli şekilde sokağı tutan sundurmaları ile dışa vurumu yapıda hareketlilik sağlamıştır. Yapıların kütleli hareketliliğini süsleme olarak nitelendirmek çok doğru olmasa da Sivas'taki diğer yapılara göre biçimsel farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Taşhan'ın ve Behram Paşa han'ın giriş kapılarındaki süslemeler Osmanlı döneminin erken ve geç dönem örneklerinden diyebiliriz. Behram Paşa hanının girişte yer alan iki adet birbirine simetrik aslan figürü, üç dilimli kemerli pencereler, üç adet madalyon şeklindeki kabartma, iki kademeli kemerli kapıyı çerçeveleyen silmeler, kemerleri tutan gömme dekoratif sütunları hanın cephesindeki süsleme detayları olarak sıralayabiliriz. Ayrıca yapının çatı hizasındaki kademeli kat silmeleri ve her birimin bacası da cepheyi vurgulayan diğer öğelerdir. Taşhan'ın üç giriş kapısı kemerle geçilmiş, birbirinden farklı süslemeli gömme sütunlar, geometrik şekiller ile süslenmiş kemer alınlıkları ve kilit taşı ile vurgulanmıştır. Tali kapılarda yer alan gömme sütunlar çift sütun şeklinde ve lale motifi farklı şekillerde yorumlanmıştır. Lale, Osmanlı

sanatında kullanılan ilk çiçektir. Lale motifi, Arap harfleriyle yazılışında kullanılan harflerin yer değiştirmesi ile “Allah” kelimesine dönüşebilmektedir.²⁰⁶ Değişik formlarda etkinliğini sürdüren lale motifi, 18. Yüzyılın başında “Lale Devri” diye anılan dönemde diğer süsleme sanatlarında da kullanılmıştır. Ayrıca hanın batı ve güney cephesinde yuvarlak dairenin içerisinde altı köşeli yıldız motifi yer almaktadır. Türk-İslâm sanatının karakteristik görünüşlerinden biri olan geometrik süslemelerin, İslam kültüründe egemen olduğunu, yapıda kullanılan yıldız merkez etrafındaki ritmik uyum, evrensel düzenin ritmi ²⁰⁷ anlamını taşıdığı bilinmektedir. Subaşı hanı, Çorapçı hanında kat silmeleri ahşap hatıllar ve bindirmeler ile vurgulanmıştır. Eski Vakıf İş hanın güneybatı cephesinde köşeyi vurgulayan iki adet geometrik kabartmalı eli böğründe vardır. Hanın batı cephesinde yer alan tescilli çeşmenin bitkisel motifler ile süslemeye yer verilmiştir.

Söz konusu yapıların Behram Paşanın çatı hizasındaki ve Taşhan’ın çatı, kat hizasındaki taş çizgisel detaylı silmeleri, Subaşı ve çorapçı hanındaki ahşap kat silmeleri benzerlik göstermektedir.

4.4. Yapı Elemanları

4.4.1. Taşıyıcı Elemanlar

4.4.1.1. Duvarlar

Sivas’ta Osmanlı Dönemi Ticaret Yapıları’ndan Behram Paşa, Taşhan, Eski Vakıf İş Hanı ve ayrıca Subaşı hanının develik bölümü beden duvarları taşıyıcı özellikle kesme taşla yığma olarak, inşa edildiği dönemde Subaşı hanı ve Çorapçı hanı zemin katları yığma taş duvar ile üst katları ise ahşap çatıklı, araları dolgulu hımış duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Fakat özellikle belirtmek gerekir ki Eski Vakıf İş hanı, Subaşı Hanı ve Çorapçı hanı günümüzde yapılan restorasyonlar nedeniyle yapılarda birçok değişiklik olduğundan dönem özelliklerine göre değerlendirilmeye alınmalıdır. Behram Paşa hanın iç duvarları moloz taş ve tuğla karışımı duvarlar şeklindedir. Taşhan’ın iç duvarları moloz taş malzeme ile örülmüştür. Subaşı Hanı ve Çorapçı hanın beden ve iç duvarları boyalı ve sıvalıdır.

²⁰⁶ Lale Görünür ve Semra Ögel, “Osmanlı Kaftanları ile Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları”, İTÜ Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, (İstanbul: 2006).

²⁰⁷ H. İbrahim Eryılmaz, Bahar Selimgil, “İslam Eserlerinde Kullanılan Altıgen Tabanlı Geometrik Desenlerin Çözümlemesine Yönelik Yeni Bir Yaklaşım” ,Mîzânü’l-Hak: İslami İlimler Dergisi, 2021, 217-254.

4.4.1.2. Sütunlar

Sivas'taki yapıların sütunları taşıyıcı sistemin bir parçasıdır. Yarı açık mekanı oluşturan revakların taşıyıcı yüklerini ve üst örtülerindeki yüklerini eşit şekilde zemine aktarma işlevinde kullanılmaktadır. Özellikle Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan iç avlulu hanlarında sıklıkla rastlanılan taşıyıcı öğelerden biri olmuştur. Taşıyıcı sistemin bir parçası olmakla birlikte özellikle avlulu hanlarda iç mekanın cephelerini tasarım ve estetik kaygılarıyla hareketlendiren, yapıya mekânsal anlamda biçimsel zenginlik sağlayan bir öğedir. İncelediğimiz yapıların Çorapçı ve Subaşı hanın sütunları benzerlik gösterirken, diğer yapılardaki sütunlar farklı üslup ve tekniklerinden meydana gelmektedir. Eski Vakıf İş hanına ait taşıyıcı sütun detayı bulunmamaktadır.

Behram Paşa hanın sütunları yığma sandık tekniği ile örülmüş, yapının köşe noktalarında kare kesitli, diğerleri ise dikdörtgen kesitli düzgün kesme taşlı görünüme sahiptir. Zemin katta ve üst katta toplam kırk altı adet taşıyıcı sütun yer almaktadır. Taşhan'ın taş kaideli, taş sütun gövdeli ve taş sütun başlıklı taşıyıcı özellikte avluyu çevreleyen zemin kat ve üst katta olmak üzere toplam yirmi dört adet sütunu vardır. Zemin katta yer alan sütunların kaideleri daha büyük, geniş çaplı ve sütun gövdesine doğru dört kademeli şekilde yükselmekte, sütun başlıkları ise dor tipinde geometrik şekillerle desteklenmiş bezemesiz, sütun başlıklarının üst kısmında yer alan bloğun sağında ve solunda s kıvrımlı motiflerin yer aldığı avlunun kat frizleri ile sonlanan taş malzemeli başlıklar ile sütun başlıkları desteklenmiştir. Üst katta yer alan sütun kaideleri zemin katta göre daha az yükseklikte iki kademededen oluşmuş, sütun gövdeleri taş malzemeli, sütun başlıkları ise korint tipindedir. Taşhan'nın zemin kat sütunlarını, İstanbul'daki Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi'nin son cemaat yerinde, Nuru Osmaniyye Cami alt katta galeriyi taşıyan sütunlarda ve dış galeride, Zeynep Sultan Cami'nde bezemesiz sütun başlıkları²⁰⁸ ve sütunları dönemin benzer örneklerini yansıtmaktadır. Üst kat sütunları, Bursa Hüdavendigâr İmareti alt kat revak sütunları, Bursa Yeşil İmareti iç sütunları ve İznik Şeyh Kudbettin Cami cemaat yeri sütunları²⁰⁹ vb. örneklerde

²⁰⁸ Emine ÖNEL, "On sekizinci Yüzyıl İstanbul Yapılarının Sütun Başlıkları", (İTÜ Fen Bilimleri Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 1996), sy.55.

²⁰⁹ Güllü UZUN, "Erken Osmanlı Mimarlığında Sütun Kullanımı", (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2019),101,167,187.

benzerlerine rastlanılmaktadır. Her iki katta yer alan sütun gövdelerinde, zaman içinde çatlayan tek parça gövdeler için bilezik / kasnakla bağlama yoluna gidilmiştir.²¹⁰

Subaşı hanında zemin katında geniş kademeli taş kaide üzerinde, ince ahşap gövdeli, sütunun her iki yanında yer alan s kıvrımlı bölüm ve düz dikdörtgen iç bükey formda sütun başlığı ile sonlandırılmıştır. İç avluya doğru yönlendirilmiş sundurmayı tutan eli böğründeler ile taşıyıcı sistem desteklenmiştir. Üst kat sütunları, az yükseklikli, dilimli desenli taş kaide üzerinde, ince ahşap gövdeli ve sütunun her iki tarafında yer alan s kıvrımlı sade ahşap sütun başlığından meydana gelmektedir. Ayrıca Subaşı hanının develik bölümünde dört adet yığma sandık tekniği ile örülmüş, düzgün taş malzemeli kare kesitli taşıyıcı sütunlar yer almaktadır.

Çorapçı hanının zemin katında sütunlar yer almamaktadır. Sadece üst katında yer alan sütunların tamamı ahşap malzemeden yapılmış, ince sütunlar şeklindedir. Sütun kaideleri ve başlıkları arasındaki geçişlerde üçgen dilimler ve çember detaylar ile birbirine yumuşak bir geçiş sağlanmıştır. Sütun başlığı iki taraflı geniş kıvrımlardan meydana gelmektedir.

4.4.1.3. Kemerler

Sivas hanlarında genel olarak kapıların, pencerelerin iç mekâna bakan bölümlerinde, giriş kapılarında ve avlu etrafında tercih edilen kemerler sivri, basık ve daha çok yuvarlak kemerler şeklinde tercih edilmiştir. Sadece bir yerde üç dilimli kemer şeklindedir. Yapılardaki kemerler çoğunlukla taşıyıcı amaçla kullanılırken, mekânsal farklılık ve yapıya biçimsel güzellikte sağlamaktadır.

Behram Paşa hanın giriş kapısı sivri ve basık kemerle iki kademelenmiş kemerden oluşmaktadır. Sivas hanlarının arasında en farklı özellikte olan girişin hemen üzerinde yer alan pencerelerin üç dilimli kemerleri dikkat çekmektedir. Avlu geçidinin sağından ve solundan revaklara geçiş basık kemerlerle sağlanmaktadır. Giriş eyvanının iç avluya bakan cephesinin zemin katında yüksek kotlu sivri kemerle geçilmiş, iki yanında yer alan merdivenlerin girişi daha düşük kotlu sivri kemerler ile geçilmiştir. Zemin katta var olan kapalı mekânın giriş kapısı da sivri kemerin içerisinde basık kemerli kapı açıklığı oluşturulmuştur. Avlunun etrafında iki katta da sıralı şekilde dizili olan sütunların arası birbirine yuvarlak kemerler ile bağlanmıştır. Bu kemerler hem taşıyıcı özellik sağlarken aynı zamanda yapının ve döneminin karakteristik özelliğini de

²¹⁰ Selçuk Mülayim, Sütun, TDV İslam Ansiklopedisi, 38.Cilt, sy.181

yansıtmaktadır. Yapıya ait birimlerin iç mekânında kapılar tuğla örgülü basık kemerli, pencereler ise tuğla örgülü yuvarlak kemerlidir. Ayrıca her birimde var olan ocak nişleri de yuvarlak kemerden meydana gelmektedir.

Taşhan'ın giriş kapılarında yuvarlak kemerli, caddeye açılan yedi adet dükkân biriminde giriş açıklıkları yuvarlak kemerli, yapının iç mekânın giriş eyvanının merdivene inişi ve çıkışı, avluya geçişi yuvarlak kemerlidir. Tali girişte var olan merdivenin giriş katında ve üst kata çıkan kısmındaki bölücü duvarda yuvarlak kemer ile açıklık sağlanmıştır. Yapının üst katında var olan sütunlar birbirlerine yuvarlak kemerle bağlanmış ve iç avlunun cephe düzenlemesine katkı sağlamıştır. Üst katın ana eyvanları yuvarlak kemerle geçilmiştir. Ayrıca üst katın birimlerinin içinde pencere ve kapı açıklıkları yuvarlak kemerler ile taşıyıcı olmakla birlikte dekoratif özellik de kazanmıştır. Bunların dışında giriş eyvanının solunda sağır duvarındaki niş ve avlunun girişindeki duvarın sağında ve solunda yer alan nişler yapı ile ahenk sağlamak amacıyla yuvarlak kemerler yapılmıştır.

Subaşı Hanında ana giriş kapısı taş malzemeli yuvarlak kemerli, güney cephesinde yer alan doğrudan sokağa açılan altı adet dükkân biriminin girişleri sivri kemerle oluşturulmuştur. Yapının iç mekânında hanın ana kısmı ve develik kısmını birbirine bağlayan giriş kapısı da yuvarlak kemerlidir.

Çorapçı hanında taşıyıcı sistemde kemer bulunmamaktadır.

Eski Vakıf İş hanının doğu cephesinde beden duvarında yer alan üç açıklığı oluşturan ince uzun gotik tarzda düzgün kesme taş malzemedan yapılmış sivri kemerler vardır.

4.4.1.4. Revaklar

Avlulu hanların yarı açık mekanlarını farklı şekillerde oluşturan revaklar avluyu daha geniş gösterirken, kapalı mekanlar ile açık mekân arasındaki bağı sağlamaktadır. Ticari hanlar da sıkça örneklerine rastlamamızın temel nedeni kapalı birimler ile hana gelen yolcu veya müşteriler arasındaki yarı korunaklı bölgeyi oluşturmalarıdır.

Behram Paşa hanının revakları avluya kare şeklinde çevrelemektedir. Revakların üzerleri çapraz tonozlar ile örtülüdür. Revaklar, yapının birimleri ile avludaki sütunların yuvarlak kemerlerle birbirlerine bağlanarak, art arda ve yan yana sıralanmasından meydana gelmektedir. Revaklar sütun hizalarına kadar düzgün kesme, taş üst örtüleri tuğla malzemelidir. Zemini taş döşemelidir.

Taşhan'ın revakları avlunun etrafını dikdörtgen şeklinde çevrelemiştir. Avlunun iç cepheleri meydana getiren zemin kat ve üst kat revakları birbirleri ile uyum içerisindedirler. Zemin katın revakları düz döşemeliyken, üst katta ana eyvanların üzeri çapraz tonozla, diğer birimler ise yuvarlak tonozlar ile örtülüdür. Revakların zeminleri düzgün blok taş malzemedan meydana gelmektedir.

Subaşı hanın revakların avluyu kareye yakın şekilde çevrelemektedir. Revaklar, birbirine düz lentolar ile bağlanmıştır. Her iki kattaki revakların üzeri ahşap malzeme ile örtülüdür. Yapının zemin katında sundurmalı üst örtüyü taşımaktadır.

Çorapçı han incelediğimiz diğer hanlardan farklı olarak sadece üst katında revaklı bölüm vardır. Revaklar Subaşı hanında olduğu gibi düz ahşap döşemelidir.

4.4.1.5. Geçiş Elemanları

Sivas hanlarından pandantif, Türk üçgeni, tromp, üçgenli kuşak gibi kubbeye geçiş elemanlarına çok sık rastlanmamaktadır. Sadece Behram Paşa hanının üst katının köşelerinde yer alan iki oda biriminin üzeri kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş elemanı olarak pandantif kullanılmıştır.

4.4.2. Döşemeler

Taşıyıcı sistemin temel öğelerinden biri olan döşemeler, teknik ve malzeme açısından Sivas yapılarında farklılık göstermektedir. Behram Paşa hanı ve Taşhan yığma yapılar olduğu için zemin ve kat arası döşemeleri taş kargir döşeme ve bindirme usulü ile yapılmıştır. Behram Paşa Hanı'nda döşeme kalınlığı yaklaşık 80 santimetre civarında, Taşhan'ında ise 25 santimetre civarındadır. Restorasyonlarla ilave edilen ahşap zemin kaplamaları birimlerin iç mekanlarında kullanılmıştır. Subaşı Hanında ise döşemeler yapılan restorasyonlar nedeni ile günümüzde düz betonarme döşemelerin üzeri taş ve ahşap kaplama yapılmıştır. Çorapçı hanında aslına uygun kalınarak ahşap malzemedan yapılmış yastıklar üzerinde oturtulan ahşap kirişli döşemeler kullanılmıştır. Çorapçı Hanın üst örtü döşemeleri kirişli ya da düz ahşap döşeme ile geçilmiştir. Döşemeler ahşap hatıllar ile desteklenmiştir. Eski Vakıf İşhanı'nda orijinalinde döşemeler taş yığma kargir şeklindeyken, günümüzde döşemeler düz betonarme döşeme şeklindedir.

4.4.3. Merdivenler

Sivas hanlarının günümüze kadar ulaşan hanların hepsi iki katlı olması nedeniyle katlar arasını bağlayan merdiven, hanların hepsinde vardır. Birbirinden farklı özellikte ve nitelikte olan merdivenler hanlarda mekânsal ve biçimsel değişiklik göstermektedir. Behram Paşa hanında iki adet giriş eyvanının sağında ve solunda yer alan, kemerli girişi olan tek kollu sahanlıklı L formunda iki merdiven yer almaktadır. İç avludan üst kat revaklarına çıkışı sağlayan, develik bölümünün giriş kapısı üzerinde yer alan iki adet tek kollu merdiven üst kat döşemesinde birleşmektedir. Avlunun içerisinde yer alan merdiven iç avluya farklı bakış açısı sunarken, hayvanlarını ahır bölümüne bırakan yolcuların hemen üst kata çıkması amaçlayan işlevsel fonksiyonu da dikkat çekmektedir. İncelediğimiz hanların arasında avlunun içerisinde merdiveni olan tek hanıdır. İncelediğimiz diğer hanlarda hem ticaret hem konaklama özelliği varken, Behram Paşa hanında sadece konaklama amaçlı yapılmış olan bir han olması nedeniyle, hana gelen ziyaretçilerin güvenliğini sağlamak amaçlı merdiven avlunun ortasında yer almaktadır. Taşhan, Subaşı Hanı ve Çorapçı hanında ise merdiven girişe yakın olacak şekilde konumlandırılmıştır. Taşhan'ın bir merdiveni ana girişin hemen sağında, diğeri ise güney cephesindeki tali kapının solunda yer almaktadır. Merdivenler iki kollu, taş malzemeli ve iniş-çıkışları yuvarlak kemerlidir. Subaşı hanında merdiven ana girişin sağında, avlunun başlangıç hizasında yer almaktadır. Üst kata çıkışı sağlayan merdiven taş malzemeli, iki kolludur. Ayrıca yapının develik bölümü ile bağlantı sağlayan tek kollu dar bir merdiveni daha vardır. Çorapçı Hanında ahşap malzemeli, ahşap korkuluklu, yapının doğu cephesinde yer alan bir adet iki kollu merdiveni vardır. Eski Vakıf İş hanında ise her birimin kendine ait merdiveni vardır. Fakat yapılan restorasyonlar sonrası yeni ve birbirinden farklı tarzda merdivenlerle üst kata çıkış sağlanmaktadır.

4.4.4. Çatı Örtü Sistemi

Sivas hanlarında kullanılan çatı sistemleri birbirinden farklı düz teras çatı, tonoz, düz volta döşeme üzeri kiremit kaplı ahşap çatı ile örtülüdür. Yapılardaki çatı sistemleri birbirinden farklı olmasına rağmen yapıldıkları dönemlere ait karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Behram Paşa Hanı çatısı düz teras çatılı, iki farklı kottan meydana gelmektedir. Giriş kapısının bulunduğu hacim ile yapının kendi arasında yükseklik farkı

vardır. Yapının ön cephesinin köşe noktaların yer alan iki biriminin üzeri kubbe ile örtülü, çatıda yer alan her birimin kendine ait bacaları yapının dönemsel karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Taşhan'da her birim yuvarlak tonoz üzeri, kiremit kaplamalı kırma çatı ile örtülüdür. Yapının üst örtü sistemi cephesini vurgulayan en önemli salt özelliklerinden biri olmuştur. Yedi adet kuzeyde ve güneyde, iki adet doğu cephesinde, beş adet batı cephesinde olmak üzere toplam yirmi bir adet kırma çatı ile örtülmüştür. Subaşı hanı ve Çorapçı hanında planın biçimine göre şekillenmiş, düz döşeme üzeri ahşap kiremit kaplamalı kırma çatı şeklindedir. Eski Vakıf İş hanında ise eski dönem fotoğraflarına bakılarak yapıldığı dönemde değerlendirirsek düz teras çatılı, günümüzde ise sonradan ilave edilen katların en üst katı kiremit kaplamalı kırma çatı ile örtülüdür.

4.4.5. Saçaklar

Sivas hanlarında Osmanlı dönemi hanlarında gördüğümüz süslemeli geniş saçaklar yoktur. Var olan saçaklar oldukça sade, az detaylıdır. Behram paşa hanı ve Taşhan'ın saçakları bulunmamaktadır. Sadece yapının beden duvarı üzerinde ince kademelenmiş silmeler şeklinde çıkmalar yer almaktadır. Subaşı ve Çorapçı hanında ise yapının beden duvarı ile çatı hizası arasında kalan bölgede çıkma olacak şekilde yapılmış saçakları bulunmaktadır. Saçakları ahşap ince çıtalar ile süslenmiş, ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Eski Vakıf iş hanının yapıldığı dönemde düz teras çatı beden duvarından biraz daha öne çıkarılarak farklı kalınlıklarda üç kademeli şeritlerden meydana gelmekte ve beden duvarına kademeli şekilde birleşen eli böğründeler ile taşınmaktadır.

4.5. Yapı Malzemesi ve Tekniği

Osmanlı Dönemi hanlarında taş, tuğla ve ahşap malzeme sıklıkla kullanılmaktadır. Behram Paşa Hanı, Taşhan Eski Vakıf İşhanı ve Subaşı Hanının Develik bölümü yığma sandık tekniği ile örülmüş düzgün kesme taştan meydana gelmektedir. Behram Paşa hanının iç duvarları, üst örtüleri kaba yontu taş ve tuğla malzeme karışımı alması şeklinde örülmüştür. Behram Paşa hanında tonozlar tuğlalardan meydana gelirken, Taşhan'da ve Subaşı Hanının Develik bölümünde kaba yontu taştan meydana gelmektedir. Kemerler kesme taş ile örülmüş, kapı ve pencerelerin söve ve atkılarında taş malzeme görülmektedir. Yapılara ait oluklar blok kesme taşlardan meydana gelmektedir. Subaşı Hanı ve Çorapçı hanında ise ahşap çatıklı

dolgulu duvarlar tekniği ile yapılmıştır. Ahşap hatıl ve lentolar ile yapı desteklenmiştir. Revakların tabanı, tavanı ve sütünları ahşap malzemeden meydana gelmektedir. Demir bütün yapılarda korkuluklarda ve pencere parmaklıklarında kullanılmıştır. Ayrıca Subaşının giriş kapısı ve Taşhan'ın iç kapı kepenkleri de demirden yapılmıştır. Sivas hanlarının hepsinde iç kapı ve pencereler ahşap doğramalıdır. Taşhan, Subaşı Hanı ve Çorapçı Hanın çatısının üst örtüsü kiremit kaplamalıdır.

4.6. Süsleme

Osmanlı döneminde saraylar, köşkler, camiler, zaviyeler, çeşmeler, kamusal ve eğitim yapıları gibi birçok mimari yapının bölgesel ve dönemsel özelliklerini içerisinde barındıran birçok süsleme detayı olmasına karşılık ticaret yapıları oldukça sadedir. Elbette süsleme detayı fazla olan ticaret yapıları var olsa da İç Anadolu bölgesinde çok rastlanmamaktadır. Bunun nedeni ticaret yapıları daha çok satışları ve konaklama özellikleri açısından ön planda olduğu için işlevsel öncelikleri daha baskın gelmiştir. Osmanlı devletinin önemli ticaret ağları üzerinde hızlı ve çok sayıda ticaret yapısının inşa edilmesi kısa zamanda inşa edilmeleri nedeniyle diğer mimari yapılarda olduğu kadar yoğun süslemeye birçok kervansaray, arasta, çarşı, bedesten ve handa rastlanmamaktadır. Yapılarında işlevsellik ön planda olsa da yöresel ve dönemsel olarak dikkat çeken bazı süsleme unsurları vardır.

Sivas Ticaret Yapılarında işlevsellik göz önünde tutularak, mimari unsurlarla süslemeler yapılmıştır. Taşıyıcı sistemin bir parçası olan kemerler, sütünlar, revakların farklı malzeme ve tekniklerle bir araya gelmesi ile yapılarda belirli bir ahenk yakalanmıştır. Bunların dışında kapı ve pencerelerdeki ritmik düzenli tekrarlıma da doluluk boşluk dengesini sağlayarak yapılarda hareketlilik sağlamıştır. Sivas ticaret yapılarında dış cephelerde süsleme detayı oldukça azdır. Behram Paşa hanının giriş kapısının beden duvarında yer alan üç dilimli kemer üzerinde ve içerisinde yer alan bezemeler, iki aslan figürü kabartması, köşelerde ve ortada yer alan gülçe detayı, konsol detayları yapının süsleme detaylarındandır. Taşhan'ın giriş kapılarındaki kemerlerin birbirinden farklı kilit taşları, alınlıklarındaki geometrik şekiller, girişlerin sağında ve solunda yer alan, kemerlerin bitişiyle başlayan iki sütünlu gömme sütünlar ile üzerindeki lale ve s kıvrımlı bezemeler kabartmaları yapıya ait süslemeler arasındadır. Taşhan'ın batı ve güney cephesinde yer alan altı köşeli yıldız detayı, dış cephedeki kademeli yatay vurgulu kat silmeleri, iki kat arasındaki avluyu çevreleyen s kıvrımlı

frizler, sütun başlıklarındaki kıvrımlı ve geometrik süslemeler yapının bezemeleri arasında yer almaktadır. Eski Vakıf İşhanında köşeleri vurgulayan, çatıyı destekleyen, kademeli şekilde beden duvarına yaslanan geometrik bezemeleri olan eli böğründeler yapının süsleme detayını oluşturmaktadır. Ayrıca kapı ve pencere açıklıklarının üst köşelerindeki minik s kıvrımlı kırılmalar cephenin duruşunu etkilemiştir. Subaşı Hanı ve Çorapçı hanında ise dış duvarlardaki ahşap hatıllar ve saçaklar, iç avlu da kıvrımlı sütun başlıkları ve zemin katta yer alan eli böğründeler yapıların süsleme detaylarındandır.

SONUÇ

Sivas'ta Osmanlı Dönemi Ticaret Yapıları adlı tez çalışmasında Sivas'ın tarihteki ticari sürecinden başlanarak günümüze kadar ulaşan ve ulaşamayan hanlar değerlendirilmeye alınmıştır. Bu süreçte günümüze ulaşamayan hanların kesin sayıları hakkında net bilgiye sahip olamasak da tahmini olarak yerleri, birbiri ile olan ilişkileri hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Farklı kaynakçalardan edindiğimiz bilgilere göre katalog bölümünde günümüze ulaşamayan hanlar bölümünde detaylıca incelenmiş olup, belirttiğimiz hanların varlığına tarihi kaynaklardan dönemde var olan esnaf sayılarının kayıtlarından elde edinilmektedir. Bunların dışında günümüze ulaşamayan varlığı kaynaklarda geçmeyen hanlar ve çarşılar da olabilir. Çünkü medeniyetler arası geçişlerde bu topraklarda ait kaç tane ticari yapının aktarıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ayrıca günümüze ulaşamayan hanların çizim, görsellerine kaynaklarda rastlanmadığı için plan, mekân, cephe özellikleri, yapı elemanları bakımından ele alınarak değerlendirilememiştir. Bununla birlikte günümüze ulaşan Osmanlı döneminden kalma 5 şehir içi han tespit edilmiştir. Bu hanların plan özellikleri, mekân özellikleri, cephe özellikleri, yapı elemanları, yapı malzeme ve tekniği ayrıca süslemeleri bakımından değerlendirilmiştir.

Osmanlı dönemi hanlarına baktığımızda tek katlı, iki veya daha fazla katlı tek veya çift avlulu örneklerin varlığı bilinmekle birlikte günümüze ulaşamayan hanların ne tip plana sahip oldukları kesin olarak bilinmemektedir. Sivas'ta katalog bölümünde incelenen günümüze kadar ulaşan hanların benzer plan özellikleri iki katlı avlulu olmasıdır. Sadece vakıf iş hanı avlusuz hanlar kategorisindedir. Genellikle dikdörtgen veya kare plana sahip hanların avlularının etrafı revaklarla çevrili, revakların gerisinde birimler yer almaktadır. Açık, yarı açık, kapalı düzende ilerleyen hiyerarşi beraberinde umuma ait ticaret ilişkisinden mahremiyete geçişi de dengeli şekilde sağlamaktadır.

Vakıf İş hanı ve Çorapçı hanın sokağın kıvrımına göre şekillenmesi nedeniyle asimetric, diğcr yapıların planları genellikle simetric düzene sahiptir.

Yapıların cephelerinde sadelik, yalınlık ve az süsleme detayı ile birlikte simetri hakimdir. Yapılarda giriş farklı şekillerde vurgulanırken, ana kütle daha geri plandadır. Ana kütlede kat silmeleri, çıkmalar ve sundurmalar ile cephe hareketliliği sağlanmıştır. Behram Paşa, Taşhan, Vakıf İş Hanı ve Subaşı Hanı'nın develik bölümünden düzgün kesme taş kullanılırken, Subaşı Hanı ve Çorapçı Hanı yapıldıkları dönemde bağdadi tekniği ile ahşap yapıldıkları bilinen yapılar günümüzde boyalı ve sıvalıdır. Cephelerde pencere ve kapıları çevreleyen taş ve ahşap kuşaklar ile üç boyut kazandırılmıştır. Cephelerde giriş kapıları vurgularında süsleme detaylarına rastlanılmaktadır. Cephelerde kapı ve pencere açıklıkları ile sağlanan ritmik düzen dikkat çekmektedir.

Avluya sahip hanlarda avluyu çevreleyen revak düzeni ve revaklardaki kemerler dönemin karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Osmanlı hanlarında sıkça rastlanılan ana giriş eyvanı planı simetric şekilde ikiye ayırt etmekte, avlunun çevresinde düzenli şekilde sıralanmış birimler yer almaktadır. Taşhan ve Subaşı Hanında bu birimlerden bazıları sokağa da açılmaktadır. Avluya bakan cephelerde sütunlar, kemerler, tonozlar, konsollar ile hareketlilik sağlanmıştır. Yapıların dış cephelerinde gördüğümüz yalınlık, iç mekanların avluya bakan cephelerinde yerini revaklarla hareketlendirilmiş süslemeli detaylara bırakmıştır.

Geleneksel Osmanlı hanlarında sıkça rastlanılan yapı malzemesi olarak düzgün kesme taş ve ahşap malzeme kullanılmıştır. Behram Paşa, Taşhan, Vakıf İş Hanı ve Subaşı Hanı'nın develik bölümü yığma taş ile yapılmış sütunlarla yığma duvarlar ile taşınırken, Subaşı Hanı ve Çorapçı Handa ahşap taşıma elemanları görmekteyiz. Yalnızca Behram Paşa Hanın üst örtü geçişlerinde tuğlaya rastlanılmaktadır.

Osmanlı dönemine ait ticaret yapılarına baktığımızda diğcr ibadet, kamu, eğitim yapıları kadar süslemeye sahip değildir. Ülkenin ekonomisine büyük katkı sağlayan ticaret yapıları daha çok işlevsel amaca hizmet eden, güvenli, korunaklı ticaret ortamı sunarken ve tüccarların dinlendikleri konaklama mekanları olmuştur. İşlevsel amaca hizmet sunabilmek amacıyla hızlıca inşa edilmiş olan yapılarda sadelik hakim olmuştur. Osmanlı dönemine ait Ticaret yapıları dönemin sanat üsluplarından etkilenmiş sütunlarda, giriş kapılarında, avluya bakan iç çeperde süslemelere yer verilmiştir.

Yapıların kent içerisinde diğer mimari yapılar kadar dikkat çekmemesinin bir başka nedeni ise, içerisinde değerli ticaret mallarının depo edilerek satılmasıyla da ilişkili olmalıdır. Bunun nedeni güvenli kent ortamı sağlanmasına rağmen dışarıdan gelebilecek olan saldırılara, yağmalanmalara ve hırsızlıklara karşı yapıların içe dönük olmasıyla önlem alınmıştır. Kent içinde varlığı bilinen fakat dikkat çekmeyen korunaklı ticaret yapıları olmuşlardır.

Bu yapılar tarihsel süreçten başlayarak günümüze kadar ulaşıırken yapıldıkları dönemin ticaret anlayışı, yapım tekniği, mimari üslubu hakkında döneme ışık tutan belge niteliği taşımaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada, Sivas'taki tespit edilen Turan'a göre 12 han²¹¹, Evliya Çelebi'ye göre 18 Han ve 1000 civarı dükkân²¹², 19. yüzyıl belgelerine göre 13 han²¹³, arşiv kayıtlarına göre varlığı bilinen mesleklerin adıyla anılan 40 çarşının²¹⁴ varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca Sinan Paşa vakfiyesinde 160 dükkan, 2 çarşı ve 2 han, Hasan Paşa vakfında 76 dükkan, Mahmut Paşa vakfında 25 dükkan, Behram Paşa'nın oğlu Mustafa Paşanın vakfında sayısı bilinmeyen han ve dükkanların olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.²¹⁵ Bu vakıf akarlarından tespit edilen dükkanlardan 34 haffaf,26 bakkal,24 semerci,28 kuyumcu,29 duhancı,19 attar,14 kahvehane,10 penbeci,18 değirmenin olduğu ve meslek gruplarının sayıları ile örtüştüğü bilinmektedir.²¹⁶ Bu ticaret yapılarının büyük oranda yok oldukları çalışma sonucunda tespit edilmiştir. Halihazırda tespit edilen hanlar ise çeşitli işlevlere hizmet vermektedir. Taşhan, Subaşı Hanı, Eski Vakıf İşhanı eski işlevlerini koruyarak ticari amaca hizmet ederken, Çorapçı Han İhramcızade İsmail Hakkı'nın handa konaklamasının anısına üst kat müzeye dönüştürülmüşken, giriş katında geleneksel el sanatlarının yapıldığı kurslara hizmet vermekte ve Behram Paşa Hanı butik otele dönüştürülmüştür. Sivas ticaret yapılarının sayıları hakkında edinilen verilere göre yalnızca beş tanesinin günümüze kadar ulaşmış olması endişe vermektedir. Mevcut yapıların gelecek nesillere aktarılması için ciddi şekilde korunması gerekmektedir.

²¹¹ Turan, Selçuklular ve İslamiyet,119.

²¹² Mutlu, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Sivas ve İlçeleri*, 21 ve 111.

²¹³ Demirel, *Osmanlı Döneminde Sivas Şehri-Makaleler*,61.

²¹⁴ Demirel, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*,51.

²¹⁵ Demirel, *Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, 93-94.

²¹⁶ Demirel, *Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, 93.

KAYNAKÇA

- Aburşu, Faruk. “Giyim Kuşamın Üç Ana Unsurunda Sivas Özelinde Bir Bakış Pamuklu- Yünlü Dokuma, Şal, Çorap”, Şehir Kültürü Dergisi Hayat Ağacı, Sayı:25 2014,
- Acun, Hakkı. *Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerin Listesi ve Turistik Değerleri*, Vakıflar Dergisi, 1988, Sayı 20,
- Akar Tuba, “Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, 2009.
- Akdağ, Mustafa. *Türk Halkının Birlik ve Düzen Kavgası “Celali İsyanları”*, İstanbul: Cem Yayınevi,1995.
- Alkan, Ahmet Turan. “Birinci Dünya Harbinde Sivashlı Bir Zabitan Hatıra Defterinden”, *Revak Dergisi*, Sivas:1996.
- Aru, Kemal Ahmet. *Türk Kenti*, İstanbul: YEM Yayınları,1998.
- Atalar, Münir ve Kavaklı, Sibel. “Sivas’ın İlk Valilerinden Şemseddin Muhammed Cüveyni”, içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak Sivas: Sivas 1000 Temel Eser, 2006.
- Bayat, Ali Haydar. *Anadolu Selçuklu Hastane vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Darüşşifa Vakfiyesi*, Ankara: Türk Kültürü, c. XXIX, sayı:333, 1991.
- Bektaş, Cengiz. *Selçuklu Kervansarayları*, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları,1999.
- Bibi, İbn. *El-Evamirü'l Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Nâme)*, Çev. M. Öztürk, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Cevdet, M. “Sivas Darüşşifası Vakfiyesi ve Tercümesi”, Vakıflar Dergisi, sayı I, 1938.
- Çelebi, Evliya. *Seyahatnamesi*, haz. S. Ali Kahraman ve Yücel Dağlı,3.cilt 2. Kitap İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Demir, Mustafa. *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, Sakarya: 2005.
- Demirel, Ömer. “Sivas”, erişim tarihi: 18.06.2021, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sivas>
- Demirel, Ömer. *II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim- Tüketim İlişkileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Demirel, Ömer. *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*, Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Yayınları, 1998.
- Demirel, Ömer. *Osmanlı Döneminde Sivas Şehri-Makaleler*, Sivas: Sivas 1000 Temel Eser, 2006.
- Demirel, Ömer. *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek, Sivas: Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Ankara: TTK Basımevi, 2000.
- Denizli, Hikmet. *Sivas Tarihi ve Anıtları*, Sivas: Özbelsan A.Ş. Kültür Hizmeti,1995.

- Dinçel, Ömer Faruk. *Bursa Gevye Han (Yorgancılar Çarşısı, Gelincik Çarşısı, Sipahi Çarşısı, Payigah Hanı, Sandıkçılar Hanı)*, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2009.
- Önel, Emine. “On sekizinci Yüzyıl İstanbul Yapılarının Sütun Başlıkları”, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri, 1996.
- Erdem, İlhan. “Türkiye Selçuklu-İlhanlı İlişkilerinde Sivas”, içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak, Sivas: Sivas 1000 Temel Eser, 2006.
- Ersoy, Bozkurt. “Osmanlı Dönemi Şehir İçi Hanlarının İşlevleri”.11. Uluslararası Türk Sanatları Kongresi, EJOS, IV/16, 2001.
- Ersoy, Bozkurt. “Osmanlı Şehir-İçi Hanları: Plan Tasarımı ile Cephe ve Malzeme Özellikleri”. Sanat Tarihi Dergisi, 7 Temmuz 1994.
- Eryılmaz, H. İbrahim Bahar “İslam Eserlerinde Kullanılan Altıgen Tabanlı Geometrik Desenlerin Çözümlemesine Yönelik Yeni Bir Yaklaşım”, Mîzânü’l-Hak: İslami İlimler Dergisi, 2021.
- Fransız Taeschner, Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı, çev.: Nilüfer Epçeli, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010.
- Gabriel, A. Monumens Turces d’Anatolie (Anadolu Türk Anıtları), Paris: 1931, III. Cilt
- Görünür, Lale ve Ögel, Semra. “Osmanlı Kaftanları ile Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları”, İTÜ Selimgil, Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, İstanbul: 2006.
- Uzun, Güllü. “Erken Osmanlı Mimarlığında Sütun Kullanımı”, Çanakkale: Yüksek Lisans Tezi, 18 Mart Üniversitesi, 2019.
- Gürboğa, Filiz. “Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları”, Erzurum: Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1999.
- Özönder, Hasan. *Taşhan*, Yeni İpek Yolu, 2004.
- Hersek, C.M. ‘Behram Paşa Hanı (Sivas)’, *Dokuzuncu Milletler Arası Türk Sanatları Kongresi Bildiriler*, II. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü ve İstanbul Edebiyat Fakültesi, Ankara: Milli Kütüphane Basımevi, 1995.
- Uzunçarşılılı, İ.Hakkı ve Edgüer, R.Nafiz, *Sivas Şehri*, Haz. Recep Toparlı, Ankara: TTK Basımevi, 2014.
- Konukçu, Enver. “Moğol Noyanları Kayılar ve Sivas”, içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak” Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2006.
- Kültür Envanteri, erişim tarihi 14.11.2020 <https://www.sivaskulturenvanteri.com/-kategori/merkezilce/aniteserler/hanlar/>
- M.Bilal, Bağbancı ve K.Bağbancı, Özlem. “Bursa Hanlar Bölgesi’nde Yer Alan Hanlar, Bedesten ve Çarşıların Deprem Açısından İncelenmesi”, Deprem Sempozyumu, Kocaeli: 2005.

- Mahiroğulları, Adnan. *Seyyahların Gözüyle Sivas*, Sivas: Esform Ofset, 2016.
- Mahiroğulları, M.Ahmet. *İlk Çağlardan Günümüze Sivas İli*, Sivas: Kitap matbaacılık, 2003.
- Merçil, Erdoğan. *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, 8. Basım, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.
- Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I*, Ankara: Barış Kitabevi,1999.
- Mutlu, N. Yücel. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Sivas ve İlçeleri*, Ankara: Buruciye Yayınları, 2010.
- Paşazade, Erhan. “Bir Şehir Hayali İçre Taşhan”, Şehir Kültürü Dergisi Hayat Ağacı Sayı:31 2016.
- Satı, Müge. “Muğla Ticaret Yapıları”, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2013.
- Selçuk, Mülayim, Sütun, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt, 38.
- Semiz, Hayriye Nisa. “Sivas Behram Paşa Hanı Restorasyon Projesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2007.
- Sivas 1000 Temel Eser, *Sivas Kültür Envanteri*, Sivas: 2011.
- Sümer, Faruk. *Yabanlu Pazarı-Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1985.
- Şahan, Zeynep. “Uşak Ulubey’de Geç Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Dükkânları”, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2018.
- Şahin, Salih. *Mekan ve İnsaniyle Sivas*, İstanbul: Buruciye Yayınları, 2013.
- Şahin, Salih. *Tanzimattan Cumhuriyete Sivas Raporları*, Sivas: Sivas Belediyesi Yayınları, 2021.
- Şeşen, Ramazan. *Sinan Paşanın Arapça Vakfiyesinin Tercümesi*, VD. X ,1976.
- Şimşirgil, Ahmet “Osmanlı Taşra Teşkilatında Rum Beylerbeyi”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı V'den Ayrı basım,1990.
- Tansel, Selahaddin. *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, Ankara: TTK yayınları,4.basım 2014.
- Topçu, Sultan Murat. *Sivas İli ve İlçelerindeki Türk Devri Hamamları*. Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2017.
- Topçu, Sultan Murat. “Amasya Uluköy (Sonisa) Sinan Paşa Hamamı”, *Palmet Dergisi*, Mart 2022.
- Topçu, Sultan Murat. “Halil Rıfat Paşa'nın Sivas-Hasan Çelebi Yol Güzergâhı Üzerindeki Bayındırlık Faaliyetleri”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, C. 13, Sayı: 23 Özel Ek Sayı, 2021. 774.

- Tufantoz, Abdurrahim. “Selçuklular Çağında Sivas’ın Stratejik ve Ekonomik Önemi”, içinde *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, editör İbrahim Yasak Sivas: Sivas 1000 Temel Eser,2006.
- Tunçer, Mehmet “Ankara’da Vakıf Mülkiyetindeki Bedesten ve Hanların Gelişimi ve Şehir Ekonomisinin Dönüşüm Süreci (15-20.YY)”, Vakıf ve İktisat Dergisi, 2014.
- Turan, Osman. “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, içinde *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 3.baskı,1980.
- Turan, Şerafettin. *Türkiye-İtalya İlişkileri-I Selçuklulardan Bizans’ın Sona Erişine*, Ankara: Türk Tarih Kurumu,2020.
- Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*. İlaveli 2. Baskı. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983.
- Üçer, Müjgan. “Sivas’ın Eski Evleri”, Şehir Kültürü Dergisi Hayat Ağacı, Sayı:16 2011.
- Ünal, Rahmi Hüseyin *Antalya-Korkuteli Kervan Yolu Üzerinde Bilinmeyen Üç Han*, Sanat Tarihi Dergisi C.19, Sayı, 12010.
- Vakfiye Raporu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.
- Yılmaz, Serpil Sönmez. *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.